

ШЕВЧЕНКО І.Ю.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО -ДОРОЖНІЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ШЕВЧЕНКО І.Ю.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Монографія

**Tallinn
Teadmus
2023**

*Рекомендовано до видання рішенням Вченої ради
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету
Дозвіл №56/23/4.3 від 31 серпня 2023 року*

Рецензенти:

Дмитрієв Ілля Андрійович, доктор економічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, проректор з наукової роботи, Харківський національний автомобільно-дорожній університет;

Лук'янова Валентина Вячеславівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, аналітики, моделювання та інформаційних технологій в бізнесі, Хмельницький національний університет;

Птащенко Олена Валеріївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.

Шевченко І.Ю. Конкурентоспроможність закладів вищої освіти України: проблеми та перспективи: монографія. Tallinn: Teadmus OÜ, 2023. 252 с.

ISBN 978-9916-9859-9-1

Монографію присвячено дослідженню теоретичних, методичних і прикладних аспектів, ідентифікації проблем і перспектив забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України. У першому розділі монографії розглядаються теоретично-нормативні аспекти конкурентоспроможності закладів вищої освіти (на прикладі України). Другий розділ монографії присвячено виявленню тенденцій розвитку та конкуренції закладів вищої освіти України на мега-, макро-, мезо- рівнях. У третьому розділі монографії приділено увагу загрозам і проблемам забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України. Четвертий розділ монографії містить рекомендації та пропозиції щодо забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України.

ISBN 978-9916-9859-9-1

© Шевченко І.Ю., 2023
© Харківський національний
автомобільно-дорожній університет,
2023

ЗМІСТ

Передмова.....	5
1 Теоретично-нормативні аспекти конкурентоспроможності закладів вищої освіти (на прикладі України)	8
1.1 Есенціальна характеристика категорії «конкурентоспроможність закладу вищої освіти»	8
1.2 Нормативне підґрунтя конкурентоспроможності закладів вищої освіти України	16
Висновки до розділу 1	31
2 Тенденції розвитку та конкуренції закладів вищої освіти України на мега-, макро-, мезо- рівнях	33
2.1 Міжнародні рейтингові метрики конкурентоспроможності закладів вищої освіти	33
2.2 Комплексний аналіз функціонування закладів вищої освіти в Україні	51
2.3 Регіональні аспекти конкуренції закладів вищої освіти України ...	68
Висновки до розділу 2	85
3 Загрози та проблеми забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України	89
3.1 Дисгармонія системи «вища освіта – економіка» в Україні	89
3.2 Локалізація освітніх послуг закладів вищої освіти України	114
3.3 Криза кадрового потенціалу вищої школи України	137
Висновки до розділу 3	147
4 Можливості та перспективи забезпечення конкуренто- спроможності закладів вищої освіти України	151
4.1 Регіоналізація секторальної політики в сфері вищої освіти України	151
4.2 Дуальна освіта в системі вищої освіти України	160

4.3 Молоді науковці – майбутнє вищої школи України	186
Висновки до розділу 4	203
Післямова	206
Перелік посилань	210

ПЕРЕДМОВА

Сьогодні у суспільстві склався стійкий стереотип, що такі сфери як освіта є «державними», тому далекими від ринкових умов. Насправді подібні умови функціонування є більш характерними для закладів середньої освіти, тоді як заклади вищої освіти сьогодні поставлені в умови жорсткої конкуренції за контингент і державне фінансування.

Не всі вітчизняні заклади вищої освіти витримують постійно зростаючу конкуренцію на ринку освітніх послуг. З моменту здобуття Україною незалежності та до сьогоднішнього дня спостерігається турбулентність кількості закладів вищої освіти, тому питання забезпечення їх конкурентоспроможності постає на порядку денному.

Попри специфічність об'єкта дослідження, не можна стверджувати, що вітчизняними науковцями ігноруються питання конкурентоспроможності закладів вищої освіти. Особливо слід виділити перспективні розробки щодо забезпечення конкурентоспроможності вітчизняними закладами вищої освіти, які пропонують такі дослідники як О. Драган [1], М. Барвінок [2], О. Сорока, М. Кривцова [3], Г. Чекаловська [4], М. Колодяжна, В. Польова [5], Л. Штефан [6], О. Карпенко, В. Гатченко [7] та інші науковці.

Метою дослідження є надання подальшого розвитку теоретичним, методичним і прикладним аспектам, ідентифікація проблем і перспектив забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України.

У першому розділі монографії розглядаються теоретично-нормативні аспекти конкурентоспроможності закладів вищої освіти (на прикладі України), а саме: на підставі критичного аналізу еволюції есенціальної характеристики категорії «конкурентоспроможність підприємства» запропоновано авторську дефініцію категорії «конкурентоспроможність закладу вищої освіти»; досліджено міжнародне та національне нормативно-правове підґрунтя конкурентоспроможності закладів вищої освіти України.

Другий розділ монографії присвячено виявленню тенденцій розвитку та конкуренції закладів вищої освіти України на мега-, макро-, мезо- рівнях, а саме: розглянуто міжнародні рейтингові метрики конкурентоспроможності закладів вищої освіти й місце вітчизняних закладів вищої освіти у світовому освітньо-науковому просторі; кластеризовано заклади вищої освіти України за рівнем (у варіаціях «високий», «середній», «низький», «дуже низький») їх міжнародного іміджу (визнання); ідентифіковано тенденції розвитку закладів вищої освіти України, зокрема діагностовано регіональну диференціацію вітчизняної системи вищої освіти; з використанням картографічного методу виявлено особливості конкуренції закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні, зокрема окреслено прояви монополії й олігополії закладів вищої освіти за деякими галузями знань.

У третьому розділі монографії приділено увагу загрозам і проблемам забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України, серед яких виділено дисгармонію системи «вища освіта – економіка», локалізацію освітніх послуг закладів вищої освіти та кризу кадрового потенціалу вищої школи. Розроблено коефіцієнт гармонійності регіональної системи «вища освіта – економіка» та визначено його значення за видами економічної діяльності та у регіональному розрізі; досліджено варіацію думок експертів-викладачів і експертів-практиків щодо вагомості компетентностей і особистісних якостей фахівців (на прикладі спеціальностей галузі знань 27 «Транспорт»); надано дефініцію категорії «інтернаціоналізація вищої освіти» у контексті необхідності протидії локалізації ринку освітніх послуг вітчизняних закладів вищої освіти; запропоновано рівні інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти та визначено за даним критерієм кластери галузей знань і кластери регіонів України; побудовано картограми інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти за галузями знань; досліджено тенденції розвитку кадрового потенціалу вищої школи України та приділено увагу питанню оплати праці науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти в Україні.

Четвертий розділ монографії містить рекомендації та пропозиції щодо забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України, зокрема у напрямку регіоналізації секторальної політики в сфері вищої освіти України, повсякчасного впровадження дуальної освіти в систему вищої освіти України та розвитку наукового потенціалу молодих вчених. Задля забезпечення підготовки практикоорієнтованих фахівців і професіоналів вітчизняними закладами вищої освіти автором розроблено модель трансформації системи «держава – населення – підприємство» в систему «підприємство – держава – населення» та інформаційне підґрунтя такої трансформації у вигляді вдосконаленого Розділу I Звіту з праці (форма №1-ПВ квартальна); здійснено внутрішню регіональну погалузеву прив'язку закладів вищої освіти до провідних видів економічної діяльності на прикладі Харківської області; запропоновано методичний інструментарій (на засадах інтегрально-кластерного підходу) відбору закладів вищої освіти для партнерства в сфері підготовки фахівців і професіоналів за дуальною формою навчання (на прикладі підприємств автомобільної індустрії України); охарактеризовано мотиваційні проблеми молодих вчених України до здійснення наукової діяльності й актуальні заходи з державної фінансової підтримки молодих вчених та їх наукових досліджень.

Монографія становить інтерес для науковців і фахівців-практиків у сфері забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України.

Автор монографії висловлює слова вдячності шановним рецензентам:

Дмитрієву І.А., д.е.н., професору, проректору з наукової роботи Харківського національного автомобільно-дорожнього університету;

Лук'яновій В.В., д.е.н., професору, професору кафедри економіки, аналітики, моделювання та інформаційних технологій в бізнесі Хмельницького національного університету;

Птащенко О.В., д.е.н., професору, професору кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

1 ТЕОРЕТИЧНО-НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

1.1 Есенціальна характеристика категорії «конкурентоспроможність закладу вищої освіти»

Для надання есенціальної характеристики категорії «конкурентоспроможність закладу вищої освіти» використаємо метод аналізу та синтезу, здійснивши узагальнення дефініцій категорії «конкурентоспроможність підприємства» з подальшою адаптацією до дефініції «конкурентоспроможність закладу вищої освіти».

Табл. 1.1 містить результати застосування монографічного методу й історичного методу для наглядного представлення еволюції підходів науковців до надання есенціальної характеристики категорії «конкурентоспроможність підприємства».

Таблиця 1.1

Еволюції підходів науковців до надання есенціальної характеристики категорії «конкурентоспроможність підприємства»

Автор(-и)	Рік	Конкурентоспроможність підприємства – це ...
1	2	3
О. Лищишин	1992	можливість запропонувати товар, що відповідає певним вимогам покупців у визначеній якості, в необхідній кількості, в певні терміни і за найбільш вигідних умовах доставки продукції, ніж у конкурентів [8]
А. Мазаракі, Л. Лігоненко, Н. Ушакова	1999	узагальнююча оцінка конкурентних переваг щодо формування ресурсного потенціалу, якості задоволення споживчого попиту та досягнутої ефективності функціонування господарської системи [9]
В. Оберемчук	1999	комплексна порівняльна характеристика, яка відображає ступінь переваги сукупності оціночних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу відносно сукупності показників конкурентів [10]

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
Г. Бондаренко	2001	система взаємопов'язаних елементів, яка складається із внутрішнього середовища підприємства, його споживачів і конкурентів, об'єднаних в єдине ціле для вирішення завдання забезпечення стійких конкурентних позицій, збереження існуючих і створення нових конкурентних переваг [11]
А. Воронкова	2001	властивість суб'єкта ринкових відносин, що проявляється в процесі конкуренції і дозволяє зайняти свою нішу в ринковому господарстві для розширеного відтворення, що припускає покриття всіх витрат виробництва й отримання прибутку [12]
С. Гаврилюк	2001	узагальнююча характеристика стійкості підприємства, що обумовлюється ефективністю використання наявного ресурсного потенціалу, здатністю надавати привабливі за ціновими і неціновими характеристиками послуги, можливістю адаптуватися до змін динамічного конкурентного середовища [13]
Т. Дяченко	2002	достатня гнучкість і вмінням адаптуватися до змін зовнішніх і внутрішніх економічних умов, що є віддзеркаленням успіху (невдач) усіх підрозділів діяльності підприємства [14]
Г. Кривенко	2003	спроможність до ефективного функціонування на ринку із забезпеченням своєчасної реакції на зміни потреб і переваг споживачів на даний момент часу в порівнянні з підприємствами-конкурентами, які діють на даному ринку [15]
Н. Шегинська	2003	здатність суб'єктів економічної діяльності витримувати конкурентну боротьбу на ринках економічних благ, швидко і ефективно пристосовуючись до нових умов господарювання [16]
М. Грицишин	2004	здатність суб'єктів підприємницької діяльності витримувати конкурентну боротьбу на ринках, швидко і ефективно пристосовуватись до нових умов господарювання [17]
Т. Савчук-Поліщук	2004	здатність суб'єкта економіки ефективно діяти проти конкурентів і протистояти конкурентам, тобто вести конкурентну боротьбу [18]
З. Шершньова, С. Оборська	2004	рівень компетенції підприємства порівняно з іншими підприємствами-конкурентами в створенні та використанні виробничого потенціалу певної направленості, а також його окремих складових: технології, ресурсів, менеджменту, навичок та освіти персоналу, що виявляється в таких результативних показниках, як якість продукції, прибутковість і продуктивність [19]
О. Кузьмін, Н. Горбаль	2005	здатність досягати конкурентних переваг над іншими підприємствами на конкретному ринку [20]
О. Нужна	2005	здатність суб'єктів економічної діяльності пристосовуватись до нових умов господарювання, використовувати свої конкурентні переваги і перемагати в конкурентній боротьбі на ринках продукції та послуг, ефективно використовуючи ресурси [21]

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
С. Покропивний	2005	здатність до ефективної господарської діяльності та забезпечення прибутковості за умов конкурентного ринку [22]
В. Титаренко	2005	комплексна характеристика, що показує відмінність від підприємств-конкурентів за рівнем ефективності діяльності та конкурентоспроможності продукції, в конкретний проміжок часу [23]
Л. Балабанова, В. Холод	2006	здатність підприємства отримувати переваги завдяки вдало обраній фінансовій та маркетинговій стратегії поведінки на конкретному ринку, яка дає змогу забезпечити прийнятне для споживачів співвідношення ціни та якості товарів [24]
І. Білецька	2006	тимчасовий іманентний, привілейований стан компанії, який забезпечується здатністю до кращого використання ключових компетенцій порівняно з конкурентами та вмінням підтримувати такий стан впродовж деякого часу [25]
І. Должанський, Т. Загорна	2006	здатність виробляти і реалізовувати швидко, дешево, якісно, продавати в достатній кількості, при високому технологічному рівні обслуговування, можливість ефективно розпоряджатись власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку [26]
Ю. Іванов, О. Тищенко	2006	здатність підприємства до отримання синергічного ефекту від раціонального використання наявних і знову створюваних у процесі реалізації стратегії розвитку конкурентних переваг [27]
Р. Камишніков	2006	здатність використовувати власний потенціал та ресурси, що надаються навколишнім маркетинговим середовищем для досягнення порівняно вищої міри задоволення потреб споживачів цільового ринку [28]
Т. Малихіна	2006	реальна та потенційна здатність у сучасних умовах проектувати, виробляти і збувати продукцію, що за ціновими і неціновими характеристиками є більш привабливою, ніж продукція конкурентів [29]
В. Павлова	2006	рівень компетенції підприємства порівняно з іншими підприємствами-конкурентами за такими параметрами, як технологія, практичні напрацювання та знання персоналу, рівень стратегічного і поточного планування, якість (систем управління, виробництва, продукції), комунікації [30]
Н. Язвінська	2006	сукупність властивостей об'єкту, які визначають його реальні та потенційні можливості брати участь та мати успіх у конкурентній боротьбі [31]
І. Кирчата	2007	здатність ефективно використовувати конкурентний потенціал, зберігаючи при цьому положення на ринку на довгостроковий час або ж розширювати займаний сектор ринку, постійно вести пошук та раціонально реалізовувати резерви конкурентного потенціалу в умовах обмеженості ресурсів та впливу факторів зовнішнього середовища [32]

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
С. Мицюк	2007	узагальнююча форма відносин виробників продукції з приводу здатності їх та їхньої продукції (передусім, за витратами виробництва та якістю продукції) відповідати конкретно-історичним ринково-конкурентним вимогам [33]
О. Ткаченко	2007	властивість суб'єкта ринкових відносин, що виявляється в процесі конкуренції і дозволяє зайняти свою нішу в ринковому господарстві та забезпечити стабільне положення підприємства в майбутньому [34]
С. Аблязова	2008	інтегральна тимчасова характеристика в умовах конкретного ринку, що визначає здатність функціонування підприємства і положення у відношенні до прямих конкурентів за основними елементами його конкурентного потенціалу [35]
І. Булах	2008	спроможність підприємства забезпечити тактичну конкурентоспроможність в майбутньому не нижче за мінімальний рівень [36]
Л. Гринів	2008	ефективне використання підприємством власних та залучених коштів з метою збільшення його прибутковості і зміцнення ринкових позицій [37]
О. Драган	2008	здатність підприємства оптимально використовувати наявні можливості виробничого потенціалу, постійно підвищувати ефективність виробництва та забезпечувати конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках в умовах залежності від стану та розвитку галузі [38]
Р. Лупак	2008	механізм ефективного використання конкурентних переваг з метою досягнення стратегічних цілей господарсько-фінансової діяльності та забезпечення соціально-економічних потреб споживачів [39]
М. Місевич	2008	можливість ефективно використовувати ресурсний потенціал з метою досягнення стабільно високого обсягу реалізації конкурентоспроможної продукції [40]
І. Суха	2008	здатність у процесі суперництва досягати високих результатів у певних видах діяльності шляхом використання існуючих ключових компетенцій, орієнтації на зміну потреб ринку та можливості впровадження інноваційних продуктів [41]
Н. Тарнавська	2008	здатність у реальному масштабі часу та у перспективі формувати і використовувати систему знань, умінь і навичок спільного зі споживачем творення приналежного для нього продукту, випереджуючи за часом теперішніх і можливих конкурентів [42]
Г. Антонюк	2009	здатність вести економічно ефективну діяльність, збільшуючи свою частку на ринку, задовольняючи потреби споживачів у якісній та безпечній продукції з дотриманням європейських стандартів [43]
С. Весперіс	2009	система, що складається з безперервно взаємодіючих факторів, і характеризує ступінь реалізації потенційних можливостей підприємства і утримання протягом тривалого періоду часу конкурентних переваг [44]

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
І. Дибач	2009	системна категорія, яка відображає здатність одержати та утримувати переваги над суперниками шляхом організації оптимальної взаємодії виробництва, маркетингу та менеджменту [45]
Ю. Капітанець	2009	властивість, що обумовлена комплексом економічних, науково-технічних, виробничих, маркетингових, організаційно-управлінських, інтелектуальних та інших характеристик підприємства, які визначають його положення на конкурентному ринку [46]
А. Котлик	2009	спроможність ефективно виконувати функції в умовах конкуренції, сприяючи гармонійному задоволенню інтересів основних зацікавлених сторін [47]
Н. Михайлова	2009	характеристика фактичних і потенційних можливостей господарюючого суб'єкта в поточному періоді та в перспективі, щодо виробництва, реалізації та організації споживання продукції, цінність якої для споживача порівняно з підприємствами-конкурентами має більш високий порядок [48]
П. Пуцентейло	2009	характеристика, що відображає стратегію розвитку підприємства в умовах функціонування змін довкілля, яка спрямована на якісно-кількісне забезпечення діяльності на ринку [49]
О. Селезньова	2009	потенційна та реальна здатність здійснювати ефективну взаємодію з ринковим оточенням в процесі проектування, виробництва й реалізації конкурентоспроможної продукції та забезпечувати собі активну позицію на ринку [50]
В. Слободянюк	2009	здатність ефективно та прибутково, порівняно з іншими конкурентами, вести господарську діяльність, найбільш ефективно використовувати усі види ресурсів з метою задоволення потреб споживачів [51]
Р. Фатхутдінов, Г. Осовська	2009	властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення ним конкретних споживачів порівняно з аналогічними об'єктами на даному ринку [52]
І. Ємельянова	2010	узагальнюючий показник конкурентних переваг підприємства, його потенціальних можливостей та сукупність властивостей, що дозволяють оперативно реагувати та пристосовуватися до змін зовнішнього середовища [53]
В. Мерчанський, В. Ключко, І. Ключко	2010	перевага у ціні, швидкості постачання, дизайні тощо, яка дозволяє фірмі забезпечувати продаж своїх товарів за рахунок конкурентів [54]
В. Радько	2010	динамічна здатність впливати на ринок з метою захисту накопичених і розвитку потенційних стійких конкурентних переваг у ключових сферах бізнесу, на основі кращого, ніж у конкурентів, використання існуючих та формування нових видів і комбінацій ресурсів та компетенцій для створення продукції з інноваційною споживчою цінністю [55]
Ю. Самойлик	2010	можливості сукупності ресурсів і компетенцій підприємства створювати результат шляхом реалізації комплексу заходів цінністю [56]

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
Н. Тягунова, В. Боїн	2010	можливість надавати покупцеві переваги за основними параметрам товару, який поставляється на ринок – рівню ціни, якості, умовам постачання та ін. [57]
Д. Черевко	2010	здатність конкурувати із подібними підприємствами, тобто вигідно і тривалий час позиціонувати себе на ринку аналогічної продукції та досягати своїх цілей, використовуючи свої конкурентні переваги [58]
С. Мельник	2011	наявність матеріальних та нематеріальних можливостей і ресурсів, умов, які забезпечують сталий розвиток у довгостроковій перспективі [59]
Й. Петрович, О. Кривешко, І. Ступак	2012	здатність об'єкта успішно функціонувати на ринку, використовуючи для збереження свого становища і здобуття ринкової частки свої сильні сторони та можливості (конкурентні переваги) та слабкі сторони конкурентів [60]
О. Янковий	2013	здатність ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку [61]
М. Йохна	2014	результат обґрунтованого вибору й реалізації певного типу економічної поведінки стосовно пріоритетів у формуванні й утриманні конкурентних переваг, що є адекватною домінуючим векторам інституцій середовища конкуренції, у якому воно здійснює економічну діяльність [62]
Л. Минко	2015	здатність підприємства вчасно й ефективно коригувати параметри своєї діяльності залежно від змін у зовнішньому середовищі для підтримання існуючих і створення нових конкурентних переваг з метою досягнення власних стратегічних цілей [63]
О. Єлець	2016	суперництво, боротьба за досягнення найкращих результатів, отримання конкурентних переваг шляхом ефективного використання всіх наявних ресурсів, виготовлення та реалізації конкурентоспроможної продукції та отримання прибутку від ведення ефективної господарської діяльності [64]
Ю. Данько	2016	сукупність, з одного боку, внутрішніх факторів, що визначаються рівнем використання науково-технічного, виробничого, кадрового потенціалу підприємства, а також потенціалу маркетингових служб, що реалізуються в процесі відтворення, а з іншого – зовнішніх соціально-економічних і організаційних факторів, що дозволяє підприємству створювати продукцію, яка по ціновим і неціновим характеристикам більш приваблива для споживачів, ніж продукція конкурентів [65]
І. Кліменко	2016	реальна та потенційна спроможність підприємства вести активну конкурентну боротьбу, протистояти впливу факторів зовнішнього середовища, виготовляти та збувати конкурентоспроможні товари та/або послуги, здійснюючи ефективну діяльність в умовах ринкових відносин [66]

Закінчення таблиці 1.1

1	2	3
С. Крупіна, Н. Яблонська	2016	здатність в сучасних умовах проектувати, виробляти та реалізовувати продукцію, яка за характеристиками є інноваційною та більш привабливою для споживачів, ніж товари конкурентів [67]
В. Охота, Т. Сагайдак	2016	здатність проявляти гнучкість та адаптивність до постійних змін зовнішнього середовища з метою збільшення або збереження частки ринку [68]
Т. Халімон	2016	агрегована характеристика компетентностей, цінності та конкурентних переваг, тобто тих активів і параметрів підприємства, які формують його позитивні відмінності перед суперниками у конкуренції [69]
Є. Діденко, П. Жураківський	2017	здатність суб'єкта господарювання до реалізації ним певної сукупності конкурентних переваг, які дозволяють йому стабільно та ефективно розвиватися в ході ринкового протистояння з іншими товаровиробниками на ринках [70]
К. Новікова	2017	фактична наявність конкурентних переваг та стратегічні напрями їх використання під впливом факторів зовнішнього середовища та з урахування факторів внутрішнього середовища [71]
С. Безродна	2018	здатність суб'єктів економічної діяльності пристосовуватись до нових видів діяльності, використовувати свої конкурентні переваги і перемагати в конкурентній боротьбі, максимально ефективно використовувати ресурси, резерви, потенціал, можливості та якомога повніше задовольняти потреби споживачів шляхом стратегічного аналізу [72]
О. Вараксіна	2018	здатність підприємства як в даний момент, так і перспективі мати пріоритетні переваги за рівнем задоволення результатом своєї діяльності споживача, за ефективністю господарської діяльності на внутрішньому і зовнішньому ринку порівняно з іншими суб'єктами господарської діяльності [73]
І. Шевченко	2018	динамічна властивість підприємства щодо забезпечення ефективності всіх видів діяльності в результаті взаємодії внутрішнього конкурентного потенціалу та факторів зовнішнього конкурентного середовища у відповідності до обраної конкурентної стратегії на певному етапі життєвого циклу [74]
О. Макух	2019	здатність підприємства реалізовувати з найвищою результативністю сформований потенціал при взаємодії із суб'єктами зовнішнього конкурентного середовища, спрямованого на досягнення головної мети [75]
Є. Чернявська, М. Касаткіна	2019	здатність виготовляти продукцію, що користується попитом у споживачів, і отримувати на цій підставі прибуток як умови економічного розвитку [76]
В. Шпильова, В. Таран	2021	характеристика підприємства, яка ґрунтується на аналізі аспектів виробничо-господарської діяльності і дозволяє визначати його порівнювальні переваги в конкурентній боротьбі та знаходити спосіб досягнення переваг перед конкурентами [77]

Джерело: сформовано автором.

На підставі критичного аналізу та синтезу особливостей есенціальності характеристики категорії «конкурентоспроможність підприємства» можна дійти висновку, що конкурентоспроможність підприємства – це здатність підприємства у даний момент часу та у майбутньому здобувати переваги у конкурентній боротьбі на ринку завдяки ефективним управлінню внутрішніми ресурсами і резервами, адаптації до зовнішніх чинників, найбільш повному задоволенню попиту споживачів інноваційними товарами з метою досягнення стратегічних цілей.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про вищу освіту» заклад вищої освіти – це окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей [78].

Адаптуючи попередньо надану есенціальну характеристику категорії «конкурентоспроможність підприємства» до особливостей функціонування закладів вищої освіти, надамо таку дефініцію «конкурентоспроможність закладу вищої освіти» – це здатність закладу вищої освіти у даний момент часу та у майбутньому здобувати переваги у конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг завдяки ефективним управлінню внутрішніми ресурсами і резервами навчально-методичної та наукової діяльності, адаптації до зовнішніх чинників, найбільш повному задоволенню попиту здобувачів вищої освіти інноваційними освітніми послугами з метою досягнення стратегічних цілей.

Надана дефініція категорії «конкурентоспроможність закладу вищої освіти» враховує особливості есенціальності характеристики категорії «конкурентоспроможність підприємства» і закладів вищої освіти.

Наукові результати, представлені у даному підрозділі монографії, відображені автором у публікаціях [74; 79-80].

1.2 Нормативне підґрунтя конкурентоспроможності закладів вищої освіти України

Конкурентоспроможність закладів вищої освіти України безпосередньо залежить від виконання ними вимог, закріплених у нормативно-правових документах законодавчих і виконавчих органів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Нормативно-правові акти, норми яких регламентують умови функціонування закладів вищої освіти в Україні

Нормативно-правовий акт	Умови функціонування закладів вищої освіти, що регламентуються нормами акту
1	2
Міжнародні нормативно-правові	
Конвенція про визнання навчання, дипломів і ступенів у вищій освіті в державах, що належать до Європейського регіону	Держави-підписанти, на додаток до будь-яких зобов'язань урядів, погодилися вживати всіх можливих заходів з метою заохочення відповідних компетентних органів до визнання атестатів про закінчення середньої школи та інших дипломів, виданих в інших державах-підписантах, які надають доступ до вищої освіти з метою надання можливості її власникам навчатися у закладах вищої освіти, розташованих на відповідних територіях держав-підписантів. Проте вступ до певного закладу вищої освіти також може залежати від наявності місць і рівня володіння мовою, необхідного для того, щоб успішно навчатися [81].
Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні	Для цілей доступу до програм, що належать до її системи вищої освіти, кожна сторона визнає кваліфікації, що присуджені іншими сторонами і задовольняють загальним умовам доступу до вищої освіти на території цих сторін, якщо загальні умови доступу на території сторони, що присудила кваліфікацію, суттєво не відрізняються від загальних умов доступу на території сторони, в якій запитується визнання кваліфікації [82].
Національні нормативно-правові акти	
Закони України	
Закон України «Про вищу освіту»	Правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях. Містить розділи: «Загальні положення»; «Рівні, ступені та кваліфікації вищої освіти»; «Ліцензійні умови та стандарти вищої освіти»; «Управління у сфері вищої освіти»; «Забезпечення якості вищої

Продовження таблиці 1.2

1	2
	освіти»; «Заклади вищої освіти»; «Управління закладом вищої освіти»; «Доступ до вищої освіти, прийом, відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти»; «Організація освітнього процесу»; «Учасники освітнього процесу»; «Наукова, науково-технічна, мистецька та інноваційна діяльність у закладах вищої освіти»; «Фінансово-економічні відносини у сфері вищої освіти»; «Міжнародне співробітництво»; «Контроль у сфері вищої освіти»; «Прикінцеві та перехідні положення» [78].
Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів»	Особливості відносин, що виникають у зв'язку з формуванням і розміщенням державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів. Містить статті, що висвітлюють: – визначення термінів «державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів», «державний замовник», «виконавець державного замовлення»; – формування державного замовлення; – розміщення державного замовлення; – прикінцеві положення [83].
Укази Президента України	
Указ Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні»	Утворення Ради з питань розвитку вищої освіти в Україні як консультативно-дорадчий орган при Президентові України. Розроблення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 рр. Затвердження Державної програми розвитку науково-дослідницької інфраструктури в Україні. Затвердження державної програми відновлення та розбудови мережі гуртожитків для проживання студентів закладів вищої освіти. Розроблення плану заходів щодо популяризації природничих наук та математики. Розроблення плану заходів щодо популяризації можливостей здобуття вищої освіти в Україні для іноземних студентів [84].
Указ Президента України «Про забезпечення дальшого розвитку вищої освіти в Україні»	Розроблення методики та критеріїв визначення рейтингу вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації усіх форм власності. Вдосконалення мережі вищих навчальних закладів державної і комунальної форм власності, створення укрупнених регіональних університетів з метою посилення наукової та інноваційної складових їх діяльності. Вдосконалення системи підготовки фахівців з вищою освітою, зокрема, шляхом створення у вищих навчальних закладах сучасної інноваційної навчально-лабораторної бази, розвитку навчально-виробничих комплексів, навчально-дослідних господарств, державного стимулювання участі роботодавців в освітніх і наукових процесах. Забезпечення державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів з урахуванням перспективних потреб національної економіки [85].

Продовження таблиці 1.2

1	2
Постанови та Розпорядження Кабінету Міністрів України	
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності»	Загальні положення ліцензування освітньої діяльності; організаційні вимоги щодо започаткування та провадження освітньої діяльності; спеціальні вимоги щодо започаткування та провадження освітньої діяльності; започаткування та провадження освітньої діяльності на рівні вищої освіти; технологічні вимоги щодо започаткування та провадження освітньої діяльності для освітніх програм на відповідному рівні вищої освіти; перелік документів, які подає здобувач ліцензії (ліцензіат) для започаткування (розширення) провадження освітньої діяльності на відповідному рівні вищої освіти або за освітньою програмою, що передбачає присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, на відповідному рівні вищої освіти; започаткування та провадження освітньої діяльності у сфері післядипломної освіти; технологічні вимоги щодо започаткування та провадження освітньої діяльності у сфері післядипломної освіти; перелік документів, який подає здобувач ліцензії (ліцензіат) для започаткування (розширення) провадження освітньої діяльності у сфері післядипломної освіти [86].
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»	Затвердження перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Передбачено 29 галузей знань: «Освіта/Педагогіка», «Культура і мистецтво», «Гуманітарні науки», «Богослов'я», «Соціальні та поведінкові науки», «Журналістика», «Управління та адміністрування», «Право», «Біологія», «Природничі науки», «Математика та статистика», «Інформаційні технології», «Механічна інженерія», «Електрична інженерія», «Автоматизація та приладобудування», «Хімічна та біоінженерія», «Електроніка та телекомунікації», «Виробництво та технології», «Архітектура та будівництво», «Аграрні науки та продовольство», «Ветеринарна медицина», «Охорона здоров'я», «Соціальна робота», «Сфера обслуговування», «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», «Цивільна безпека», «Транспорт», «Публічне управління та адміністрування», «Міжнародні відносини» [87].
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері вищої освіти та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) ДСЯО»	Затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері вищої освіти, зокрема таких як: чисельність здобувачів вищої освіти за останні три роки; кількість науково-педагогічних (педагогічних) працівників, працевлаштованих за основним місцем роботи; стан оприлюднення на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти визначених законодавством документів та інформації; кількість порушень вимог законодавства у сфері вищої освіти, виявлених за результатами заходів державного нагляду (контролю), проведених протягом останніх п'яти років, що передують плановому періоду; наявність відокремлених структурних підрозділів; наявність іноземних здобувачів вищої освіти; частка неакредитованих спеціальностей, освітніх програм. Віднесення до певного ступеня ризику здійснюється з урахуванням суми балів, нарахованих за всіма критеріями: від 41 до 100 балів - високий ступінь ризику; від 21 до 40 балів - середній ступінь ризику; від 0 до 20 балів - незначний ступінь ризику [88].

Продовження таблиці 1.2

1	2
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про особливості утворення, реорганізації та ліквідації територіально відокремлених структурних підрозділів закладів вищої освіти»	Особливості утворення, реорганізації та ліквідації територіально відокремлених структурних підрозділів закладів вищої освіти. Територіально відокремлені структурні підрозділи закладу вищої освіти у формі інститутів, коледжів, фахових коледжів, факультетів, відділень тощо утворюються відповідно до закону з метою задоволення потреб регіонального ринку праці у відповідних фахівцях та наближення місця навчання здобувачів вищої освіти до їх місця проживання. Територіально відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти не є юридичною особою і діє на підставі затвердженого закладом вищої освіти положення та відповідно до отриманої ліцензії на провадження освітньої діяльності. Обмеження щодо утворення територіально відокремлених структурних підрозділів закладів вищої освіти встановлено Законом України «Про вищу освіту» [89].
Постанова Кабінету Міністрів України «Питання здобуття вищої освіти деякими категоріями осіб»	Установлення щорічного виділення до 1 тис. місць державного замовлення, в межах якої встановлюються квоти: іноземцям та особам без громадянства, які прибувають на навчання відповідно до міжнародних договорів України; особам, яким надано статус закордонного українця. Іноземці та особи без громадянства, які прибувають на навчання в межах встановлених квот відповідно до міжнародних договорів України, вивчають українську мову та інші предмети на підготовчому відділенні за кошти державного бюджету. Витрати, пов'язані з навчанням вказаних осіб, здійснюються за рахунок та в межах коштів загального фонду державного бюджету, які щороку передбачаються на підготовку кадрів. Особи, зараховані до закладів вищої освіти для здобуття вищої освіти в межах встановлених квот, забезпечуються стипендією у порядку та розмірі, встановлених для громадян України, та місцем у гуртожитку з оплатою проживання у розмірі, встановленому для громадян України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України [90].
Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо організації набору до закладів вищої освіти і навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства з використанням Єдиної міжвідомчої інформаційної системи щодо набору іноземних вступників до закладів вищої освіти»	Питання реалізації протягом двох років експериментального проекту щодо організації набору до закладів вищої освіти і навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства з використанням Єдиної міжвідомчої інформаційної системи щодо набору іноземних вступників до закладів вищої освіти. Затвердження Порядку реалізації експериментального проекту щодо організації набору до закладів вищої освіти і навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства з використанням Єдиної міжвідомчої інформаційної системи щодо набору іноземних вступників до закладів вищої освіти. Затвердження Положення про Єдину міжвідомчу інформаційну систему щодо набору іноземних вступників до закладів вищої освіти [91].

Продовження таблиці 1.2

1	2
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти»	Організаційні засади інклюзивного навчання у закладах вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування з метою реалізації права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття якісної вищої освіти з урахуванням потреб та можливостей таких осіб. Організація освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в закладах вищої освіти передбачає: – створення інклюзивного освітнього середовища; – застосування принципів універсального дизайну в освітньому процесі; – приведення території закладу вищої освіти, будівель, споруд та приміщень у відповідність з вимогами державних будівельних норм, стандартів та правил; – забезпечення здобувачів освіти з особливими освітніми потребами необхідними спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку згідно з типовим переліком, затвердженим МОН; – забезпечення необхідними навчально-методичними матеріалами та інформаційно-комунікаційними технологіями для організації навчального процесу; – забезпечення в разі необхідності розумного пристосування; – застосування в освітньому процесі найбільш прийнятних для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами методів і способів спілкування, в тому числі української жестової мови, рельєфно-крапкового шрифту (шрифту Брайля) із залученням відповідних фахівців і педагогічних працівників; – забезпечення доступності інформації в різних форматах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат та інші) [92].
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації»	Процедура скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації у разі виявлення фактів порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності. Процедура розгляду справи про порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності. Процедура розгляду питання щодо добровільної відмови здобувача вищої освіти від ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації. Правові наслідки скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації, та порядок його оскарження [93].
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету, передбачених Фонду розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти»	Механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті МОН за програмою «Фонд розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти». Розпорядниками коштів є заклади фахової передвищої та вищої освіти, які перебувають у сфері управління МОН. Кошти спрямовуються на: здійснення невідкладних аварійно-відбудовних та ремонтних робіт; забезпечення технічних протипожежних заходів у закладах освіти; відновлення та розбудову мережі гуртожитків для проживання студентів (курсантів невійськових) закладів освіти; здійснення заходів з енергоефективності; завершення будівництва нових будівель і споруд, реконструкцію, капітальний ремонт будівель (їх частин), споруд, спортивних майданчиків, формування нового освітнього простору [94].

Продовження таблиці 1.2

1	2
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання закладам вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки, компенсації витрат на підготовку фахівців, які навчаються за рахунок коштів фізичних осіб»	Механізм надання відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 липня 2022 р. № 611 «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету з метою компенсації витрат закладів вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки, на підготовку фахівців» (Офіційний вісник України, 2022 р., № 58, ст. 3485) коштів для покриття витрат закладів вищої освіти, що належать до сфери управління МОН, на підготовку фахівців, які навчаються за рахунок коштів фізичних осіб, місцем реєстрації проживання яких є території, розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають (перебували) в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), і які станом на 30 червня 2022 р. мають заборгованість за надані закладами вищої освіти освітні послуги, що виникла через збройну агресію Російської Федерації проти України. Підставою для надання компенсації є заява здобувача вищої освіти, який зарахований до закладу вищої освіти на підставі договору, укладеного із закладом вищої освіти фізичною особою, яка відповідає вище зазначеним вимогам [95].
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки пріоритетних напрямів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у закладах вищої освіти»	Механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті МОН за програмою 2201390 «Підтримка пріоритетних напрямів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у закладах вищої освіти». Кошти надаються закладам вищої освіти для забезпечення розвитку окремих наукових напрямів, модернізації та оновлення матеріально-технічної бази для проведення наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок. Розпорядниками коштів є заклади вищої освіти, які за результатами державної атестації за одним або декількома науковими напрямами віднесені до кваліфікаційної групи А та/або Б. Перелік закладів вищої освіти, яким надаються бюджетні кошти для підтримки пріоритетних напрямів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, визначається за результатами проведеної державної атестації згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 652 «Деякі питання проведення державної атестації закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності» (Офіційний вісник України, 2018 р., № 68, ст. 2309) та щороку затверджується МОН разом з відповідними обсягами фінансування для кожного закладу вищої освіти [96].
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)»	Механізм підготовки здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) та науковому рівнях вищої освіти з метою здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії та доктора наук відповідно. Підготовка здобувачів ступеня доктора філософії здійснюється: в аспірантурі (ад'юнктурі) закладу вищої освіти (наукової установи) за очною (денною, вечірньою) або заочною формою навчання; поза аспірантурою (для осіб, які професійно провадять наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи у відповідному закладі вищої освіти. Підготовка здобувачів ступеня доктора наук здійснюється: в докторантурі закладу вищої освіти за очною (денною) формою навчання; шляхом самостійної підготовки їх наукових досягнень до захисту [97].

Продовження таблиці 1.2

1	2
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»	Питання утворення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи та присудження нею ступеня доктора філософії, а також скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження зазначеного ступеня. Атестація здобувачів ступеня доктора філософії спеціалізованими вченими радами, утвореними Міністерством освіти і науки до 31 грудня 2021 р. з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації особи, яка здобуває ступінь доктора філософії, проводиться у порядку, визначеному постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про присудження ступеня доктора філософії» (Офіційний вісник України, 2019 р., № 22, ст. 767; 2021 р., № 49, ст. 3046). Період дії воєнного стану, а також наступні три місяці після його припинення або скасування, не враховуються під час обчислення строків, визначених Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим цією постановою [98].
Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки»	Напрями розвитку системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки України й основні її характеристики, що повинні бути сформовані до 2032 року. Для реалізації мети цієї Стратегії передбачено стратегічні та операційні цілі та завдання на найближче десятиліття з відповідними показниками (індикаторами) досягнення (виконання), механізм, очікувані результати, заходи щодо проведення моніторингу реалізації цієї Стратегії на кожному етапі та ресурсні потреби. Реалізація цієї Стратегії здійснюється трьома етапами, що передбачають: - перший (2022-2024 роки) – запровадження фінансової автономії закладів вищої освіти, вдосконалення системи управління ними, завершення гармонізації структури вищої освіти України відповідно до зобов'язань країн-членів Європейського простору вищої освіти, забезпечення обладнання для сучасних навчальних і передових науково-дослідних лабораторій; - другий (2025-2028 роки) – завершення модернізації мережі закладів вищої освіти, включаючи розбудову доступної інфраструктури закладів вищої освіти, та вдосконалення системи бюджетного фінансування вищої освіти, розширення діяльності із забезпечення освіти дорослих та інноваційної діяльності закладів вищої освіти, проведення оцінки ефективності прийнятих нормативно-правових актів, їх актуалізацію; - третій (2029-2032 роки) – розширення зв'язків освіти з наукою та бізнесом, інтеграцію до світового освітньо-наукового простору, створення підґрунтя для подальшого розвитку вищої освіти, розроблення у 2032 році Стратегії розвитку вищої освіти на наступний період, узгодженої із стратегіями соціально-економічного, науково-технічного та інноваційного розвитку України, створення інтегрованої стратегії розвитку освіти, науки та інновацій. Затвердження операційного плану реалізації Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2024 рр. [99].

Продовження таблиці 1.2

1	2
Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми відновлення та розбудови мережі гуртожитків для проживання здобувачів освіти закладів вищої освіти на 2022-2026 роки»	Метою Програми є забезпечення здобувачів освіти місцями в гуртожитках, покращення умов проживання, навчання та відпочинку, а також забезпечення доступності будівель, приміщень та прилеглої території гуртожитків для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Реалізація Програми потребує застосування комплексного підходу, який передбачає залучення коштів з державного та місцевих бюджетів, а також коштів закладів вищої освіти, програм міжнародної технічної допомоги, грантових програм, благодійних пожертв та інших джерел, не заборонених законодавством, з метою забезпечення тимчасовим житлом у гуртожитку всіх здобувачів освіти, що його потребують, створення для здобувачів освіти умов нової якості проживання та побуту, які б підтримували у них відчуття самоповаги, відповідальності та безпеки. Такий підхід передбачає поєднання зусиль центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і приватних структур у сфері забезпечення здобувачів освіти тимчасовим сучасним і якісним житлом у гуртожитку [100].
Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо популяризації можливостей здобуття вищої освіти в Україні для іноземних студентів до 2025 року»	Розроблення Стратегії маркетингу послуг з вищої освіти на міжнародному освітньому ринку на період до 2025 року. Затвердження плану заходів щодо реалізації Стратегії маркетингу послуг з вищої освіти на міжнародному освітньому ринку на період до 2025 року. Проведення рекламних кампаній в засобах масової інформації, соціальних мережах, Інтернеті, спрямованих на закордонну аудиторію, з метою підвищення привабливості вищої освіти України. Організація в Україні та за кордоном проведення міжнародних заходів (виставок, семінарів, конференцій), спрямованих на пропагування системи вищої освіти України на міжнародному рівні; запровадження практики регулярного проведення за кордоном міжнародної освітньої виставки «Study in Ukraine». Проведення Українського форуму міжнародної освіти. Розширення міжнародної договірної бази для забезпечення взаємовигідного партнерства у сфері освіти. Надання закладами вищої освіти якісних освітніх послуг іноземним студентам за дистанційною формою здобуття освіти за акредитованими програмами [101].
Накази Міністерства освіти і науки України	
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»	Основні засади та порядок проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, як інструменту зовнішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні. Акредитація здійснюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Акредитація є добровільною і проводиться з ініціативи закладу вищої освіти. Метою акредитації є: встановлення відповідності якості освітньої програми та освітньої діяльності за цією програмою визначеним цим Положенням критеріям; допомога закладам вищої освіти у визначенні сильних і слабких сторін освітньої програми та освітньої діяльності за цією програмою; надання усім заінтересованим сторонам інформації про якість освітньої програми та освітньої діяльності за освітньою програмою; посилення довіри до вищої освіти в Україні; сприяння інтеграції українських закладів вищої освіти до Європейського простору вищої освіти [102].

Продовження таблиці 1.2

1	2
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Критеріїв конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку бакалаврів на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста у закладах вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України»	Критерії використовуються під час розміщення державного замовлення на підготовку бакалаврів на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста (бакалавра) у закладах вищої освіти, що належать до сфери управління МОН. Визначення обсягу державного замовлення проводить Комісія окремо за кожною конкурсною позицією пропорційно конкурсному балу, який визначається як добуток кількісного показника набору бакалаврів на основі здобутого освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста в попередньому календарному році з відповідної спеціальності (спеціалізації) та форми навчання за всіма джерелами фінансування (факт прийому на 01 жовтня попереднього року) (К) (якщо така кількість менше ніж 5, К встановлюється рівним 5) і критеріїв K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7 [103].
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Критеріїв конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку магістрів у закладах вищої освіти, що належать до сфери управління МОН»	Критерії використовуються під час розміщення державного замовлення на підготовку магістрів на основі освітнього ступеня бакалавра у закладах вищої освіти, що належать до сфери управління МОН. Конкурсний відбір виконавців державного замовлення та розміщення державного замовлення на підготовку магістрів проводить конкурсна комісія МОН з відбору виконавців державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів за спеціальностями (в окремих випадках – за предметними спеціальностями та спеціалізаціями окремих спеціальностей, визначеними наказами МОН) та формами здобуття вищої освіти на підставі цих Критеріїв [104].
Наказ Міністерства освіти і науки України «Критерії та порядок відбору вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції»	Критеріями відбору вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти є: наявність ліцензії на здійснення освітньої діяльності за напрямками і спеціальностями у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції; наявність затверджених в установленому порядку програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації за тематикою європейської і євроатлантичної інтеграції та відповідного науково-методичного забезпечення; спроможність забезпечити добір кадрів для реалізації програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з питань європейської та євроатлантичної інтеграції; наявність та потенційні можливості налагодження міжнародних зв'язків з навчальними закладами європейських та інших країн; підтвердження органами державної влади та органами місцевого самоврядування потреби в підготовці фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції [105].

Продовження таблиці 1.2

1	2
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямками і спеціальностями»	Мінімальні вимоги до організаційного, кадрового, науково-методичного, матеріально-технічного, програмного та інформаційного забезпечення вищих навчальних закладів, закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, необхідні для надання освітніх послуг за дистанційною формою навчання. Вимоги розроблено відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 року № 466, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 року за № 703/23235 [106].
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році»	Цим Порядком керуються суб'єкти освітньої діяльності усіх форм власності та сфер управління, які здійснюють прийом на навчання для здобуття ступеня молодшого бакалавра, бакалавра, магістра та доктора філософії/доктора мистецтва. Прийом на навчання здійснюється закладами вищої освіти на конкурсній основі [107].
Наказ Міністерства освіти і науки України «Деякі питання організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства»	Особливості організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства у закладах освіти незалежно від їх підпорядкування та форми власності, які надають освітні послуги іноземцям на підставі ліцензії на провадження освітньої діяльності, отриманої в установленому порядку. Дія цього Порядку не поширюється на іноземців, які постійно проживають в Україні на законних підставах, осіб, яким надано статус біженця в Україні, та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [108].
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти»	Питання переведення студентів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодший спеціаліст та бакалавр, питання відрахування та поновлення студентів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст та магістр у вищих закладах освіти. Переведення студентів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліст та магістр, з однієї спеціальності на іншу не допускаються. Ректори вищих закладів освіти мають право розглядати, як виняток, питання переведення з одного вищого закладу освіти до іншого, або з однієї форми навчання на іншу студентів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліст та магістр, тільки за умови переведення на ті ж самі спеціальності, за якими здійснювалась їх підготовка [109].

Продовження таблиці 1.2

1	2
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти»	Загальні вимоги до процедур визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти в межах автономії закладів вищої та фахової передвищої освіти, визначеної спеціальними законами. Порядок стосується закладів фахової передвищої та вищої освіти, наукових установ, а також структурних підрозділів закладів вищої освіти, інших юридичних осіб, якщо їх право на провадження освітньої діяльності у сфері вищої та/або фахової передвищої освіти зазначено в ліцензії відповідної юридичної особи та якщо основним видом діяльності такого структурного підрозділу є освітня діяльність у сфері вищої та/або фахової передвищої освіти. Заклади освіти (наукові установи) можуть визнавати результати неформального та/або інформального навчання осіб, які: здобувають фахову передвищу або вищу освіту у цьому закладі освіти (науковій установі) за певною освітньою програмою; переводяться з іншого до цього закладу освіти (наукової установи), з однієї освітньої програми на іншу в межах цього закладу освіти (наукової установи); поновлюються до складу здобувачів освіти до цього закладу освіти (наукової установи) [110].
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про проведення конкурсного відбору проєктів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, виконавцями яких є заклади вищої освіти та наукові установи, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України»	Положення визначає процедури: – проведення Міністерством освіти і науки України конкурсного відбору проєктів фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, виконавцями яких є заклади вищої освіти та наукові установи, що належать до сфери управління МОН; – фінансування досліджень і розробок; – оцінювання результатів виконання досліджень і розробок. Метою Конкурсу є відбір проєктів досліджень і розробок, що мають високий науковий та науково-технічний рівень та кращі показники наукових і науково-практичних результатів, забезпечують ефективне використання коштів, для їх подальшого фінансування за рахунок коштів державного бюджету [111].
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку забезпечення доступу закладів вищої освіти і наукових установ до електронних баз даних наукової інформації»	Механізм забезпечення прямого безоплатного доступу до електронних баз даних наукової інформації для закладів вищої освіти та наукових установ. Порядок поширюється на заклади вищої освіти та наукові установи незалежно від форми власності. Уповноваженим структурним підрозділом, відповідальним за організацію забезпечення доступу закладів вищої освіти і наукових установ до електронних баз даних наукової інформації, є самостійний структурний підрозділ Міністерства освіти і науки України, до компетенції якого належить виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням формування та реалізації державної політики у сферах науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу технологій [112].

1	2
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про особливості користування гуртожитками закладів фахової передвищої та вищої освіти»	Положення поширюється на заклади фахової передвищої, вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування, відокремлені структурні підрозділи закладів освіти, крім закладів вищої духовної освіти, вищих військових навчальних закладів (закладів фахової передвищої військової освіти, закладів фахової передвищої освіти із специфічними умовами навчання, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання), військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, та визначає механізм забезпечення гуртожитками здобувачів фахової передвищої та вищої освіти, особливості використання гуртожитків закладів освіти, зокрема порядок надання, поселення та користування жилою площею, жилими та іншими приміщеннями гуртожитку та умови проживання [113].
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку проведення експертною комісією виїзної ліцензійної експертизи на рівнях фахової передвищої та вищої освіти»	Порядок розроблено на виконання Законів України «Про фахову передвищу освіту» та «Про вищу освіту» і визначає основні засади формування експертних комісій та порядку проведення ними виїзної ліцензійної експертизи на рівнях фахової передвищої та вищої освіти. Виїзна ліцензійна експертиза проводиться у разі ліцензування освітньої діяльності на рівнях вищої освіти вперше, а також за освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання [114].
Наказ Міністерства освіти і науки України «Деякі питання здійснення державного нагляду (контролю) у сфері дошкільної, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти»	Механізм проведення позапланових перевірок суб'єктів освітньої діяльності, що забезпечують здобуття дошкільної, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, незалежно від їх типу, підпорядкування та форми власності, щодо додержання ними вимог законодавства у відповідній сфері освіти. Порядок розроблений відповідно до Законів України «Про освіту», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [115].
Наказ Міністерства освіти і науки України «Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності»	Методика визначає систему показників наукової та науково-технічної діяльності закладу вищої освіти за науковим напрямом, процедуру формування системи показників, механізм формування атестаційної та експертної оцінок, механізм визначення кваліфікаційної групи, до якої віднесено заклад вищої освіти за науковим напрямом. Дія Методики не поширюється на вищі військові навчальні заклади (заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання) та на заклади вищої освіти мистецького спрямування [116].

Джерело: сформовано автором.

У контексті інтенсифікації глобальних інтеграційних процесів у сфері вищої освіти важливість отримують міжурядові угоди, декларації, заяви, договори та меморандуми про співпрацю у сфері освіти і науки (табл. 1.3).

Згідно даних табл. 1.3 станом на сьогоднішній день відсутні міжурядові угоди, декларації, заяви, договори та меморандуми про співпрацю у сфері освіти і науки між Україною та рядом країн світу, серед яких: Австралія, Азербайджан, Албанія, Алжир, Ангола, Андорра, Бангладеш, Бахрейн, Бельгія, Бенін, Болівія, Боснія і Герцеговина, Буркіна-Фасо, Бурунді, Венесуела, Гаїті, Гана, Гватемала, Гондурас, Данія, Домінікана, Еквадор, Ефіопія, Ємен, Замбія, Зімбабве, Індонезія, Ісландія, Йорданія, Камбоджа, Камерун, Канада, Кенія, Колумбія, Конго, Коста-Рика, Кот-д'Івуар, Кувейт, Лаос, Ліберія, Лівія, Ліхтенштейн, Маврикій, Мавританія, Мадагаскар, Малайзія, Мальта, Марокко, Мозамбік, М'янма, Непал, Нігер, Нігерія, Нідерланди, Нікарагуа, Нова Зеландія, Норвегія, Оман, Пакистан, Панама, Парагвай, Перу, ПАР, Португалія, Сальвадор, Саудівська Аравія, Сенегал, Сербія, Сінгапур, Судан, Таїланд, Тайвань, Танзанія, Того, Туркменістан, Уганда, Узбекистан, Уругвай, Філіппіни, Хорватія, Центральноафриканська Республіка, Чад, Чилі, Швейцарія, Швеція, Шрі-Ланка та інші країни.

Нормативна неврегульованість взаємовідносин України з багатьма країнами світу закономірно обмежує можливості до міжнародної співпраці й участі у глобальних інтеграційних процесах у сфері вищої освіти.

Крім зазначених у табл. 1.3 міжурядових угод, декларацій, заяв, договорів і меморандумів про співпрацю у сфері освіти і науки, доцільно також відмітити Хартію про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997 р. [177] і Угоду між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво від 04.07.2002 р. [178], згідно яких міжнародні партнери-підписанти розвивають і сприяють спільній діяльності в галузі науково-технологічних досліджень і розробок, що становлять взаємний інтерес.

Таблиця 1.3

Міжнародні угоди, декларації, заяви, договори та меморандуми про співпрацю у сфері освіти і науки між Україною та країнами світу

Роки	Країни світу, що уклали з Україною міжурядові акти про співпрацю у сфері освіти і науки																			
	Австрія	Аргентина	Болгарія	Бразилія	Вірменія	Велика Британія	В'єтнам	Гамбія	Гвінея	Греція	Грузія	Естонія	Єгипет	Ізраїль	Індія	Ірак	Іран	Ірландія	Іспанія	Італія
1991										[127]										
1992													[130]							
1993						[122]					[128]			[132]						
1994									[126]								[135]			
1996							[123]													
1997					[121]															[139]
1998		[118]	[119]																	
1999				[120]																
2000																[134]				
2001								[125]											[138]	
2003	[117]												[131]							
2004																	[136]			
2006																		[137]		
2007												[129]								
2012							[124]								[133]					

Джерело: складено автором.

Продовження таблиці 1.3

Роки	Країни світу, що уклали з Україною міжурядові акти про співпрацю у сфері освіти і науки																			
	Катар	Казахстан	Киргизстан	Китай	Кіпр	Корея	Куба	Латвія	Литва	Ліван	Люксембург	Мексика	Молдова	Монголія	Німеччина	ОАЕ	Польща	Румунія	Словаччина	Словенія
1992				[143]		[145]								[156]				[162]		
1993									[149]				[155]		[157; 158]		[160]			
1994											[153]									
1995		[141]						[147]												
1996			[142]															[163]		
1997												[154]					[161]			[166]
2002							[146]		[150]										[165]	
2003										[152]										
2004								[148]												
2005									[151]											
2007																		[164]		
2011					[144]															
2012	[140]															[159]				

Джерело: складено автором.

Роки	Країни світу, що уклали з Україною міжурядові акти про співпрацю у сфері освіти і науки								
	США	Таджикистан	Туніс	Туреччина	Фінляндія	Франція	Угорщина	Чехія	Чорногорія
1993			[169]						
1995						[173]	[174]		
1997				[170]					
1998					[172]				
2001		[168]							
2005				[171]					
2006	[167]								
2011								[175]	[176]

Джерело: складено автором.

Наукові результати, представлені у даному підрозділі монографії, відображені автором у публікаціях [179-180].

Висновки до розділу 1

У першому розділі монографії на підставі синтезу результатів критичного аналізу еволюції есенціальної характеристики категорії «конкурентоспроможність підприємства» і виявлених особливостей законодавчо закріпленої есенціальної характеристики категорії «заклад вищої освіти» запропоновано авторську дефініцію категорії «конкурентоспроможність закладу вищої освіти» як «здатність закладу вищої освіти у даний момент часу та у майбутньому здобувати переваги у конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг завдяки ефективним управлінню внутрішніми ресурсами і резервами навчально-методичної та наукової діяльності, адаптації до зовнішніх чинників, найбільш повному задоволенню попиту здобувачів вищої освіти інноваційними освітніми послугами з метою досягнення стратегічних цілей».

Ідентифіковано міжнародне та національне нормативно-правове підґрунтя конкурентоспроможності закладів вищої освіти України, зокрема виявлено відсутність міжурядових угод, декларацій, заяв, договорів і меморандумів про співпрацю у сфері освіти і науки між Україною та рядом країн світу, серед яких: Австралія, Азербайджан, Албанія, Алжир, Ангола, Андорра, Бангладеш, Бахрейн, Бельгія, Бенін, Болівія, Боснія і Герцеговина, Буркіна-Фасо, Бурунді, Венесуела, Гаїті, Гана, Гватемала, Гондурас, Данія, Домінікана, Еквадор, Ефіопія, Ємен, Замбія, Зімбабве, Індонезія, Ісландія, Йорданія, Камбоджа, Камерун, Канада, Кенія, Колумбія, Конго, Коста-Рика, Кот-д'Івуар, Кувейт, Лаос, Ліберія, Лівія, Ліхтенштейн, Маврикій, Мавританія, Мадагаскар, Малайзія, Мальта, Марокко, Мозамбік, М'янма, Непал, Нігер, Нігерія, Нідерланди, Нікарагуа, Нова Зеландія, Норвегія, Оман, Пакистан, Панама, Парагвай, Перу, ПАР, Португалія, Сальвадор, Саудівська Аравія, Сенегал, Сербія, Сінгапур, Судан, Таїланд, Тайвань, Танзанія, Того, Туркменістан, Уганда, Узбекистан, Уругвай, Філіппіни, Хорватія, Центральноафриканська Республіка, Чад, Чилі, Швейцарія, Швеція, Шрі-Ланка та інші країни, що закономірно обмежує можливості до міжнародної співпраці й участі у глобальних інтеграційних процесах у сфері вищої освіти.

2 ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА КОНКУРЕНЦІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА МЕГА-, МАКРО-, МЕЗО- РІВНЯХ

2.1 Міжнародні рейтингові метрики конкурентоспроможності закладів вищої освіти

Вища освіта вже давно не є «привілеєм для обраних», ставши закономірною частиною фахової підготовки. Відповідно до Інформаційно-аналітичного звіту «Освіта в Україні» нині вітчизняна система закладів вищої освіти налічує 619 закладів [181], з яких лєвова частка (50,89%) припадає на університети. За кількістю університетів Україна наразі посідає лише 17-е місце у світі відповідно до актуальних даних ресурсу Statista [182], поступаючись за абсолютним показником Індії, США, Китаю, Індонезії, Бразилії, Мексиці, Росії, Японії, Ірану, Франції, Німеччині, Польщі, Малайзії, Південній Кореї, Канаді та Пакистану. Якщо ж проводити порівняльний аналіз за відносним показником кількості університетів на 100 тис. населення, то з поміж зазначених країн Україна переміщається на 11-е місце (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Топ-25 країн світу за кількістю університетів

Країни	Кількість університетів [182]	Рейтингове місце [182]	Чисельність населення, осіб [183]	Кількість університетів на 100 тис. населення*	Рейтингове місце**
1	2	3	4	5	6
Індія	4354	1	1371688751	0,32	20
США	3228	2	330933934	0,98	4
Китай	2596	3	1406052200	0,18	23
Індонезія	2304	4	269603400	0,85	8
Бразилія	1335	5	212559114	0,63	14
Мексика	1205	6	127792286	0,94	6
Росія	1091	7	146748590	0,74	12
Японія	992	8	125710000	0,79	9
Іран	653	9	84086775	0,78	10

Закінчення таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6
Франція	608	10	67153000	0,91	7
Німеччина	455	11	83122889	0,55	16
Польща	398	12	38335000	1,04	3
Малайзія	384	13	32726490	1,17	2
Південна Корея	375	14	51834302	0,72	13
Канада	367	15	38303100	0,96	5
Пакистан	343	16	220892331	0,16	24
Україна	315	17	41670812	0,76	11
Колумбія	290	18	50372424	0,58	15
Філіппіни	277	19	109651470	0,25	21
Велика Британія	276	20	66796807	0,41	18
Іспанія	260	21	47332614	0,55	16
Нігерія	249	22	206139587	0,12	25
Італія	238	23	59388035	0,40	19
Туреччина	211	24	83154997	0,25	21
Туніс	196	25	11708370	1,67	1

Джерело: * розраховано автором, ** визначено автором.

Інтенсифікація розвитку ринку освітніх послуг закладів вищої освіти значно ускладнює взаємодію його основних учасників – вищих навчальних закладів і здобувачів освіти. Зі зростанням кількості закладів вищої освіти (головним чином за рахунок відкриття приватних закладів вищої освіти), розширенням переліку спеціальностей і спеціалізацій підготовки фахівців, розробленням вишами унікальних освітньо-професійних і освітньо-наукових програм абітурієнтові все складніше зробити остаточний вибір на користь того чи іншого закладу вищої освіти.

Важливим показником конкурентоспроможності закладів вищої освіти є їх рейтингові місця в престижних міжнародних і національних рейтингах. Тому все частіше майбутні здобувачі вищої освіти звертаються до рейтингів закладів вищої освіти для отримання зведеної порівняльної інформації про виші. При цьому рейтинги закладів вищої освіти можуть носити міжнародний чи локальний (національний, регіональний тощо) характер.

Приведемо у табл. 2.2 відомості про основні рейтинги закладів вищої освіти, в яких традиційно представлені заклади вищої освіти України.

Таблиця 2.2

Міжнародні, національні та локальні рейтинги закладів вищої освіти

Рейтинги	Методологія
1	2
Міжнародні рейтинги закладів вищої освіти	
QS World University Rankings	Формування сукупного показника через бальне оцінювання комплексних індикаторів: «академічна репутація» (коефіцієнт вагомості – 0,4); «репутація роботодавця» (коефіцієнт вагомості – 0,1); «цитовання» (коефіцієнт вагомості – 0,2); «міжнародний коефіцієнт» (коефіцієнт вагомості – 0,1); «студентський коефіцієнт» (коефіцієнт вагомості – 0,2) [184].
Academic Ranking of World Universities (by Shanghai Ranking Consultancy)	Формування сукупного показника через бальне оцінювання комплексних індикаторів: «якість навчання» (випускники вишу, що отримали Нобелівські премії чи інші відзнаки в науці) (коефіцієнт вагомості – 0,1); «якість факультету» (працівники факультету, що отримали Нобелівські премії чи інші відзнаки у науці) (коефіцієнт вагомості – 0,2) і дослідники, чиї наукові праці характеризуються великою кількістю цитувань (коефіцієнт вагомості – 0,2)); «результати досліджень» (статті, опубліковані в провідних рецензованих наукометричних фахових наукових виданнях (коефіцієнт вагомості – 0,2) і статті, що індексуються в Science Citation Index-expanded та Social Science Citation Index (коефіцієнт вагомості – 0,2)); «кількість наукових доповідей у розрахунку на одного викладача» (коефіцієнт вагомості – 0,1) [185].
Times Higher Education World University Rankings	Формування сукупного показника через бальне оцінювання комплексних індикаторів: «викладання (навчальне середовище)» (коефіцієнт вагомості – 0,3); «дослідження (обсяг, дохід і репутація)» (коефіцієнт вагомості – 0,3); «цитовання (наукова значимість)» (коефіцієнт вагомості – 0,3); «міжнародна діяльність (персонал, студенти та дослідження)» (коефіцієнт вагомості – 0,075); «практична значимість (трансфер технологій)» (коефіцієнт вагомості – 0,025) [186].
UniRank	Включає такі рейтинги: «Top 200 Universities in World», «Top 200 Universities in North America», «Top 200 Universities in Latin America», «Top 200 Universities in Europe», «Top 200 Universities in Africa», «Top 200 Universities in Asia», «Top 50 Universities in Oceania», «Top 200 English-speaking Universities», «Top 200 Spanish-speaking Universities», «Top 200 Arabic-speaking Universities». При складанні рейтингів враховуються такі критерії: «бути акредитованим чи ліцензованим у кожній країні світу»; «мати завершений цикл випуску фахівців (щонайменше 3 рівня – «бакалавр», «магістр», «доктор»)); «викладати навчальні курси переважно в традиційному, а не дистанційному форматі» [187].
Національні та локальні рейтинги закладів вищої освіти	
Рейтинг закладів вищої освіти Міністерства освіти і науки України (початок)	Передбачає оцінювання 5 показників: «індекс міжнародної активності» (I_1); «індекс якості контингенту студентів» (I_2); «індекс якості науково-педагогічного персоналу» (I_3); «індекс якості науково-дослідної та науково-технічної діяльності» (I_4); «індекс ресурсного забезпечення» (I_5).

Закінчення таблиці 2.2

1	2
Рейтинг закладів вищої освіти Міністерства освіти і науки України (закінчення)	Для якісного оцінювання результативності діяльності закладу вищої освіти застосовується шкала, в основу якої покладено відношення індексів критеріїв (I) та інтегрального рейтингового індексу (IPI) суб'єкта ранжування до відповідних параметрів системи. На підставі такого підходу заклади вищої освіти можна ідентифікувати в межах групи на підгрупи: «успішна ($IPI \geq 1$)»; «достатньо успішна ($1 > IPI \geq 0,75$)»; «частково успішна ($0,75 > IPI \geq 0,5$)»; «проблемна ($0,5 > IPI \geq 0$)» [188].
Топ-200 Україна	Для отримання результуючого показника підсумовуються значення комплексних показників: «якість науково-педагогічного потенціалу»; «якість навчання»; «міжнародне визнання» [189].
Рейтинг вищих навчальних закладів України «Компас»	Формування сукупного показника через бальне оцінювання комплексних індикаторів: «думка роботодавців» (коефіцієнт вагомості – 0,31); «думка експертів» (коефіцієнт вагомості – 0,29); «думка випускників» (коефіцієнт вагомості – 0,10); «співпраця між закладом вищої освіти і компаніями-роботодавцями» (коефіцієнт вагомості – 0,30) [190].
Топ-50 вищих навчальних закладів України по оцінкам роботодавців	Передбачає суб'єктивну оцінку роботодавцями вишів за 12-бальною шкалою. В експертному оцінюванні вітчизняних закладів вищої освіти беруть участь представники таких українських підприємств: «Інтерпайп», Group DF, «Метінвест», ДТЕК, ДТЕК «Нафтогаз», НАК «Нафтогаз України», Укренерго, Запоріжсталь, УкрАвто, «АВТ Баварія», Fozzy Group, «Нова пошта», ПриватБанк, Ощадбанк, Укрсоцбанк, Кредобанк, ОТП Банк, «АХА Страхування», Concorde Capital, «Самсунг Україна», Luxoft, EVO, «Дата Груп», ISACA Kyiv Chapter, AEQUO, KPMG, «Василь Кисіль и Партнери», Deloitte, Sayenko Kharenko, EY, «Астерс», Украеропроект, «Colliers International Україна», «Інтергалбуд» [191].

Джерело: сформовано автором.

Представлені у табл. 2.2 рейтинги є традиційними та застосовуються вже досить тривалий час.

В останні роки велика увага почала звертатися на сайти університетів як основне джерело інформації про заклади вищої освіти. Так, щорічно Cybermetrics Lab (Spanish National Research Council, CSIC) презентує спільноті численні рейтинги провідних вишів світу (Ranking Web of Universities – World, BRICS, North America, USA, Latin America, Caribbean, Asia, Oceania, Europe, Africa, Arab World), оцінюючи їх інформаційні ресурси за критеріями: «присутність»; «вплив»; «відкритість»; «досконалість» [192].

Потужна інформатизація суспільства сприяє становленню додаткових умовно рейтингових систем закладів вищої освіти – рейтингів у соціальних мережах. Так, зокрема, рейтингова платформа UniRank [187] пропонує всім бажаючим ознайомитися з рейтингами закладів вищої освіти у таких соціальних мережах як Facebook, Twitter, LinkedIn, Flickr, Instagram, YouTube, Vimeo. Зрозуміло, що подібне рейтингування закладів вищої освіти є в певній мірі примітивним за рахунок своєї «поверхневості», адже зазвичай подібні рейтинги будуються за показниками переглядів сторінки закладу вищої освіти, кількості фоловерів і вподобайок. Проте в очах молоді, можливо, саме таке рейтингування закладів вищої освіти є найбільш зрозумілим, доступним і престижним.

Натомість в академічному середовищі з-поміж великої кількості різноманітних рейтингів прийнято виділяти престижні Times Higher Education World University Rankings і QS World University Rankings.

Times Higher Education World University Rankings 2023 року охоплює 1799 університетів зі 104 країн і регіонів. Цього року топ-10 кращих закладів вищої освіти світу склали американські й англійські університети: Оксфордський університет (Велика Британія); Гарвардський університет (США); Кембриджський університет (Велика Британія); Стенфордський університет (США); Массачусетський технологічний інститут (США); Каліфорнійський технологічний інститут (США); Прінстонський університет (США); Каліфорнійський університет (США); Єльський університет (США); Імперський коледж Лондона (Велика Британія) [193]. Попри широку представленість закладів вищої освіти, до даного престижного рейтингу цьогогоріч увійшло всього лише 10 українських університетів. Найвищу позицію серед українських університетів у рейтингу посів Сумський державний університет (місце у загальному рейтингу – 401-500). Другу сходинку українського підрейтингу обійняв Національний університет «Львівська політехніка» (місце у загальному рейтингу – 601-800). На третьому місці – Харківський національний університет радіоелектроніки

(місце у загальному рейтингу – 1001-1200). Інші університети України представлені у наступному порядку:

- Львівський національний університет імені Івана Франка;
- Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»;
- Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
- Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара;
- Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;
- Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича [194].

Не набагато ширше представлення українські заклади вищої освіти отримали 2023 року й у престижному QS World University Rankings: цьогоріч лише 11 вітчизняних університетів удостоїлися місць у зазначеному рейтингу. Найвищу позицію в рейтингу серед українських закладів вищої освіти посідає Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (541-550 позиція). До рейтингу також увійшли такі вітчизняні університети:

- Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»;
- Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
- Національний університет «Львівська політехніка»;
- Сумський державний університет;
- Львівський національний університет імені Івана Франка;
- Харківський національний університет радіоелектроніки;
- Національний університет «Києво-Могилянська академія»;
- Одеський національний університет імені І.І. Мечникова;
- Національний університет біоресурсів і природокористування України [195].

А от лідерами QS World University Rankings 2023 року стали Массачусетський технологічний інститут (США); Кембриджський університет (Велика Британія); Стенфордський університет (США); Оксфордський університет (Велика Британія); Гарвардський університет (США); Каліфорнійський університет (США); Імперський коледж Лондона (Велика Британія); Університетський коледж Лондона (Велика Британія); Швейцарська вища технічна школа Цюріха (Швейцарія); Чиказький університет (США) [196].

Як бачимо, перші сім сходинок QS World University Rankings 2023 року відповідають переліку лідерів цього річного Times Higher Education World University Rankings. Якщо порівняти переліки українських закладів вищої освіти, що ввійшли одночасно до обох престижних світових рейтингів, то можемо констатувати схожість вказаних переліків у частині наявності таких закладів вищої освіти як Сумський державний університет, Національний університет «Львівська політехніка», Харківський національний університет радіоелектроніки, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.

Досліджуючи QS World University Rankings 2023 року, цікавість викликає порівняння представленості у цьому престижному міжнародному рейтингу університетів топ-25 країн світу з найбільшою кількістю університетів – Індії, США, КНР, Індонезії, Бразилії, Мексики, РФ, Японії, Ірану, Франції, Німеччини, Польщі, Малайзії, Південної Кореї, Канади, Пакистану, України, Колумбії, Філіппін, Великої Британії, Іспанії, Нігерії, Італії, Туреччини, Тунісу. При цьому подібний аналіз доцільно проводити спираючись не лише на абсолютні значення, а й на розраховані відносні значення (% університетів країни, що потрапили до рейтингу) (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Представленість у QS World University Rankings 2023 року університетів
топ-25 країн світу з найбільшою кількістю університетів

Країни	Кількість університетів у QS WUR 2023 [196]	Рейтингове місце*	Частка університетів країни, що потрапили до WUR 2023, %**	Рейтингове місце*
Індія	41	7	0,94	22
США	201	1	6,23	10
Китай	71	3	2,73	17
Індонезія	16	21	0,69	24
Бразилія	35	10	2,62	19
Мексика	32	11	2,66	18
Росія	48	5	4,40	14
Японія	50	4	5,04	13
Іран	6	22	0,92	23
Франція	32	11	5,26	12
Німеччина	46	6	10,11	6
Польща	22	18	5,53	11
Малайзія	24	16	6,25	9
Південна Корея	41	7	10,93	5
Канада	31	13	8,45	8
Пакистан	13	19	3,79	15
Україна	11	20	3,49	16
Колумбія	25	15	8,62	7
Філіппіни	4	23	1,44	21
Велика Британія	90	2	32,61	1
Іспанія	31	13	11,92	3
Нігерія	0	25	0,00	25
Італія	41	7	17,23	2
Туреччина	24	16	11,37	4
Туніс	3	24	1,53	20

Джерело: * визначено автором, ** розраховано автором.

Як відомо, кількість не завжди переходить у якість, що наглядно підтверджується даними табл. 2.3: так Велика Британія, яка за загальною кількістю університетів посідає у світі 20-те місце, є абсолютним якісним лідером за QS World University Rankings, оскільки практично третина університетів даної країни потрапила до вказаного рейтингу. Протилежне ж твердження буде справедливим для Індонезії та Ірану, які характеризуються великою кількістю університетів, проте переважна більшість університетів вказаних країн не удостоюються місць у QS World University Rankings.

Україна займає 20-е місце за кількістю університетів, які 2023 року потрапили до QS World University Rankings, оскільки лише 3,49% вітчизняних закладів вищої освіти змогли потрапити до даного престижного міжнародного рейтингу.

Серед національних рейтингів закладів вищої освіти слід виділити рейтинг «Топ-200 Україна», який щорічно складається Центром міжнародних проєктів «Євроосвіта» в партнерстві з міжнародною групою експертів IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence. Цьогоріч вказані інституції презентували вже сімнадцятий академічний рейтинг закладів вищої освіти України. Логічно даний рейтинг корелює з попередньо висвітленими престижними The Times Higher Education World University Rankings і QS World University Rankings, адже включає наступні рейтинги й індикатори: QS World University Rankings, Scopus, Webometrics, THE University Impact Rankings, Times Higher Education World University Rankings, UniRank, «Ефективність участі ЗВО України в конкурсах наукових проєктів», «Премії Президента України та Верховної Ради України для молодих вчених», «Кількість отриманих патентів вченими університету», «Середнє зважене значення для рейтингів ЗВО за кількістю поданих заяв абітурієнтами та середнім конкурсним балом».

«Топ-200 Україна» закономірно включає 200 кращих закладів вищої освіти України. Задля забезпечення порівняння результатів міжнародного і національного рейтингування закладів вищої освіти, розглянемо топ-10 кращих українських закладів вищої освіти згідно «Топ-200 Україна 2023»:

- 1-е місце: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
- 2-е місце: Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- 3-є місце: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна;
- 4-е місце: Національний університет «Львівська політехніка»;
- 5-е місце: Львівський національний університет імені Івана Франка;

- 6-е місце: Сумський державний університет;
- 7-е місце: Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»;
- 8-е місце: Національний університет біоресурсів і природокористування України;
- 9-е місце: Харківський національний університет радіоелектроніки;
- 10-е місце: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича [197].

Безумовно, для отримання високих місць у міжнародних і національних рейтингах важливе значення має міжнародний імідж закладу вищої освіти.

Табл. 2.4 містить пропоновану автором шкалу значень інтегрального індексу міжнародного визнання закладу вищої освіти, з використанням якої за результатами інтегрального оцінювання можна ідентифікувати рівень міжнародного іміджу закладу вищої освіти як «високий», «середній», «низький» або «дуже низький».

Таблиця 2.4

Шкала й інтерпретація значень інтегрального індексу міжнародного визнання закладу вищої освіти

Значення інтегрального індексу міжнародного визнання закладу вищої освіти	Інтерпретація рівня міжнародного іміджу закладу вищої освіти
> 15,03	високий
9,74-15,03	середній
4,99-9,73	низький
< 4,99	дуже низький

Джерело: розроблено автором.

У табл. 2.5 наглядно відображені результати кластеризації закладів вищої освіти України за рівнем їх міжнародного іміджу – «високого», «середнього», «низького» та «дуже низького».

Кластери закладів вищої освіти України за рівнем міжнародного іміджу

№ з/п	Назва закладу вищої освіти	Кластер I «Заклади вищої освіти з високим міжнародним рейтингом»	Кластер II «Заклади вищої освіти з середнім міжнародним рейтингом»	Кластер III «Заклади вищої освіти з низьким міжнародним рейтингом»	Кластер IV «Заклади вищої освіти з дуже низьким міжнародним рейтингом»
1	2	3	4	5	6
1.	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»	24,39			
2.	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	23,19			
3.	Сумський державний університет	22,07			
4.	Одеський національний університет імені І.І. Мечникова	20,00			
5.	Національний університет «Львівська політехніка»	19,12			
6.	Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	18,38			
7.	Національний університет «Одеська політехніка»	18,30			
8.	Львівський національний університет імені Івана Франка	18,26			
9.	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	18,12			
10.	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	17,18			
11.	Український державний університет науки і технологій	16,64			
12.	Хмельницький національний університет	16,51			
13.	Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу	16,02			
14.	Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	15,91			
15.	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	15,06			
16.	Харківський національний університет радіоелектроніки	15,06			

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6
17.	Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»		14,88		
18.	Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова		14,67		
19.	Донецький національний університет імені Василя Стуса		14,66		
20.	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара		14,47		
21.	Національний університет «Києво-Могилянська академія»		14,16		
22.	Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника		12,83		
23.	Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана		12,55		
24.	Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського		12,18		
25.	Луцький національний технічний університет		12,06		
26.	Національний університет «Запорізька політехніка»		12,01		
27.	Національний транспортний університет		11,54		
28.	Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя		11,53		
29.	Національний авіаційний університет		11,38		
30.	Ужгородський національний університет		11,33		
31.	Національний університет «Одеська юридична академія»		11,28		
32.	Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна		11,26		
33.	Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського		11,21		
34.	Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця		11,09		
35.	Полтавський державний медичний університет		11,08		
36.	Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого		11,05		
37.	Національний університет біоресурсів і природокористування України		11,00		
38.	Національний університет «Одеська морська академія»		10,61		

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6
39.	Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського		10,42		
40.	Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова		10,38		
41.	Буковинський державний медичний університет		10,35		
42.	Київський національний університет технологій та дизайну		10,34		
43.	Національний університет харчових технологій		10,16		
44.	Київський університет імені Бориса Грінченка		10,15		
45.	Вінницький національний технічний університет		10,02		
46.	Одеський національний морський університет			9,65	
47.	Одеська національна академія харчових технологій			9,62	
48.	Одеський національний економічний університет			9,41	
49.	Національний медичний університет імені О.О. Богомольця			9,25	
50.	Західноукраїнський національний університет			9,22	
51.	Одеський державний екологічний університет			9,12	
52.	Харківський національний медичний університет			9,08	
53.	Приазовський державний технічний університет			9,04	
54.	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка			8,91	
55.	Харківський національний автомобільно-дорожній університет			8,89	
56.	Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова			8,89	
57.	Національний фармацевтичний університет			8,88	
58.	Університет імені Альфреда Нобеля			8,84	
59.	Донбаська державна машинобудівна академія			8,71	
60.	Державний торговельно-економічний університет			8,50	
61.	Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького			8,49	
62.	Одеська державна академія будівництва та архітектури			8,49	
63.	Львівський торговельно-економічний університет			8,33	

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6
64.	Київський міжнародний університет			8,31	
65.	Київський національний університет будівництва і архітектури			8,30	
66.	Луганський національний університет імені Тараса Шевченка			8,21	
67.	Одеський національний медичний університет			8,12	
68.	Маріупольський державний університет			8,00	
69.	Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського			8,00	
70.	Придніпровська державна академія будівництва та архітектури			7,99	
71.	Запорізький національний університет			7,86	
72.	Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка			7,65	
73.	Державний університет «Житомирська політехніка»			7,52	
74.	Полтавський університет економіки і торгівлі			7,50	
75.	Київський національний лінгвістичний університет			7,39	
76.	Національний університет «Чернігівська Політехніка»			7,37	
77.	Криворізький національний університет			7,35	
78.	Черкаський державний технологічний університет			7,34	
79.	Херсонський державний університет			7,34	
80.	Українська інженерно-педагогічна академія			7,33	
81.	Університет банківської справи			7,16	
82.	Уманський національний університет садівництва			7,13	
83.	Національний університет «Острозька академія»			7,11	
84.	Білоцерківський національний аграрний університет			7,09	
85.	Дніпровський державний медичний університет			7,06	
86.	Донецький національний медичний університет			7,06	
87.	Національний університет водного господарства та природокористування			7,00	
88.	Український державний університет залізничного транспорту			6,77	
89.	Університет економіки та права «КРОК»			6,73	

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6
90.	Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку			6,61	
91.	Державний біотехнологічний університет			6,60	
92.	Донбаська національна академія будівництва і архітектури			6,52	
93.	Івано-Франківський національний медичний університет			6,35	
94.	Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди			6,29	
95.	Харківський національний університет мистецтв імені І.П. Котляревського			6,27	
96.	Національний лісотехнічний університет України			6,19	
97.	Вінницький національний аграрний університет			6,18	
98.	Національна музична академія України імені П.І. Чайковського			6,11	
99.	Луганський державний медичний університет			6,11	
100.	Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»			6,10	
101.	Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв			6,08	
102.	Дніпровський державний аграрно-економічний університет			6,05	
103.	Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького			6,04	
104.	Бердянський державний педагогічний університет			6,02	
105.	Херсонський державний аграрно-економічний університет			6,00	
106.	Київський університет права Національної академії наук України			5,95	
107.	Одеська національна музична академія імені А.В. Нежданової			5,91	
108.	Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького			5,85	
109.	Університет митної справи та фінансів			5,71	
110.	Подільський державний університет			5,67	
111.	Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова			5,63	
112.	Херсонський національний технічний університет			5,61	
113.	Дніпровський державний технічний університет			5,53	
114.	Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя			5,29	

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6
115.	Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури			5,25	
116.	Класичний приватний університет			5,20	
117.	Харківська державна академія культури			5,20	
118.	Тернопільський національний медичний університет імені І.Я. Горбачевського			5,16	
119.	Львівський державний університет безпеки життєдіяльності			5,16	
120.	Київський університет туризму, економіки і права			5,15	
121.	Академія адвокатури України			5,13	
122.	Національний університет цивільного захисту України			5,11	
123.	Харківська державна академія дизайну і мистецтв			5,09	
124.	Центральноукраїнський національний технічний університет			5,08	
125.	Житомирський державний університет імені Івана Франка			5,04	
126.	Харківська державна академія фізичної культури			5,01	
127.	Український державний хіміко-технологічний університет				4,98
128.	Донбаський державний педагогічний університет				4,95
129.	Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого				4,91
130.	Національна академія управління				4,90
131.	Київський медичний університет				4,88
132.	Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»				4,83
133.	Львівська національна музична академія імені М.В. Лисенка				4,76
134.	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини				4,64
135.	Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука				4,61
136.	Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського				4,56
137.	Національна академія статистики, обліку та аудиту				4,50
138.	Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка				4,49

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6
139.	Херсонська державна морська академія				4,49
140.	Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая				4,47
141.	Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка				4,45
142.	Мукачівський державний університет				4,43
143.	Рівненський державний гуманітарний університет				4,39
144.	Академія праці, соціальних відносин і туризму				4,38
145.	Миколаївський національний аграрний університет				4,32
146.	Міжнародний університет фінансів				4,29
147.	Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького				4,29
148.	Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова				4,27
149.	Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»				4,24
150.	Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка				4,24
151.	Українська академія друкарства				4,21
152.	Національний університет фізичного виховання і спорту України				4,12
153.	Київський національний університет культури і мистецтв				4,03
154.	Університет сучасних знань				4,03
155.	Сумський національний аграрний університет				4,02
156.	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського				4,01
157.	Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка				3,98
158.	Одеський державний аграрний університет				3,94
159.	Харківська гуманітарно-педагогічна академія				3,87
160.	Європейський університет				3,86
161.	Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II				3,85

Закінчення таблиці 2.5

1	2	3	4	5	6
162.	Бердянський університет менеджменту і бізнесу				3,85
163.	Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка				3,81
164.	Ізмаїльський державний гуманітарний університет				3,65
165.	Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія				3,50
166.	Дніпровський гуманітарний університет				3,22
167.	Львівська національна академія мистецтв				3,15
168.	Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій				2,08

Джерело: сформовано автором.

Дані табл. 2.5 наглядно ілюструють, що наразі високим міжнародним іміджем характеризуються 16 закладів вищої освіти України, що становить лише 9,53% вибірки. Поступово наближаються до високого міжнародного іміджу, стабільно демонструючи міжнародний імідж, який можна ідентифікувати як «середній», 29 закладів вищої освіти України або 17,26% вибірки. Низький міжнародний імідж має 81 заклад вищої освіти України, що складає 48,21% вибірки. На жаль, 42 заклади вищої освіти України (1/4 вибірки) мають дуже низький міжнародний імідж.

Без формування високого міжнародного іміджу сучасному закладу вищої освіти не вдасться демонструвати високу конкурентну позицію на національному ринку освітніх послуг і входити на постійній основі до престижних міжнародних освітньо-наукових рейтингів.

Наукові результати, представлені у даному підрозділі монографії, відображені автором у публікаціях [198-200].

2.2 Комплексний аналіз функціонування закладів вищої освіти в Україні

Станом на початок 2022/2023 навчального року надання послуг у сфері вищої освіти в Україні здійснювалося 347 закладами, серед яких 210 закладів вищої освіти (60,52%) – державної форми власності, 36 закладів вищої освіти (10,37%) – комунальної форми власності та 101 заклад вищої освіти (29,11%) – приватної форми власності.

Вказаними закладами вищої освіти сукупно здійснюється підготовка 1053770 студентів, у т.ч. підготовка 86,76% студентів забезпечується закладами вищої освіти державної форми власності, 9,87% – закладами вищої освіти комунальної форми власності та 3,37% – закладами вищої освіти приватної форми власності.

За формою здобуття освіти студенти вітчизняних університетів, академій і інститутів розподіляються наступним чином – рис. 2.1.

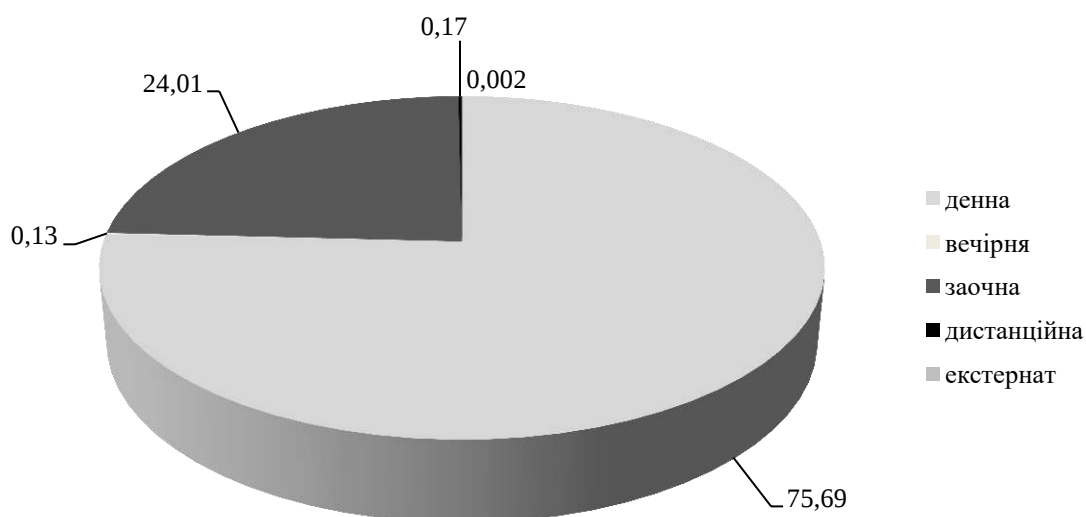

Рис. 2.1. Розподілення студентів закладів вищої освіти України за формами здобуття освіти, %

Джерело: побудовано автором за даними [201].

Найбільшою популярністю при виборі майбутньої професії серед студентської молоді України в останні роки користуються такі спеціальності:

- «Право» (кількість поданих вступниками заяв у 2022 році – 44192);
- «Комп’ютерні науки» (кількість поданих вступниками заяв у 2022 році – 41508);
- «Філологія» (кількість поданих вступниками заяв у 2022 році – 36596);
- «Менеджмент» (кількість поданих вступниками заяв у 2022 році – 35053);
- «Психологія» (кількість поданих вступниками заяв у 2022 році – 34066) [202].

Вподобання абітурієнтів логічно отримують відображення у подальшому розподіленні студентів закладів вищої освіти України за галузями знань, перелік яких затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 [87]: трьома лідерами серед галузей

знань за кількістю студентів є наразі такі як «Управління та адміністрування», «Освіта/Педагогіка», «Інформаційні технології» (рис. 2.2).

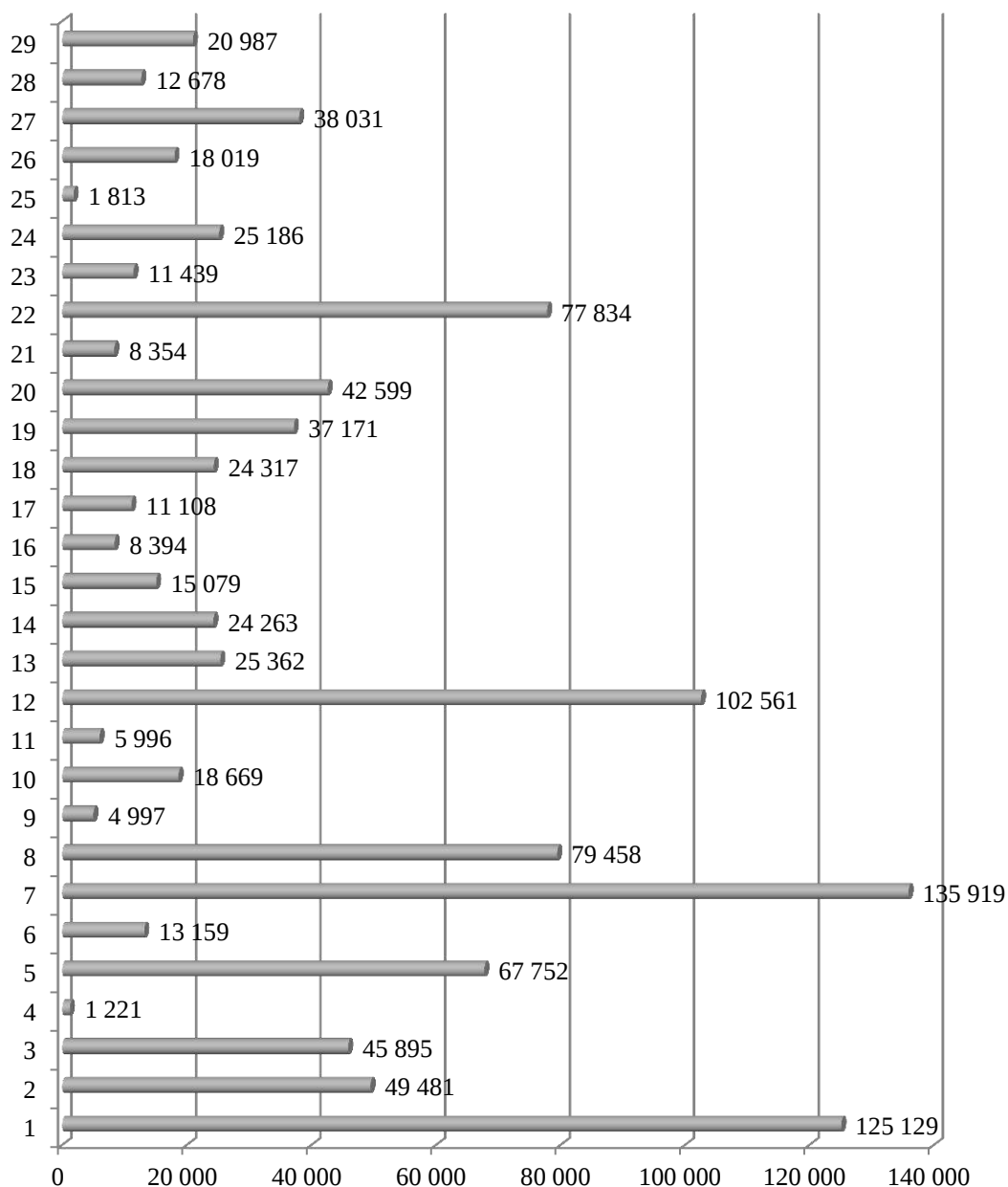

Рис. 2.2. Розподілення студентів закладів вищої освіти України за галузями знань, осіб

Джерело: побудовано автором за даними [201].

Примітка: на рис. 2.2 нумерація галузей знань представлена у відповідності до їх порядкових номерів у тексті Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 [87].

Окрім топ-3 найбільш популярних галузей знань значною кількістю студентів в Україні характеризуються такі галузі знань як «Право», «Охорона здоров'я», «Соціальні та поведінкові науки», «Культура і мистецтво», «Гуманітарні науки», «Аграрні науки та продовольство», «Транспорт», «Архітектура та будівництво», «Механічна інженерія», «Сфера обслуговування», «Виробництво та технології», «Електрична інженерія», «Міжнародні відносини». Натомість найменше студентів здобувають вищу освіту за спеціальностями, що належать до галузей знань «Богослов'я», «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», «Біологія», «Математика та статистика», «Ветеринарія», «Хімічна інженерія та біоінженерія».

За рівнями (ступенями) вищої освіти («молодший спеціаліст», «фаховий молодший бакалавр», «молодший бакалавр», «бакалавр», «спеціаліст», «магістр») студенти в Україні розподіляються наступним чином – рис. 2.3.

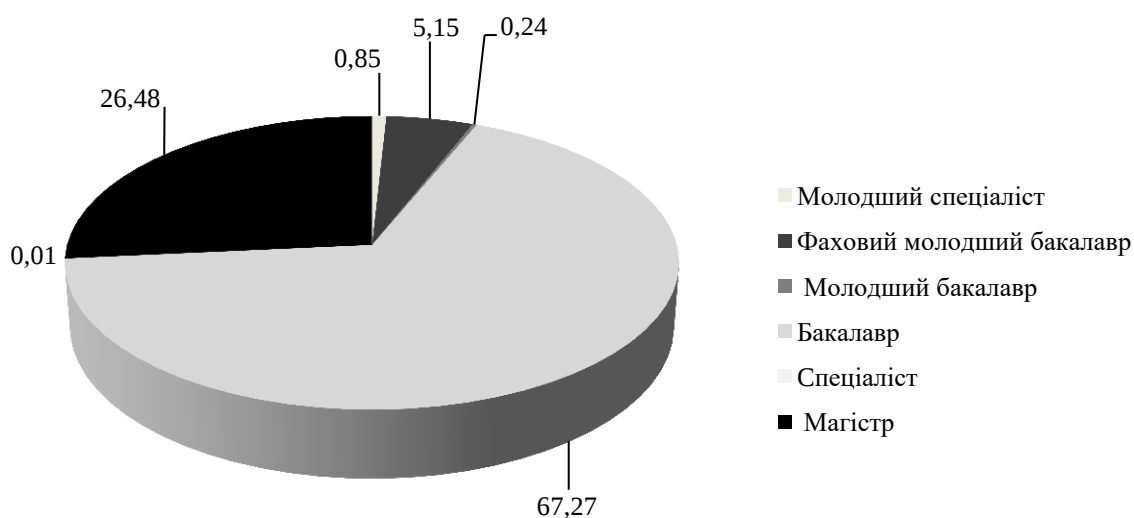

Рис. 2.3. Розподілення студентів закладів вищої освіти України за рівнями (ступенями) вищої освіти, %

Джерело: побудовано автором за даними [201].

За даними рис. 2.3 наглядно представлено переважне здобуття вищої освіти студентами вітчизняних університетів, академій і інститутів за рівнями (ступенями) «бакалавр» і «магістр».

Завершальним (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти в Україні визнано ступінь «доктор філософії», який здобувається під час навчання в аспірантурі. В Україні підготовка аспірантів здійснюється 384 закладами вищої освіти та науковими установами, де наразі здобувають ступінь доктора філософії 33826 особи.

За формою здобуття освіти аспіранти вітчизняних закладів вищої освіти та наукових установ розподіляються наступним чином – рис. 2.4.

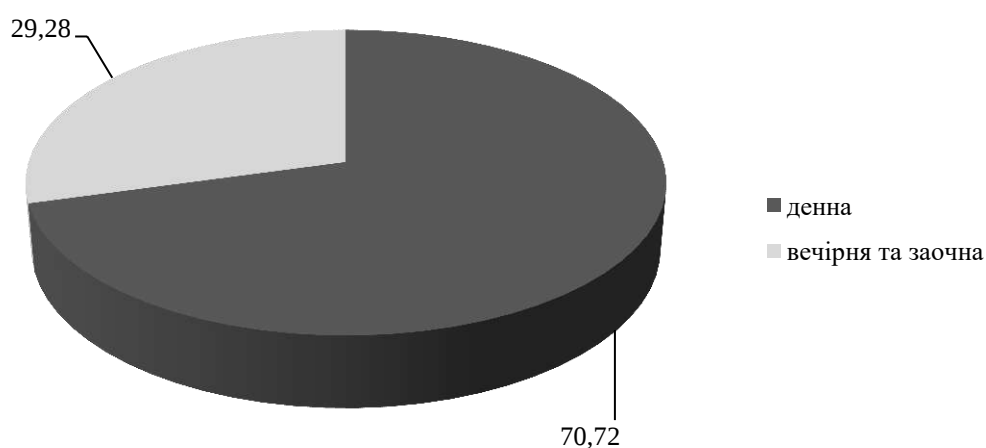

Рис. 2.4. Розподілення аспірантів закладів вищої освіти та наукових установ України за формами здобуття освіти, %

Джерело: побудовано автором за даними [203].

Втім слід зазначити, що згідно чинного українського законодавства ступінь «доктор філософії» може здобуватися як в аспірантурі, так і самостійно поза аспірантурою. Згідно даних Державної служби статистики України [203] у 2022 році ступінь «доктор філософії» поза аспірантурою здобували 656 осіб.

Найбільшою популярністю для вступу до аспірантури в Україні користуються галузі знань «Право», «Соціальні та поведінкові науки» та «Управління та адміністрування». Також популярними серед українських аспірантів є галузі знань «Охорона здоров'я», «Освіта/Педагогіка», «Інформаційні технології», «Гуманітарні науки», «Природничі науки», «Публічне управління та адміністрування», «Механічна інженерія», «Аграрні науки та продовольство» (рис. 2.5).

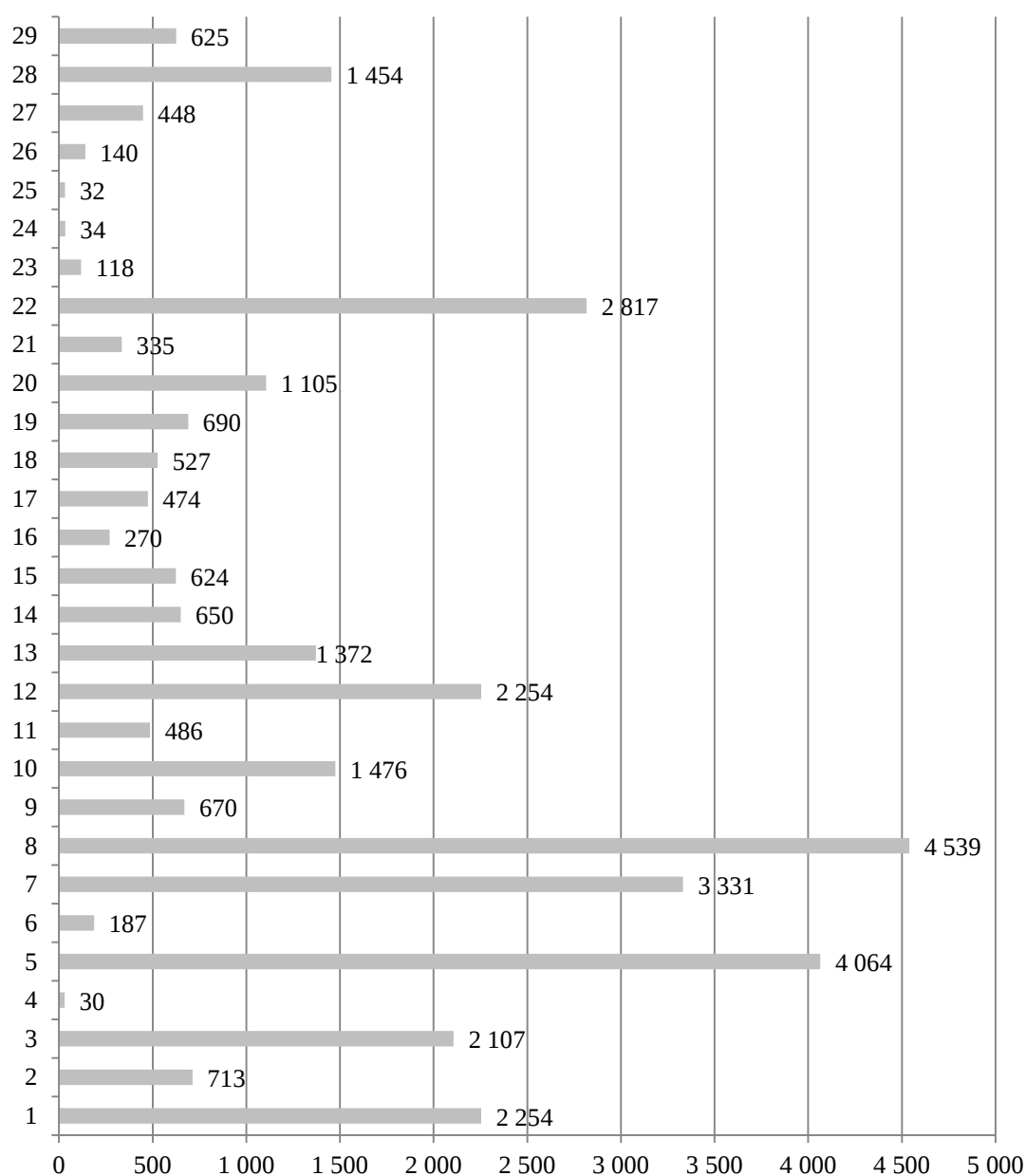

Рис. 2.5. Розподілення аспірантів закладів вищої освіти та наукових установ України за галузями знань, осіб

Джерело: побудовано автором за даними [203].

Примітка: на рис. 2.5 нумерація галузей знань представлена у відповідності до їх порядкових номерів у тексті Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 [87].

В той же час менш привабливими аспірантами вважаються такі галузі знань як «Богослов'я» (лише 30 здобувачів навчалися у 2022 році в аспірантурі в Україні за цією галуззю знань), «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» (лише 32 здобувачі навчалися у 2022 році в аспірантурі в Україні за цією галуззю знань) і «Сфера обслуговування» (лише 34 здобувачі навчалися у 2022 році в аспірантурі в Україні за цією галуззю знань). В цілому отримані результати щодо розподілення аспірантів закладів вищої освіти та наукових установ України за галузями знань суттєво не відрізняються від результатів попереднього дослідження розподілення студентів закладів вищої освіти України за галузями знань.

Надання послуг у сфері вищої освіти фінансується державою (так званий «бюджет») або фізичними та юридичними особами (так званий «контракт») (рис. 2.6).

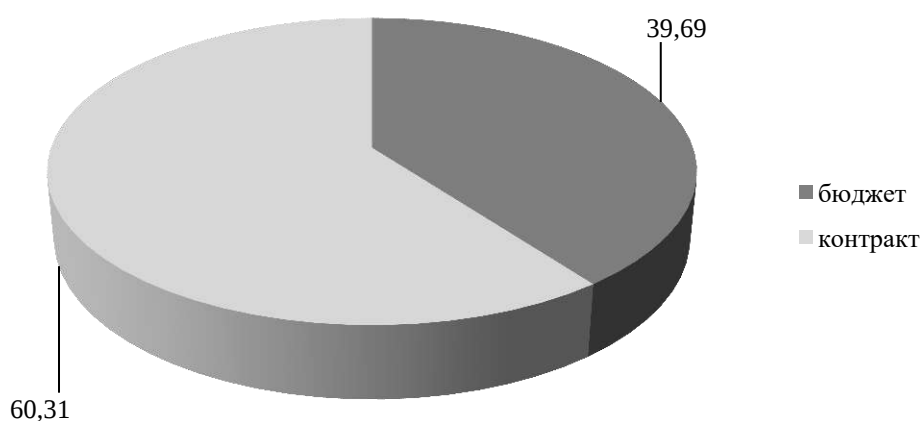

Рис. 2.6. Розподілення студентів закладів вищої освіти України за джерелами фінансування освітніх послуг, %

Джерело: побудовано автором за даними [201].

Дані рис. 2.6 засвідчують, що наразі переважна більшість студентів вітчизняних закладів вищої освіти навчаються за кошти фізичних або юридичних осіб. Втім частка студентів, які здобувають вищу освіту в університетах, академіях і інститутах в Україні за кошти держави, також є досить значною – практично 40%.

На третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти в Україні основні джерела фінансування освітніх послуг наразі є практично рівнозначними (з незначним переважанням «контракту») (рис. 2.7).

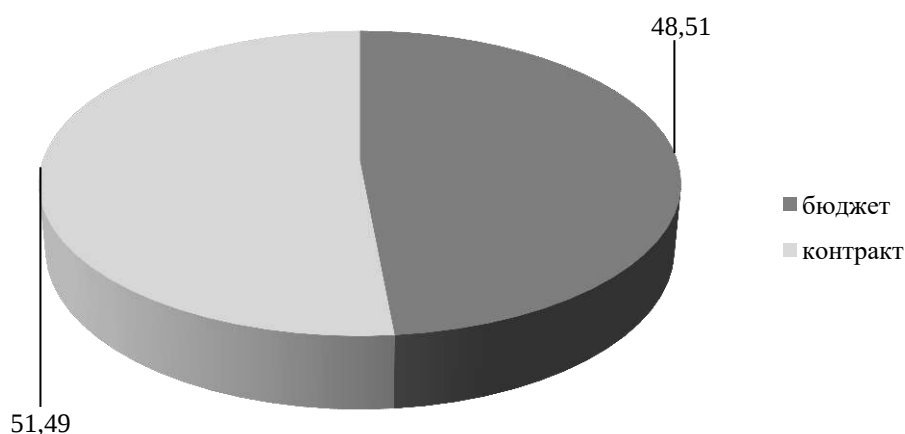

Рис. 2.7. Розподілення аспірантів закладів вищої освіти та наукових установ України за джерелами фінансування освітніх послуг, %
Джерело: побудовано автором за даними [203].

Витрати державного сектору України на сферу вищої освіти склали у 2022 році 53534343 тис. грн., що становило 23,56% усіх державних витрат на освіту та 74,53% загальних витрат на вищу освіту в Україні.

Витрати недержавного сектору (приватних фірм і корпорацій, домашніх господарств) на сферу вищої освіти в Україні у 2022 році склали 18297138,3 тис. грн., що становило 71,36% усіх недержавних витрат на освіту та 25,47% загальних витрат на вищу освіту в Україні.

Витрати державного сектору на вищу освіту в Україні забезпечуються головним чином такими інституціями як Міністерство освіти і науки, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство культури, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство фінансів, інші міністерства та відомства, обласні інституції (рис. 2.8).

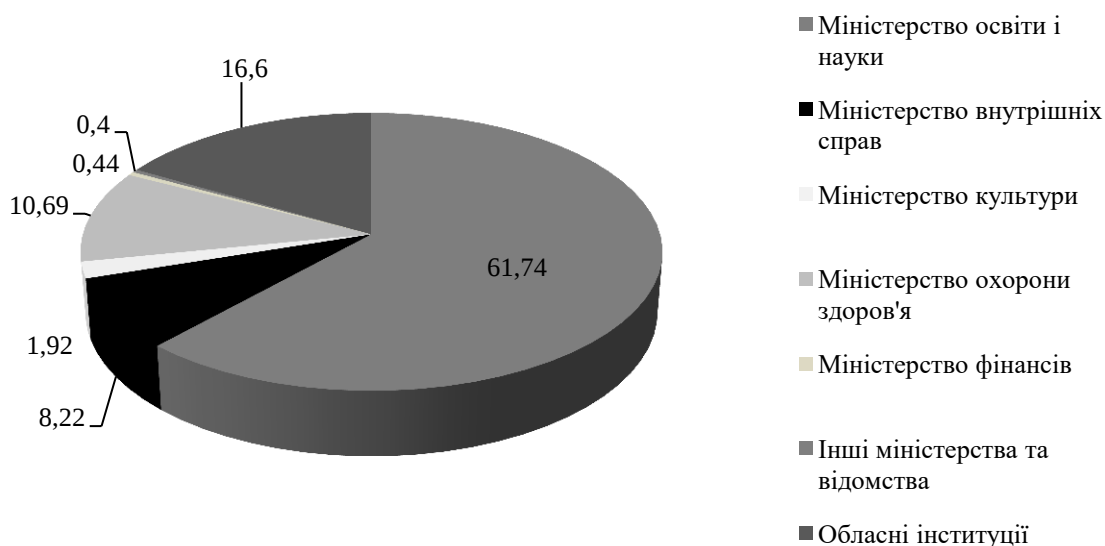

Рис. 2.8. Розподілення витрат державного сектору на вищу освіту в Україні за інституціями, %

Джерело: побудовано автором за даними [204].

З рис. 2.8 слідує, що основними державними інвесторами в систему вищої освіти в Україні виступають Міністерство освіти і науки, обласні інституції та Міністерство охорони здоров'я. Витрати вказаних інституцій здійснюються головним чином на оплату освітніх і інших (другорядних) послуг закладів вищої освіти (компенсацію витрат навчальних закладів на підготовку фахівців за державним замовленням), медичні послуги, послуги харчування, адміністративні послуги, комунальні послуги, фінансові послуги, послуги з будівництва та ремонту (капітальні витрати), придбання інвентарю й обладнання, транспортні послуги, придбання навчальної літератури та канцелярських товарів, стипендіальне забезпечення.

Витрати недержавного сектору на вищу освіту в Україні здійснюються приватними фірмами та корпораціями, домашніми господарствами у наступній пропорції (рис. 2.9).

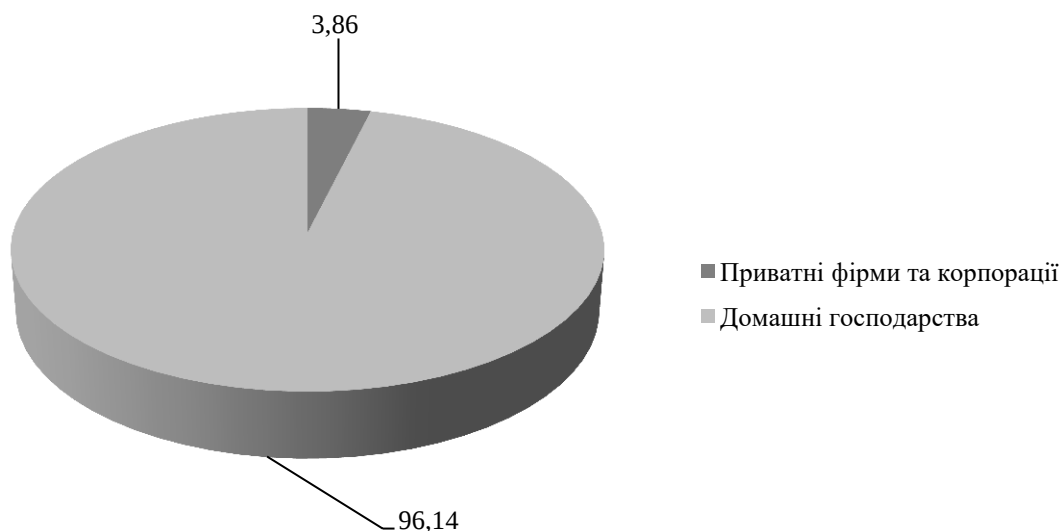

Рис. 2.9. Розподілення витрат недержавного сектору на вищу освіту в Україні за суб'єктами, %

Джерело: побудовано автором за даними [204].

Витрати на підготовку докторів філософії в Україні у 2022 році склали 3218666,3 тис. грн., у т.ч. витрати державного сектору – 1796638 тис. грн. (55,82%), витрати недержавного сектору – 1422028,3 тис. грн. (44,18%).

Витрати державного сектору на докторантуру в Україні забезпечуються головним чином такими інституціями як Міністерство освіти і науки, Міністерство культури, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство фінансів, Національне агентство України з питань державної служби, інші міністерства та відомства, обласні інституції (рис. 2.10).

Витрати недержавного сектору на докторантуру в Україні здійснюються приватними фірмами та корпораціями, домашніми господарствами у наступній пропорції (рис. 2.11).

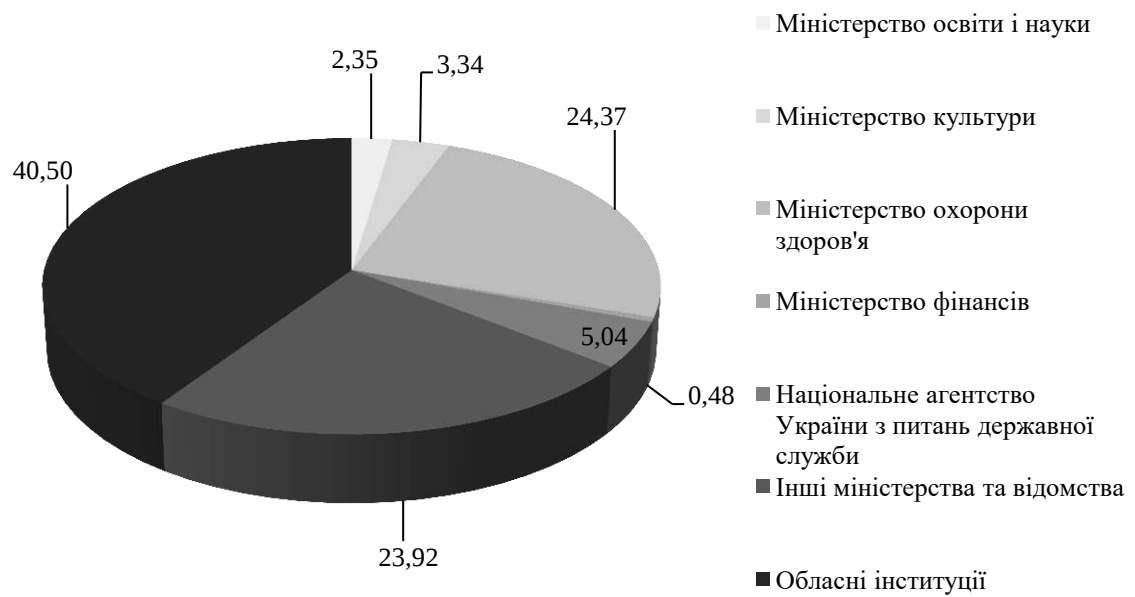

Рис. 2.10. Розподілення витрат державного сектору на докторантуру в Україні за інституціями, %

Джерело: побудовано автором за даними [204].

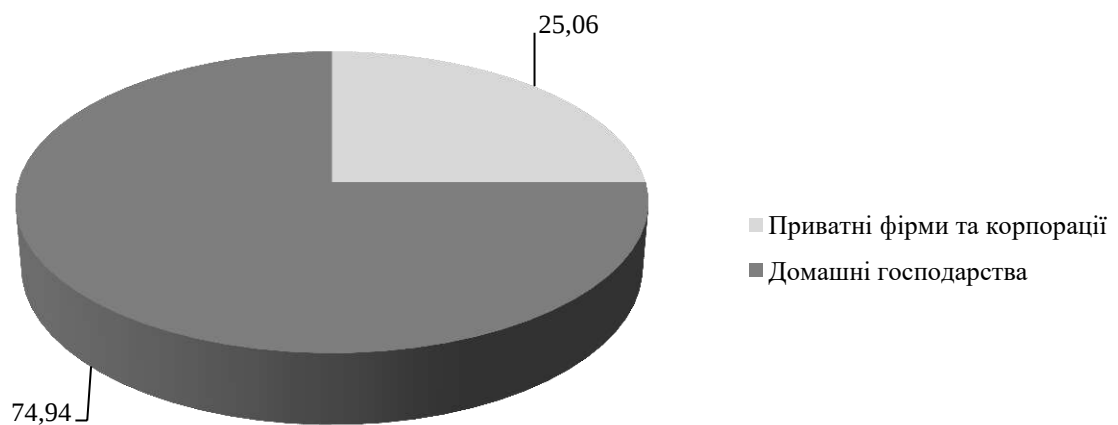

Рис. 2.11. Розподілення витрат недержавного сектору на докторантуру в Україні за суб'єктами, %

Джерело: побудовано автором за даними [204].

З рис. 2.10 слідує, що основними державними інвесторами в систему підготовки докторів філософії в Україні виступають обласні інституції, Міністерство охорони здоров'я та інші міністерства та відомства.

Витрати домогосподарств складають $\frac{3}{4}$ загальних витрат недержавного сектору на докторантуру в Україні.

Окрім навчання здобувачів-резидентів вітчизняна система вищої освіти традиційно здійснює професійну фахову підготовку студентів-іноземців.

Станом на початок 2022/2023 навчального року в Україні навчалось близько 50 тис. студентів-іноземців, переважна більшість з яких – громадяни Індії, Марокко, Китаю, Азербайджану, Нігерії, Туркменістану, Туреччини, Ізраїлю, Грузії, Єгипту (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Топ-10 країн громадянства студентів-іноземців в Україні

Місце	Країна	Студенти-іноземці, осіб [201]	Студенти-іноземці, %*
1	Індія	14772	29,54
2	Марокко	5108	10,22
3	Китай	4149	8,30
4	Азербайджан	3475	6,95
5	Нігерія	3329	6,66
6	Туркменістан	2429	4,86
7	Туреччина	2098	4,20
8	Ізраїль	1244	2,49
9	Грузія	1243	2,49
10	Єгипет	1240	2,48

Джерело: складено автором, * розраховано автором.

У той же час в аспірантурі отримували наукову підготовку для подальшого захисту дисертації на здобуття ступеня «доктор філософії» 1306 аспірантів-іноземців, 67,69% яких – громадяни Китаю. Другу за чисельністю когорту аспірантів-іноземців складають громадяни Азербайджану, третю – громадяни Йорданії, четверту – громадяни Гани, п'яту – громадяни Нігерії [203].

Україна, як і будь-яка значна за територією та кількістю адміністративних одиниць країна, традиційно характеризується регіональною диференціацією соціально-економічного розвитку. Дослідимо регіональні аспекти функціонування закладів вищої освіти в Україні.

Табл. 2.7 ілюструє розподілення за регіонами України закладів вищої освіти та здобувачів вищої освіти.

Таблиця 2.7

Розподілення закладів вищої освіти та здобувачів вищої освіти
за регіонами України

Регіони	Заклади вищої освіти [201]	Заклади вищої освіти, %*	Здобувачі вищої освіти, осіб [201]	Здобувачі вищої освіти, %*
Вінницька область	13	3,75	34 492	3,27
Волинська область	9	2,59	23 054	2,19
Дніпропетровська область	39	11,24	78 653	7,46
Донецька область	-	-	-	-
Житомирська область	5	1,44	18 597	1,76
Закарпатська область	7	2,02	21 055	2,00
Запорізька область	13	3,75	44 501	4,22
Івано-Франківська область	13	3,75	38 034	3,61
Київська область	8	2,31	17 507	1,66
Кіровоградська область	7	2,02	14 614	1,39
Луганська область	-	-	-	-
Львівська область	20	5,76	97 257	9,23
Миколаївська область	9	2,59	21 631	2,05
Одеська область	22	6,34	71 332	6,77
Полтавська область	8	2,31	35 038	3,33
Рівненська область	7	2,02	21 032	2,00
Сумська область	6	1,73	19 177	1,82
Тернопільська область	9	2,59	31 949	3,03
Харківська область	39	11,24	113 495	10,77
Херсонська область	-	-	-	-
Хмельницька область	11	3,17	25 195	2,39
Черкаська область	10	2,88	30 132	2,86
Чернівецька область	5	1,44	20 577	1,95
Чернігівська область	4	1,15	12 523	1,19
м. Київ	83	23,92	263 925	25,05

Джерело: складено автором, * розраховано автором.

Відповідно до даних табл. 2.7 найбільше закладів вищої освіти та здобувачів вищої освіти зосереджено у м. Київ. Серед областей регіонами-лідерами за кількістю закладів вищої освіти та чисельністю здобувачів вищої освіти є Харківська область, Дніпропетровська область, Львівська область, Одеська область. У той же час найменше закладів вищої освіти та здобувачів вищої освіти мають місце у Чернігівській області, Чернівецькій області, Житомирській області, Сумській області.

Діагностування регіональної диференціації прояву соціально-економічних явищ прийнято здійснювати поетапно через:

– розрахунок середнього темпу зростання:

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n x_j, \quad (2.1)$$

де n – кількість регіонів;

x_j – темп зростання j -го показника;

– визначення стандартного відхилення темпу зростання j -го показника від середнього темпу його зростання за регіонами:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{j=1}^n (x_j - \bar{x})^2}; \quad (2.2)$$

– розрахунок коефіцієнта варіації:

$$\nu = \frac{\sigma}{\bar{x}}. \quad (2.3)$$

Якщо коефіцієнт варіації є меншим 0,1, то регіональна диференціація є незначною; 0,11-0,25 – середньою (помірною); більше 0,25 – значною [205].

Здійснимо діагностування регіональної диференціації системи вищої освіти України за критеріями «кількість закладів вищої освіти» та «чисельність здобувачів вищої освіти».

1. Середня регіональна кількість закладів вищої освіти:

$$x = (13 + 9 + 39 + 5 + 7 + 13 + 13 + 8 + 7 + 20 + 9 + 22 + 8 + 7 + 6 + 9 + 39 + 11 + 10 + 5 + 4 + 83) \div 22 = 16 \text{ ЗВО}$$

2. Стандартне відхилення:

$$\sigma = 18 \text{ ЗВО}$$

3. Коефіцієнт варіації:

$$v = 18 \div 16 = 1,13$$

Відповідно до отриманого значення коефіцієнта варіації за критерієм «кількість закладів вищої освіти» регіональна диференціація системи вищої освіти України є значною.

1. Середня регіональна чисельність здобувачів закладів вищої освіти:

$$x = (34492 + 23054 + 78653 + 18597 + 21055 + 44501 + 38034 + 17507 + 14614 + 97257 + 21631 + 71332 + 35038 + 21032 + 19177 + 31949 + 113495 + 25195 + 30132 + 20577 + 12523 + 263925) \div 22 = 47899 \text{ осіб}$$

2. Стандартне відхилення:

$$\sigma = 55594 \text{ особи}$$

3. Коефіцієнт варіації:

$$v = 55594 \div 47899 = 1,16$$

Отримане значення коефіцієнта варіації є близьким до попереднього, що підтверджує значу регіональну диференціацію системи вищої освіти України і за критерієм «чисельність здобувачів вищої освіти».

Ще більш інтенсивного прояву регіональна диференціація отримує в системі докторантури в Україні: так на м. Київ наразі приходить більше 40% закладів вищої освіти та наукових установ, що здійснюють підготовку здобувачів ступеня «доктор філософії». У м. Києві здобувають наукову підготовку майже 1/3 усіх аспірантів в Україні (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Розподілення закладів вищої освіти та наукових установ, аспірантів
за регіонами України

Регіони	Заклади вищої освіти та наукові установи [203]	Заклади вищої освіти та наукові установи, %*	Аспіранти, осіб [203]	Аспіранти, %*
Вінницька область	6	1,56	755	2,23
Волинська область	3	0,78	495	1,46
Дніпропетровська область	24	6,25	2 069	6,12
Донецька область	-	-	-	-
Житомирська область	3	0,78	319	0,94
Закарпатська область	4	1,04	1 024	3,03
Запорізька область	10	2,60	1 506	4,45
Івано-Франківська область	6	1,56	1 061	3,14
Київська область	10	2,60	574	1,70
Кіровоградська область	5	1,30	367	1,08
Луганська область	-	-	-	-
Львівська область	26	6,77	2 759	8,16
Миколаївська область	6	1,56	265	0,78
Одеська область	23	5,99	2 084	6,16
Полтавська область	8	2,08	1 007	2,98
Рівненська область	5	1,30	279	0,82
Сумська область	5	1,30	1 212	3,58
Тернопільська область	6	1,56	1 106	3,27
Харківська область	46	11,98	4 176	12,35
Херсонська область	-	-	-	-
Хмельницька область	6	1,56	568	1,68
Черкаська область	6	1,56	657	1,94
Чернівецька область	3	0,78	333	0,98
Чернігівська область	5	1,30	432	1,28
м. Київ	168	43,75	10 778	31,86

Джерело: складено автором, * розраховано автором.

Відповідно даних табл. 2.8 другу сходинку у топ-5 регіонів-лідерів з підготовки докторів філософії займає Харківська область, третю – Львівська область, четверту – Дніпропетровська область, п'яту – Одеська область, що в цілому відповідає результатам дослідження розподілення закладів вищої освіти та здобувачів вищої освіти за регіонами України.

Тоді як найменше закладів вищої освіти та наукових установ, аспірантів приходить на Житомирську область, Чернівецьку область і Волинську область.

Здійснимо діагностування регіональної диференціації системи підготовки докторів філософії в Україні за критеріями «кількість закладів вищої освіти та наукових установ» та «чисельність аспірантів».

1. Середня регіональна кількість закладів вищої освіти та наукових установ:

$$x = (6 + 3 + 24 + 3 + 4 + 10 + 6 + 10 + 5 + 26 + 6 + 23 + 8 + 5 + 5 + 6 + 46 + 6 + 6 + 3 + 5 + 168) \div 22 = 18 \text{ ЗВО та НУ}$$

2. Стандартне відхилення:

$$\sigma = 35 \text{ ЗВО та НУ}$$

3. Коефіцієнт варіації:

$$v = 35 \div 18 = 1,94$$

Відповідно до отриманого значення коефіцієнта варіації за критерієм «кількість закладів вищої освіти та наукових установ» регіональна диференціація системи підготовки докторів філософії в Україні є значною.

1. Середня регіональна чисельність аспірантів:

$$x = (755 + 495 + 2069 + 319 + 1024 + 1506 + 1061 + 574 + 367 + 2759 + 265 + 2084 + 1007 + 279 + 1212 + 1106 + 4176 + 568 + 657 + 333 + 432 + 10778) \div 22 = 1538 \text{ осіб}$$

2. Стандартне відхилення:

$$\sigma = 2274 \text{ особи}$$

3. Коефіцієнт варіації:

$$v = 2274 \div 1538 = 1,48$$

Отримане значення коефіцієнта варіації підтверджує значу регіональну диференціацію системи підготовки докторів філософії в Україні і за критерієм «чисельність аспірантів».

Наукові результати, представлені у даному підрозділі монографії, відображені автором у публікаціях [206-211].

2.3 Регіональні аспекти конкуренції закладів вищої освіти України

Виявлена регіональна диференціація системи вищої освіти в Україні окреслює необхідність дослідження конкуренції вітчизняних університетів, академій, інститутів саме у регіональному розрізі.

Хоча в Україні й представлена досить широка мережа закладів вищої освіти, це зовсім не означає, що на регіональних ринках освітніх послуг спостерігається виключно чиста конкуренція та відсутній дефіцит університетів, академій, інститутів.

Скориставшись пошуковими онлайн-сервісами osvita.ua [212] і education.ua [213], представимо в табл. 2.9 дані щодо наявності та кількості в регіонах України закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців за вище вказаними галузями знань.

У табл. 2.9:

1 – Вінницька область; 2 – Волинська область; 3 – Дніпропетровська область; 4 – Донецька область; 5 – Житомирська область; 6 – Закарпатська область; 7 – Запорізька область; 8 – Івано-Франківська область; 9 – Київська область; 10 – Кіровоградська область; 11 – Луганська область; 12 – Львівська область; 13 – Миколаївська область; 14 – Одеська область; 15 – Полтавська область; 16 – Рівненська область; 17 – Сумська область; 18 – Тернопільська область; 19 – Харківська область; 20 – Херсонська область; 21 – Хмельницька область; 22 – Черкаська область; 23 – Чернівецька область; 24 – Чернігівська область; 25 – м. Київ; *n/a* – not available (дані не доступні).

Дані табл. 2.9 свідчать про наявність певних «галузевих прогалин» у системі підготовки фахівців закладами вищої освіти в Україні. До прикладу, є регіони України, де неможливо отримати фахову підготовку за певними галузями знань, – такі регіони будемо ідентифікувати як «вільну нішу».

Також спостерігаємо ситуацію, коли в регіоні присутній лише один заклад вищої освіти, який здійснює підготовку фахівців за певною галуззю знань, що в цілому можна ідентифікувати як «монополію».

Таблиця 2.9

Наявність і кількість у регіонах України закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців
за окремими галузями знань

Галузі знань	Заклади вищої освіти у регіонах України																								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
01	4	4	8	10	2	4	7	1	3	3	3	6	7	3	4	3	3	3	11	1	6	2	1	2	15
02	3	4	7	4	2	2	6	5	3	5	1	10	6	9	7	4	2	4	9	2	5	4	1	2	32
03	5	2	11	12	2	5	8	4	4	2	2	9	7	10	8	5	3	3	11	2	5	4	1	3	26
04	n/a	1	n/a	n/a	n/a	2	1	3	n/a	n/a	n/a	2	n/a	2	1	2	n/a	n/a	1	n/a	1	n/a	1	n/a	1
05	11	4	21	23	4	6	12	7	9	6	9	22	13	19	9	7	5	7	32	6	9	7	4	7	57
06	3	1	2	4	1	1	5	2	3	1	1	4	3	4	3	3	1	2	3	1	2	2	1	n/a	18
07	13	5	21	24	6	8	12	5	9	8	9	23	12	19	10	7	4	6	30	7	9	7	4	5	62
08	4	4	8	9	3	3	9	4	5	4	3	8	4	12	7	3	4	2	8	5	5	4	3	5	42
09	2	1	6	2	1	2	2	1	1	1	1	2	2	1	1	2	2	2	5	1	2	2	1	2	9
10	5	2	10	8	3	4	5	3	2	2	6	9	3	6	6	3	4	3	10	2	4	4	1	2	15
11	3	2	5	5	1	2	3	1	n/a	1	2	3	3	5	2	2	3	1	6	1	2	3	1	2	8
12	5	3	16	12	4	2	12	5	5	5	6	12	10	16	8	5	3	3	19	3	4	4	2	4	36
13	2	1	10	6	1	3	3	2	n/a	2	4	6	2	4	3	1	1	1	10	2	1	1	n/a	1	9
14	1	1	8	5	1	1	2	1	n/a	1	2	3	2	7	2	1	2	1	11	2	2	1	1	1	11
15	2	1	9	7	2	3	2	1	n/a	1	3	5	2	6	3	1	1	2	10	1	2	2	1	1	11
16	2	1	6	2	2	1	2	1	n/a	1	2	5	1	3	3	1	2	2	8	1	1	1	1	1	8
17	2	1	3	1	2	1	2	1	n/a	1	3	2	1	4	2	n/a	1	1	7	n/a	2	1	1	1	8
18	7	2	8	4	1	3	4	3	1	1	3	9	n/a	6	4	1	2	2	10	2	1	3	2	3	14
19	1	2	6	4	1	3	4	3	1	1	3	3	3	3	2	1	1	2	9	1	2	2	1	2	9
20	2	2	4	n/a	1	2	4	1	1	1	2	4	1	3	1	2	1	2	8	1	2	2	2	3	5
21	n/a	n/a	1	n/a	1	n/a	n/a	n/a	1	n/a	1	1	n/a	2	1	n/a	1	n/a	1	n/a	1	n/a	n/a	n/a	1
22	3	3	6	4	1	1	7	2	n/a	1	4	6	6	3	3	4	2	2	3	1	3	1	2	1	20
23	2	4	4	4	1	2	6	1	1	1	2	3	4	4	3	1	3	3	3	1	4	3	1	5	15
24	3	4	9	6	3	3	9	4	3	2	1	8	6	6	6	3	3	4	13	2	5	5	3	3	21
25	1	n/a	1	n/a	1	n/a	1	n/a	n/a	n/a	n/a	1	n/a	2	n/a	1	n/a	n/a	5	n/a	1	n/a	n/a	1	9
26	n/a	1	4	5	n/a	1	4	n/a	3	n/a	2	3	n/a	1	1	1	n/a	1	7	1	2	2	1	2	3
27	1	1	6	6	1	1	2	1	n/a	2	1	5	3	6	3	1	1	1	10	3	3	1	n/a	1	8
28	2	1	10	6	1	n/a	2	1	1	n/a	2	3	2	4	n/a	n/a	3	1	10	1	1	3	n/a	n/a	14
29	3	2	8	6	n/a	2	6	1	2	2	2	9	4	5	4	3	3	2	12	3	3	1	2	n/a	34

Якщо в регіоні підготовку фахівців за певною галуззю знань здійснюють лише 2-3 заклади вищої освіти, то таку ситуацію можемо вважати ознакою олігополії.

Чистою конкуренцією будемо вважати ситуацію, коли в регіоні здійснюють підготовку фахівців за певною галуззю знань 4 і більше закладів вищої освіти.

Застосувавши функціонал `datawrapper.de` [214], представимо на рис. 2.12-2.40 картограми конкуренції закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні (за галузями знань).

При цьому на рис. 2.12-2.40 позначено наступними кольорами:

- – монополія закладу вищої освіти;
- – олігополія закладів вищої освіти;
- – чиста конкуренція закладів вищої освіти;
- – «вільна ніша».

Рис. 2.12. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

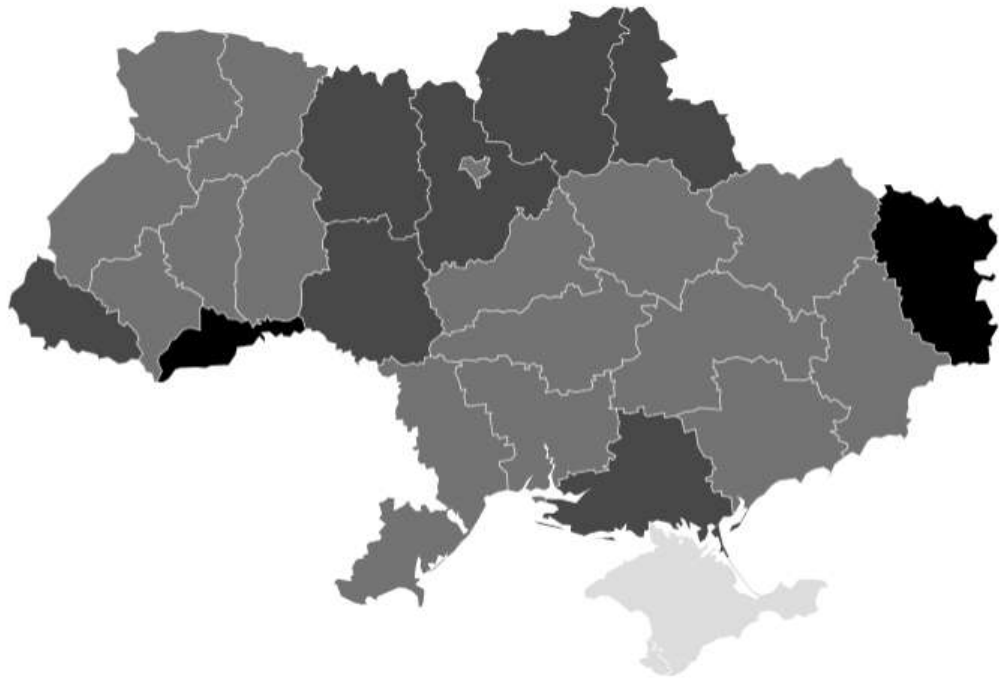

Рис. 2.13. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 02 «Культура і мистецтво»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.14. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 03 «Гуманітарні науки»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

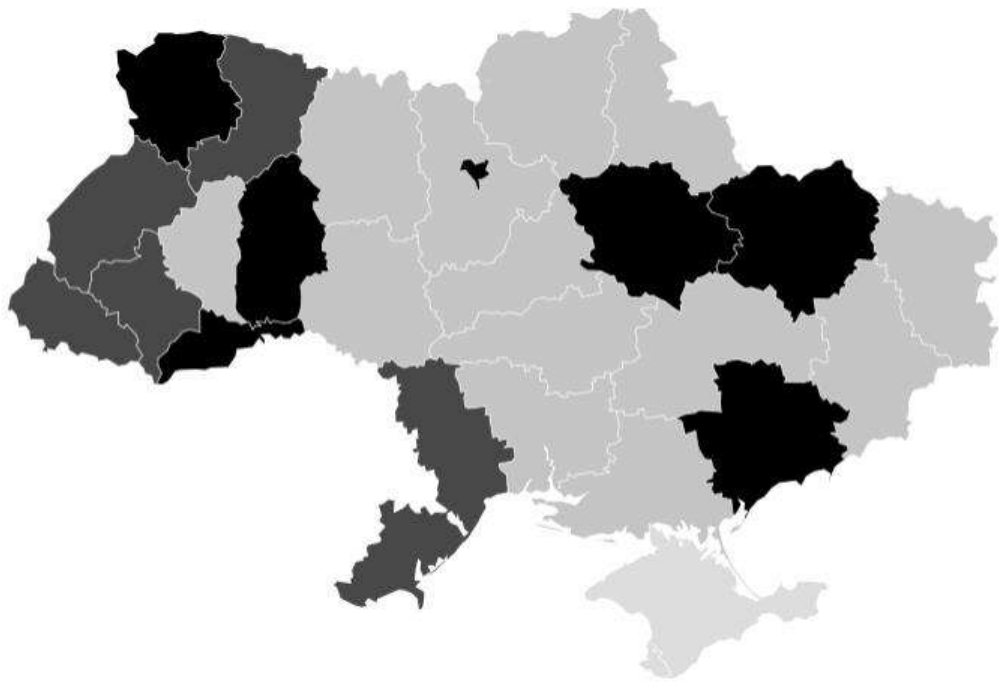

Рис. 2.15. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 04 «Богослов'я»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.16. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

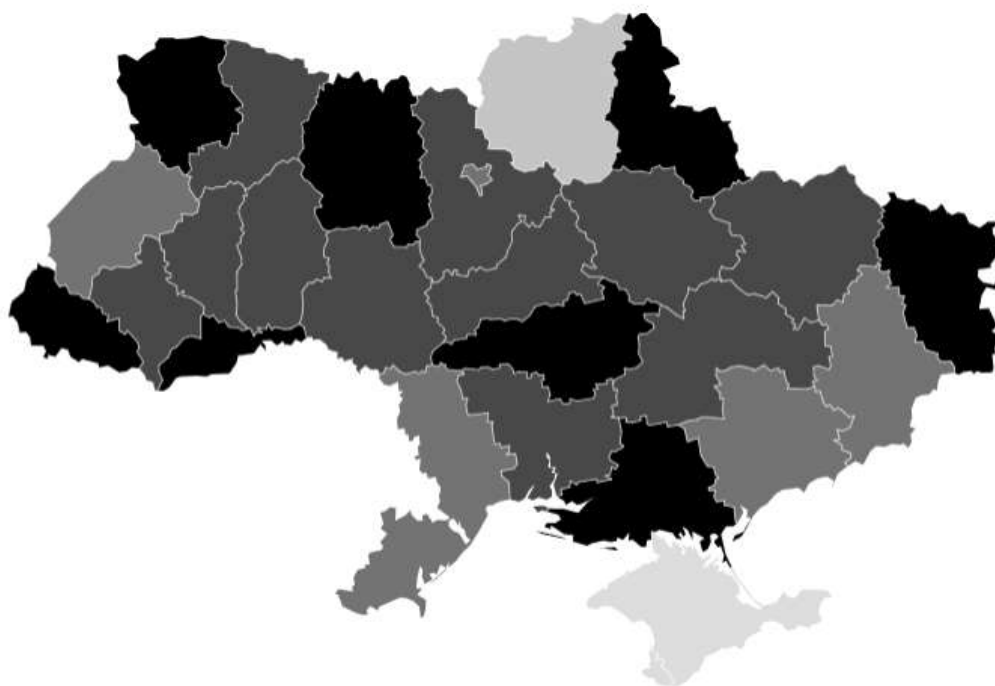

Рис. 2.17. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 06 «Журналістика»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.18. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 07 «Управління та адміністрування»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.19. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 08 «Право»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.20. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 09 «Біологія»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

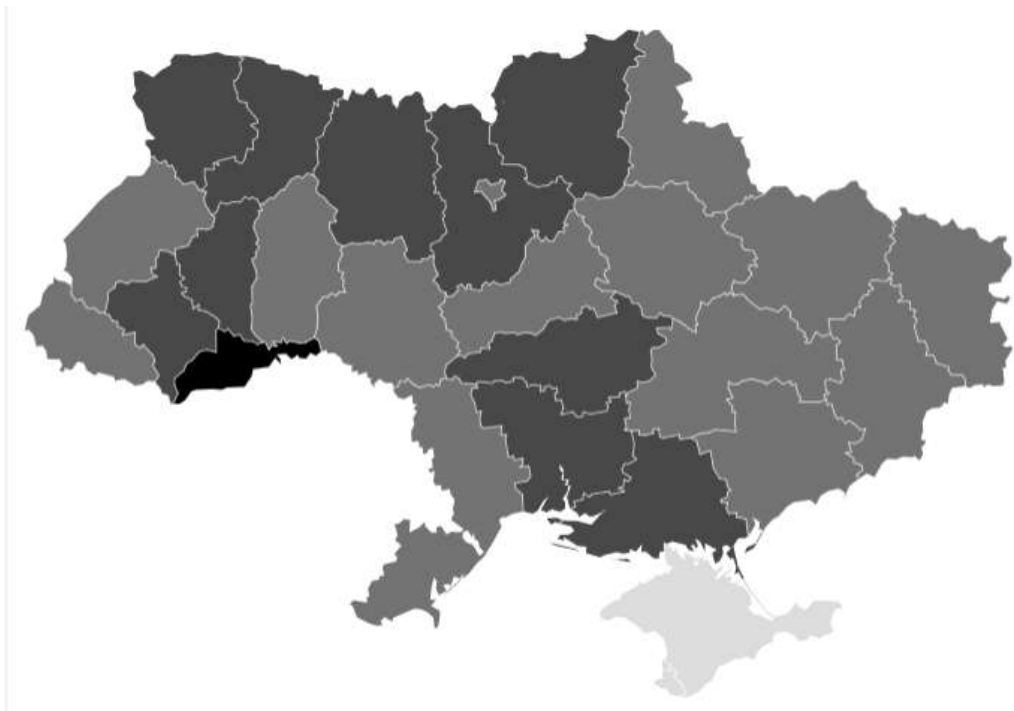

Рис. 2.21. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 10 «Природничі науки»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

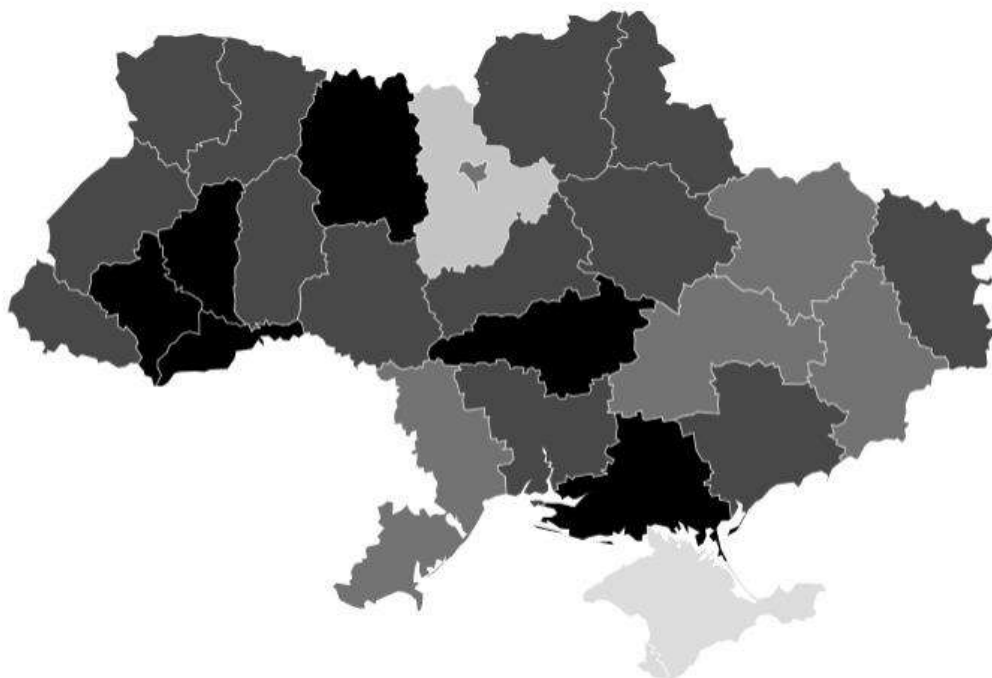

Рис. 2.22. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 11 «Математика та статистика»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.23. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 12 «Інформаційні технології»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

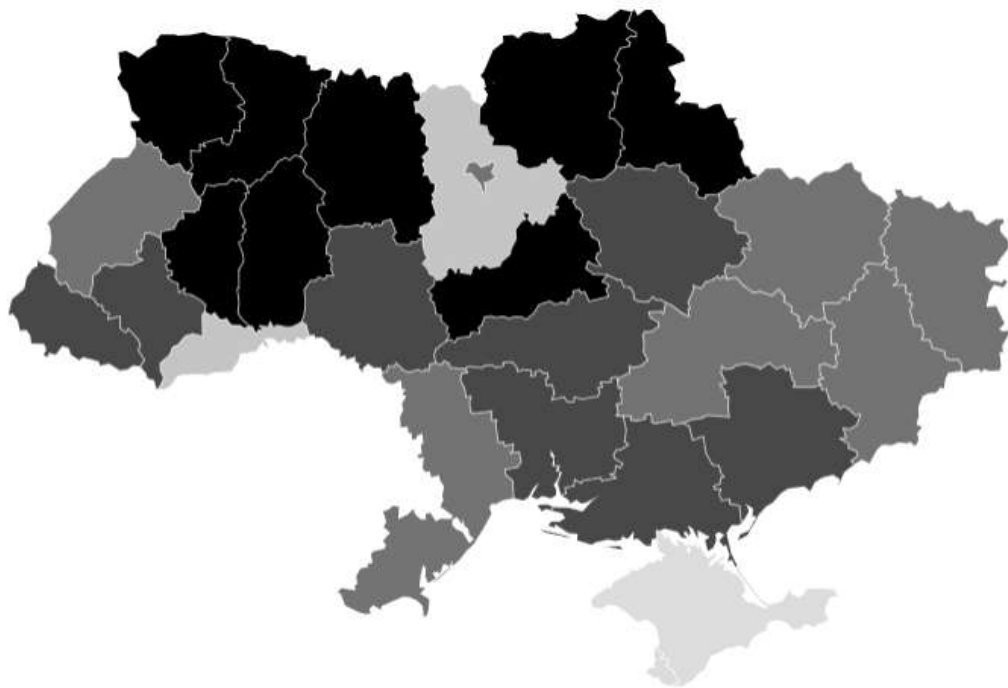

Рис. 2.24. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 13 «Механічна інженерія»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.25. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 14 «Електрична інженерія»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

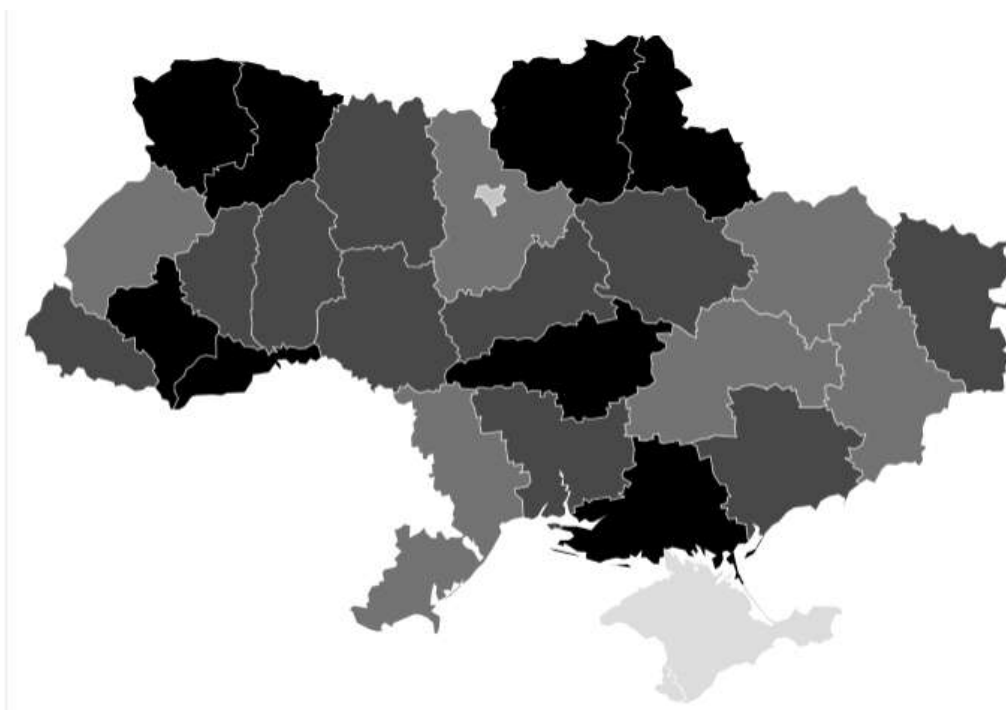

Рис. 2.26. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 15 «Автоматизація та приладобудування»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

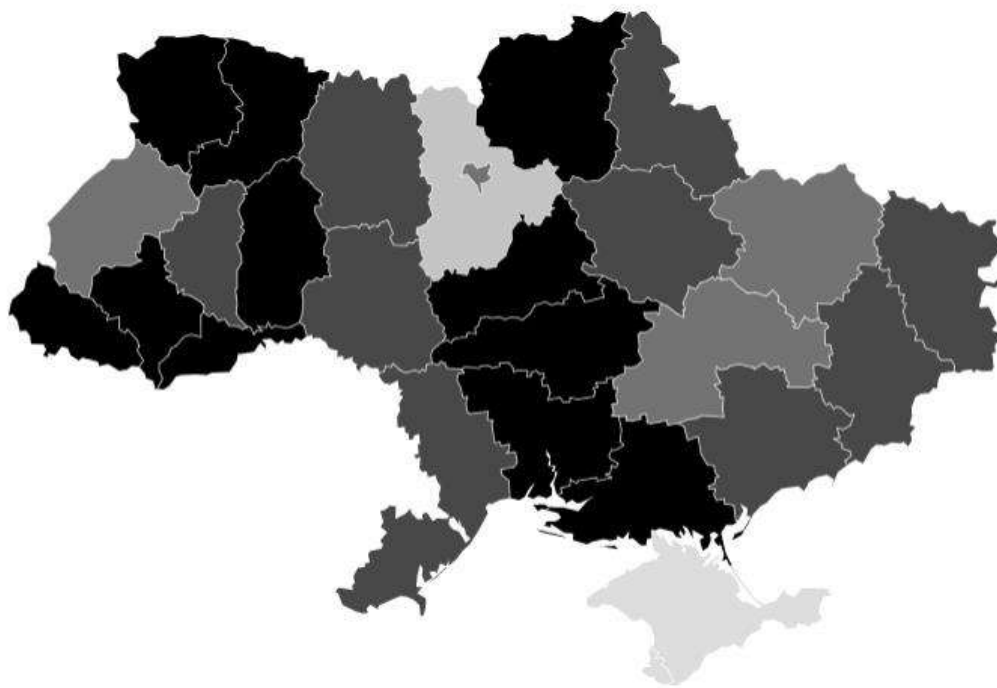

Рис. 2.27. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 16 «Хімічна та біоінженерія»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.28. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 17 «Електроніка та телекомунікації»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

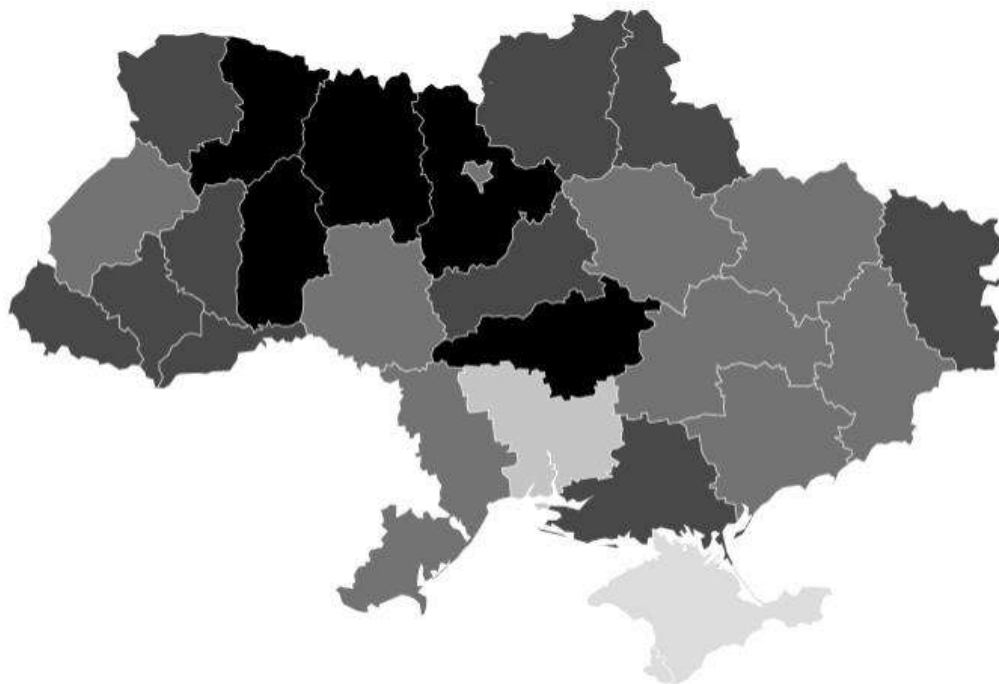

Рис. 2.29. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 18 «Виробництво та технології»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.30. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 19 «Архітектура та будівництво»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

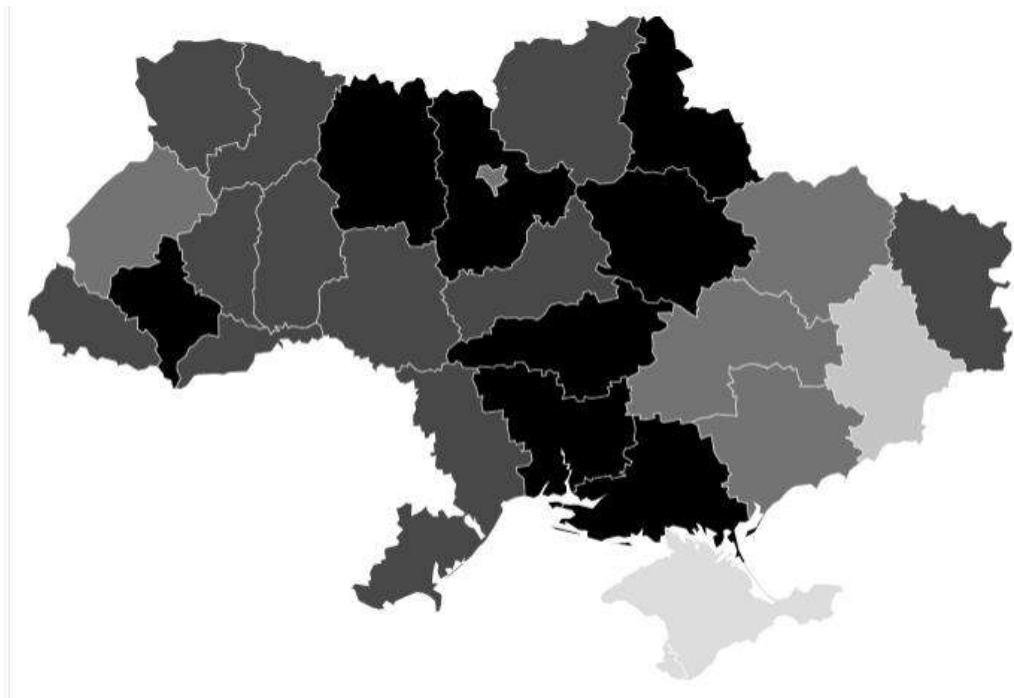

Рис. 2.31. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 20 «Аграрні науки та продовольство»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.32. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 21 «Ветеринарна медицина»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

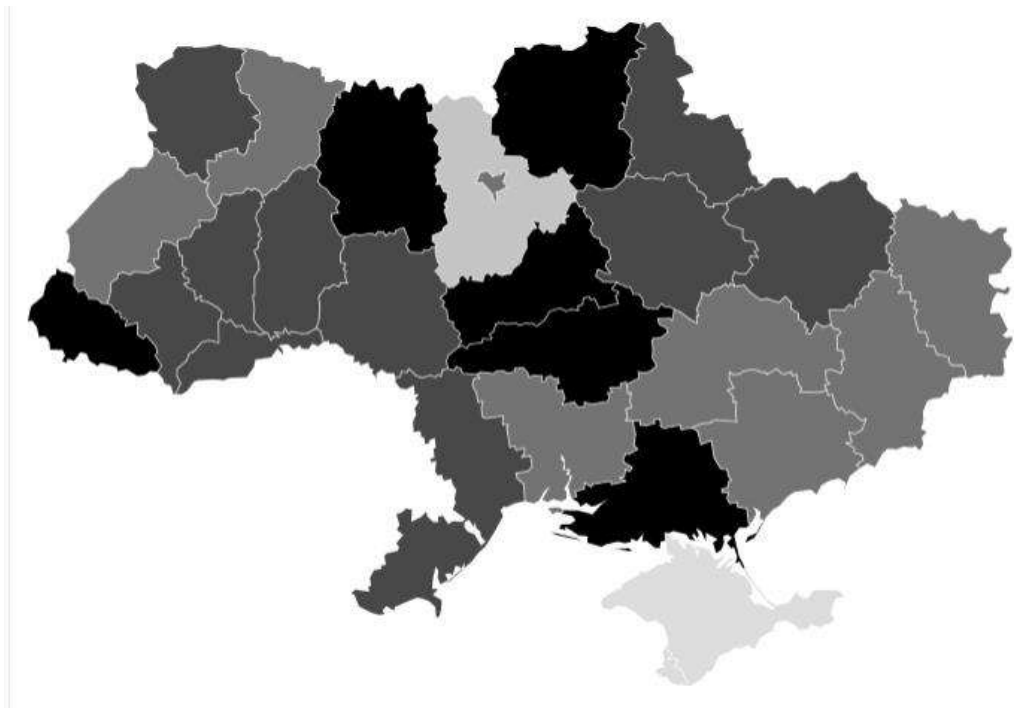

Рис. 2.33. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 22 «Охорона здоров'я»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

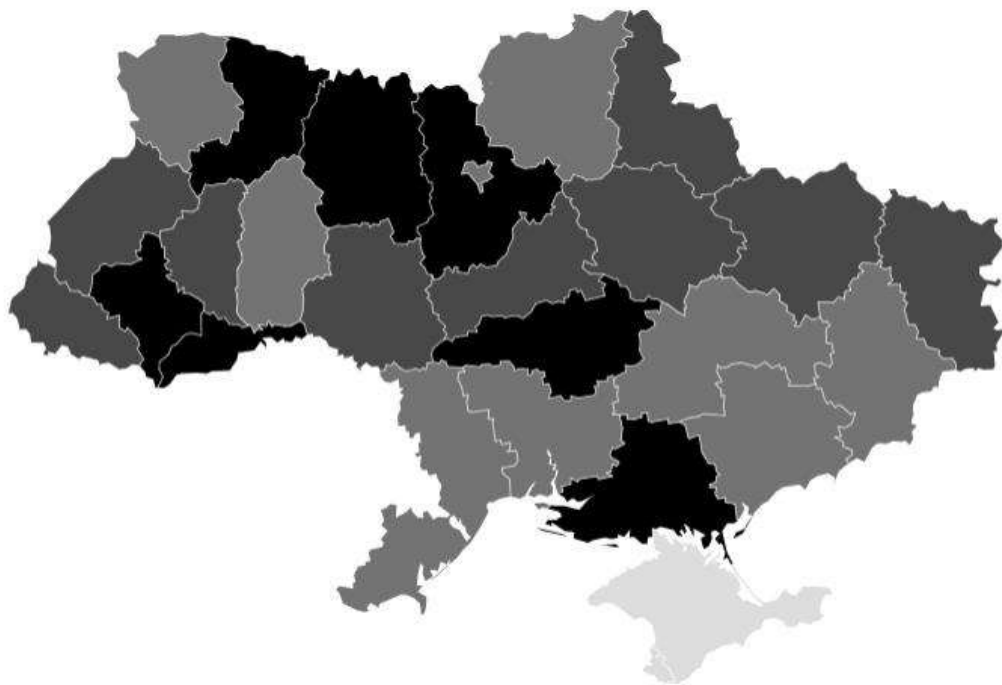

Рис. 2.34. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 23 «Соціальна робота»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.35. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 24 «Сфера обслуговування»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.36. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 25 «Воєнні науки, національна безпека,
безпека державного кордону»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

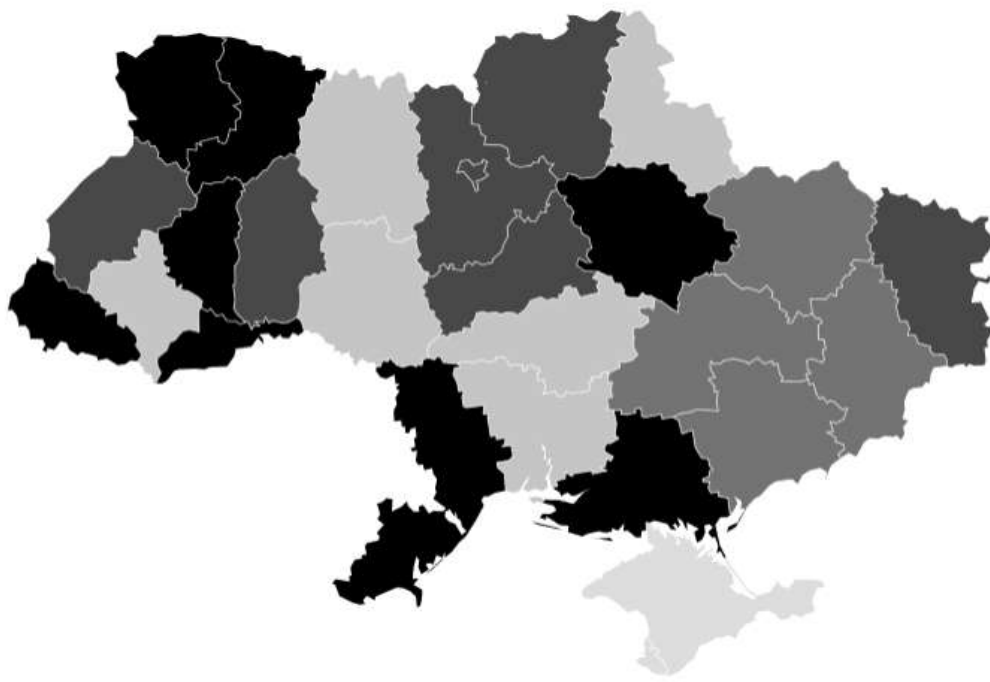

Рис. 2.37. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 26 «Цивільна безпека»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Рис. 2.38. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України
за галуззю знань 27 «Транспорт»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

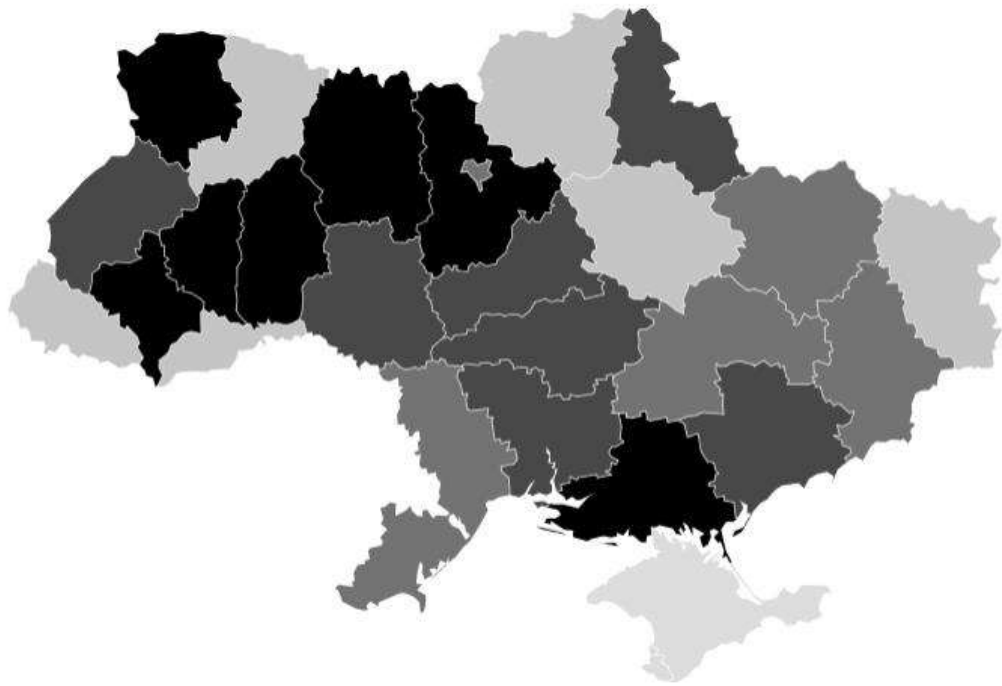

Рис. 2.39. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України за галуззю знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

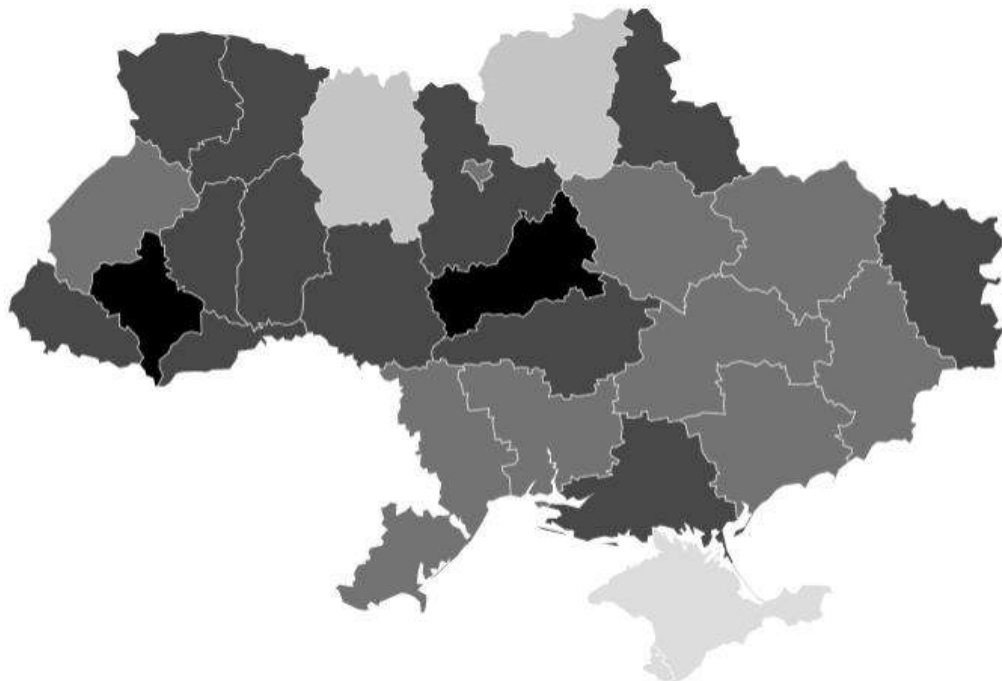

Рис. 2.40. Картограма конкуренції закладів вищої освіти України за галуззю знань 29 «Міжнародні відносини»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.9.

Отримані дані свідчать про те, що виключно чиста конкуренція закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні має місце лише в галузях знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та 07 «Управління та адміністрування».

В інших галузях знань у тій чи іншій мірі присутні ознаки олігополії та/або монополії закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні.

У той же час чиста конкуренція закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні взагалі відсутня в таких галузях знань як 04 «Богослов'я» та 21 «Ветеринарна медицина».

Наукові результати, представлені у даному підрозділі монографії, відображені автором у публікаціях [215-217].

Висновки до розділу 2

У другому розділі монографії виявлено тенденції розвитку та конкуренції закладів вищої освіти України на мега-, макро-, мезо- рівнях.

Визначено, що за абсолютною кількістю університетів Україна посідає 17-е місце у світі; за відносним показником кількості університетів на 100 тис. населення – 11-е місце.

Розглянуто міжнародні та національні рейтингові метрики конкурентоспроможності закладів вищої освіти, вказано на кореляцію між ними, що зокрема отримує відображення у схожості топ-10 університетів України згідно Times Higher Education World University Rankings, QS World University Rankings і «Топ-200 Україна», до якого традиційно входять Сумський державний університет, Національний університет «Львівська політехніка», Харківський національний університет радіоелектроніки, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені

Ігоря Сікорського», Київський національний університет імені Тараса Шевченка та Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.

Розподілено за значеннями індикатору «інтегральний індекс міжнародного визнання закладу вищої освіти» заклади вищої освіти в Україні за наступними кластерами: «заклади вищої освіти з високим міжнародним іміджем»; «заклади вищої освіти з середнім міжнародним іміджем»; «заклади вищої освіти з низьким міжнародним іміджем»; «заклади вищої освіти з дуже низьким міжнародним іміджем». Констатовано лідерство за критерієм міжнародного іміджу таких закладів вищої освіти в Україні: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Сумський державний університет, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Національний університет «Львівська політехніка», Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Національний університет «Одеська політехніка», Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Український державний університет науки і технологій, Хмельницький національний університет, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна та Харківський національний університет радіоелектроніки, що становить лише 9,53% вибірки. Середній міжнародний імідж на сьогодні мають 29 закладів вищої освіти України або 17,26% вибірки; низький – 81 заклад вищої освіти України або 48,21% вибірки; дуже низький – 42 заклади вищої освіти України або 25% вибірки.

Здійснено комплексний аналіз функціонування закладів вищої освіти в Україні, зокрема досліджено розподілення здобувачів вищої освіти за формами здобуття освіти, галузями знань і рівнями (ступенями) вищої освіти.

Виявлено, що здобувачі вищої освіти в Україні віддають перевагу денній формі навчання, а також галузям знань «Управління та адміністрування», «Освіта/Педагогіка», «Право», «Соціальні та поведінкові науки», «Інформаційні технології». Попри суттєве державне замовлення на підготовку фахівців і професіоналів в Україні, все ж досі переважна більшість українських студентів і аспірантів навчаються за кошти фізичних або юридичних осіб (так званий «контракт»). Основними державними інвесторами в систему вищої освіти в Україні виступають Міністерство освіти і науки, обласні інституції та Міністерство охорони здоров'я. Окрім навчання здобувачів-резидентів вітчизняна система вищої освіти традиційно здійснює професійну фахову підготовку студентів-іноземців. Станом на початок 2022/2023 навчального року в Україні навчалася близько 50 тис. студентів-іноземців, переважна більшість з яких – громадяни Індії, Марокко, Китаю, Азербайджану, Нігерії, Туркменістану, Туреччини, Ізраїлю, Грузії, Єгипту.

Україна, як і будь-яка інша значна за територією та кількістю адміністративних одиниць країна, традиційно характеризується регіональною диференціацією соціально-економічного розвитку, в тому числі значною регіональною диференціацією системи вищої освіти України за критеріями «кількість закладів вищої освіти» та «чисельність здобувачів вищої освіти» відповідно отриманих значень коефіцієнтів варіації. Виявлена регіональна диференціація системи вищої освіти в Україні окреслює необхідність дослідження конкуренції вітчизняних університетів, академій, інститутів саме у регіональному розрізі.

Для характеристики типу конкуренції закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні використано традиційний підхід до ідентифікації типу конкуренції як «монополія» (ситуація, коли в регіоні підготовку фахівців за певною галуззю знань здійснює тільки один заклад вищої освіти), «олігополія» (ситуація, коли в регіоні підготовку фахівців за певною галуззю знань здійснюють лише 2-3 заклади вищої

освіти) та «чиста конкуренція» (ситуація, коли в регіоні підготовку фахівців за певною галуззю знань здійснюють 4 і більше закладів вищої освіти). Із застосування картографічного методу було виявлено, що виключно чиста конкуренція закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні має місце лише в галузях знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та 07 «Управління та адміністрування». В інших галузях знань у тій чи іншій мірі присутні ознаки олігополії та/або монополії закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні. У той же час чиста конкуренція закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні взагалі відсутня в таких галузях знань як 04 «Богослов'я» та 21 «Ветеринарна медицина».

З ЗАГРОЗИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТО-СПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

3.1 Дисгармонія системи «вища освіта – економіка» в Україні

Ключовим критерієм якості й ефективності системи вищої освіти є працевлаштування випускників закладів вищої освіти.

Молодіжне безробіття вважається одним із найбільш небезпечних видів безробіття, так як працевлаштування таких безробітних осіб неможливе без їх перепідготовки. Така ситуація призводить до зростання державних витрат на соціальне забезпечення та збільшення тривалості безробіття.

Відповідно до даних Державної служби статистики України наразі з-поміж безробітних осіб не працевлаштовані випускники закладів вищої освіти складають майже 17% (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Усереднена структура причин безробіття населення в Україні, %

Джерело: побудовано автором за даними [218].

У якості індикатора відповідності системи закладів вищої освіти в регіоні потребам економіки, а саме особливостям розподілення зайнятого населення регіону за видами економічної діяльності, пропонуємо коефіцієнт гармонійності регіональної системи «вища освіта – економіка» як відношення відсотка закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців за галузями знань, які відповідають певному виду економічної діяльності, від загальної кількості закладів вищої освіти в регіоні до відсотка зайнятого населення регіону в певному виді економічної діяльності.

Шкала й інтерпретація значень коефіцієнта гармонійності регіональної системи «вища освіта – економіка» представлені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Шкала й інтерпретація значень коефіцієнта гармонійності регіональної системи «вища освіта – економіка»

Значення коефіцієнта	Рівень гармонійності	Інтерпретація
0,75-1,25	високий	Наявна у регіоні система закладів вищої освіти в цілому відповідає потребам економіки регіону
0,35-0,74; 1,26-1,50	середній	Наявна у регіоні система закладів вищої освіти частково відповідає потребам економіки регіону. Необхідним є коригування напрямів підготовки фахівців (часткова переорієнтація)
< 0,34; >1,51	низький	Наявна у регіоні система закладів вищої освіти переважно не відповідає потребам економіки регіону. Необхідною є суттєва зміна напрямів підготовки фахівців (кардинальна переорієнтація)

Джерело: розроблено автором.

Спробуємо здійснити прив'язку галузей знань, за якими нині здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в Україні, до видів економічної діяльності (відповідно до КВЕД-2010).

Звичайно, така прив'язка буде досить умовною, адже галузі знань включають різні спеціальності та й фахівці певних спеціальностей затребувані в різних видах економічної діяльності.

Класифікацією видів економічної діяльності (КВЕД-2010) передбачені наступні види економічної діяльності в Україні:

- секція А – «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство»;
- секція В – «Добувна промисловість і розроблення кар'єрів»;
- секція С – «Переробна промисловість»;
- секція D – «Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря»;
- секція Е – «Водопостачання, каналізація, поводження з відходами»;
- секція F – «Будівництво»;
- секція G – «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів»;
- секція H – «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»;
- секція I – «Тимчасове розміщування й організація харчування»;
- секція J – «Інформація та телекомунікації»;
- секція K – «Фінансова та страхова діяльність»;
- секція L – «Операції з нерухомим майном»;
- секція M – «Професійна, наукова та технічна діяльність»;
- секція N – «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування»;
- секція O – «Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування»;
- секція P – «Освіта»;
- секція Q – «Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги»;
- секція R – «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок»;
- секція S – «Надання інших видів послуг»;
- секція T – «Діяльність домашніх господарств»;
- секція U – «Діяльність екстериторіальних організацій і органів» [219].

Аналіз зайнятості населення в регіонах України саме за окремими видами економічної діяльності є особливо важливим, адже, певною мірою дає уявлення щодо потреби економіки регіонів України в кадрах, які за фаховою підготовкою відповідають певному видові економічної діяльності. Ці дані є основою для формування регіональних моделей підготовки фахівців закладами вищої освіти в Україні як інструменту ефективного функціонування системи «вища освіта – економіка».

Табл. 3.2 характеризує структуру зайнятості населення у регіонах України за видами економічної діяльності.

Якщо здійснювати умовне ранжирування видів економічної діяльності за зайнятістю населення України, то можна зробити висновок про лідерство таких видів економічної діяльності як «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів», «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство», «Добувна промисловість і розроблення кар'єрів», «Переробна промисловість», «Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря», «Водопостачання, каналізація, поводження з відходами», «Освіта», «Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги», «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність», «Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування», «Будівництво».

Натомість традиційно менша частка населення України працює в таких видах економічної діяльності як «Фінансова та страхова діяльність», «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок», «Операції з нерухомим майном», «Інформація та телекомунікації», «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування», «Тимчасове розміщування й організація харчування», «Професійна, наукова та технічна діяльність», «Надання інших видів послуг».

Табл. 3.3 містить авторське бачення прив'язки галузей знань, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в Україні, до видів економічної діяльності.

Таблиця 3.2

Структура зайнятого населення регіонів України за видами економічної діяльності, %

Регіони	Зайняте населення за видами економічної діяльності відповідно до КВЕД-2010															
	A	B-E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S
Вінницька область	34,15	10,73	2,72	19,18	6,10	0,62	0,94	0,82	0,80	1,47	0,91	5,19	8,39	6,07	0,86	1,06
Волинська область	21,37	13,58	2,82	23,21	5,45	1,58	0,76	0,95	1,18	1,45	1,24	5,71	11,71	6,71	1,05	1,24
Дніпропетровська область	7,58	24,40	4,05	26,37	5,99	1,63	2,07	1,61	1,40	2,51	2,11	4,73	7,37	5,45	0,76	1,97
Донецька область	8,82	25,62	4,16	24,92	7,62	1,35	1,20	0,54	1,18	1,81	2,02	5,34	6,60	5,41	1,22	2,21
Житомирська область	14,75	14,58	4,45	25,36	7,60	1,32	1,50	0,84	1,04	1,55	1,34	7,04	8,61	6,14	1,11	2,74
Закарпатська область	26,25	11,42	6,21	17,47	4,66	2,81	0,59	0,59	0,90	0,86	0,69	3,91	9,35	5,48	0,81	8,00
Запорізька область	17,44	21,94	4,31	22,17	4,81	1,97	1,20	0,98	1,52	2,24	1,82	4,11	6,98	6,00	1,15	1,35
Івано-Франківська область	29,47	12,17	4,85	19,53	4,12	1,88	0,63	0,70	0,73	1,37	1,39	3,41	9,18	6,26	1,27	3,04
Київська область	6,29	17,82	4,03	23,11	8,83	2,07	2,05	1,53	1,91	4,12	3,24	6,34	8,05	7,39	1,67	1,54
Кіровоградська область	29,75	12,93	3,51	16,59	6,11	1,43	1,09	0,55	1,56	1,27	1,25	5,41	8,84	6,76	1,46	1,48
Луганська область	13,27	19,16	4,87	28,22	6,16	1,81	0,76	0,40	1,05	2,77	1,15	6,68	5,89	4,91	0,86	2,04
Львівська область	17,84	14,60	6,54	20,06	5,63	2,68	1,69	1,03	1,44	2,15	1,80	5,48	9,05	6,47	1,14	2,39
Миколаївська область	29,10	12,87	3,88	19,40	6,08	1,64	0,66	0,64	1,00	1,36	1,12	6,53	8,01	4,98	0,94	1,78
Одеська область	16,19	8,33	4,42	24,58	10,57	2,52	1,47	1,14	2,27	2,00	2,51	5,71	8,63	5,59	1,23	2,85
Полтавська область	21,97	17,30	2,93	22,43	5,87	1,64	0,86	0,76	1,20	1,71	1,62	4,80	7,71	6,44	1,07	1,67
Рівненська область	18,19	13,17	4,81	27,14	5,62	2,22	1,03	0,88	0,84	1,44	0,91	4,03	9,49	6,32	1,38	2,53
Сумська область	24,22	13,73	5,13	20,78	5,44	1,04	0,94	0,65	0,86	1,45	1,71	5,68	8,23	5,85	1,08	3,22
Тернопільська область	32,82	8,79	3,30	18,72	4,88	1,75	0,79	0,67	0,77	1,51	1,13	3,81	10,34	6,49	1,44	2,80
Харківська область	13,98	18,70	4,49	24,46	5,59	1,65	2,07	0,81	2,96	3,09	1,65	4,09	8,28	5,37	1,19	1,61
Херсонська область	30,29	8,72	2,83	23,39	4,96	1,30	0,75	0,75	1,30	1,80	0,92	5,62	8,30	5,25	1,69	2,13
Хмельницька область	28,39	12,29	2,99	22,84	4,77	1,02	0,66	0,68	0,85	1,36	1,25	5,56	9,11	6,05	0,95	1,23
Черкаська область	28,17	14,22	4,44	19,22	5,36	1,13	0,94	1,00	0,94	1,92	1,50	3,76	8,05	6,64	0,92	1,81
Чернівецька область	28,29	10,68	4,74	20,22	4,16	2,54	0,89	0,89	1,09	1,24	0,79	3,73	8,88	5,63	0,91	5,30
Чернігівська область	25,40	11,73	2,25	23,06	4,57	1,22	1,08	1,17	1,01	1,74	1,38	7,53	8,08	7,14	1,51	1,15
м. Київ	0,33	7,52	4,04	27,17	5,24	2,75	6,92	5,09	3,49	8,51	5,11	6,91	8,70	4,67	1,78	1,77

Джерело: розраховано автором за даними [220].

Таблиця 3.3

Прив'язка галузей знань, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в Україні, до видів економічної діяльності

Галузі знань	Секції видів економічної діяльності																				
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U
01																•		•			
02																		•			
03																•					
04																			•		
05							•			•	•	•	•	•	•	•					
06										•											
07							•				•	•	•	•	•					•	
08														•	•	•					•
09																•					
10																•					
11																•					
12										•											
13		•	•				•														
14				•																	
15										•											
16	•		•														•				
17								•		•											
18	•	•	•	•					•	•											
19					•	•							•								
20	•																				
21													•								
22																	•				
23															•		•				
24									•						•						
25															•						•
26															•			•			
27								•													
28														•	•						
29															•						•

Джерело: розроблено автором.

Примітка: у табл. 3.3 нумерація галузей знань представлена у відповідності до їх порядкових номерів у тексті Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 [87].

За даними табл. 3.3 можна зробити висновки щодо того, що вид економічної діяльності «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство» головним чином потребує фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Хімічна та біоінженерія», «Виробництво та технології» й

«Аграрні науки та продовольство»; вид економічної діяльності «Добувна промисловість і розроблення кар'єрів» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Механічна інженерія» і «Виробництво та технології»; вид економічної діяльності «Переробна промисловість» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Механічна інженерія», «Хімічна та біоінженерія» і «Виробництво та технології»; вид економічної діяльності «Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Електрична інженерія» і «Виробництво та технології»; вид економічної діяльності «Водопостачання, каналізація, поводження з відходами» – фахівців, які отримали підготовку в галузі знань «Архітектура та будівництво»; вид економічної діяльності «Будівництво» – фахівців, які отримали підготовку в галузі знань «Архітектура та будівництво»; вид економічної діяльності «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки», «Управління та адміністрування» і «Механічна інженерія»; вид економічної діяльності «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Електроніка та телекомунікації» і «Транспорт»; вид економічної діяльності «Тимчасове розміщування й організація харчування» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Виробництво та технології» і «Сфера обслуговування»; вид економічної діяльності «Інформація та телекомунікації» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки», «Журналістика», «Інформаційні технології», «Автоматизація та приладобудування», «Електроніка та телекомунікації» і «Виробництво та технології»; вид економічної діяльності «Фінансова та страхова діяльність» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки» й «Управління та адміністрування»; вид економічної діяльності «Операції з нерухомим майном» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та

поведінкові науки» й «Управління та адміністрування»; вид економічної діяльності «Професійна, наукова та технічна діяльність» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки», «Управління та адміністрування», «Архітектура та будівництво» і «Ветеринарна медицина»; вид економічної діяльності «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки», «Управління та адміністрування», «Право», «Сфера обслуговування» і «Публічне управління та адміністрування»; вид економічної діяльності «Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Соціальні та поведінкові науки», «Управління та адміністрування», «Право», «Соціальна робота», «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», «Цивільна безпека», «Публічне управління та адміністрування» і «Міжнародні відносини»; вид економічної діяльності «Освіта» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Освіта/Педагогіка», «Гуманітарні науки», «Соціальні та поведінкові науки», «Право», «Біологія», «Природничі науки» і «Математика та статистика»; вид економічної діяльності «Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Хімічна та біоінженерія», «Охорона здоров'я» та «Соціальна робота»; вид економічної діяльності «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Освіта/Педагогіка» та «Культура і мистецтво»; вид економічної діяльності «Надання інших видів послуг» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Богослов'я» та «Цивільна безпека»; вид економічної діяльності «Діяльність домашніх господарств» – фахівців, які отримали підготовку в галузі знань «Управління та адміністрування»; вид економічної діяльності «Діяльність екстериторіальних організацій і органів» – фахівців, які отримали підготовку в галузях знань «Право», «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» та «Міжнародні відносини».

Табл. 3.4 містить результати розрахунку поточних значень коефіцієнту гармонійності регіональних систем «вища освіта – економіка» в Україні.

У табл. 3.4 не мають забарвлення комірки, в яких наведені значення коефіцієнту гармонійності регіональних систем «вища освіта – економіка», які відповідають рівню «високий» і, відповідно, не потребують урегулювання.

Світлим сірим кольором позначені комірки з середнім рівнем гармонійності регіональних систем «вища освіта – економіка».

Низький рівень гармонійності регіональних систем «вища освіта – економіка» позначений темним сірим кольором.

З даних табл. 3.4 бачимо тотальний низький рівень гармонійності регіональних систем «вища освіта – економіка» в Україні за такими видами економічної діяльності:

- секція І – «Тимчасове розміщення й організація харчування»;
- секція J – «Інформація та телекомунікації»;
- секція K – «Фінансова та страхова діяльність»;
- секція L – «Операції з нерухомим майном»;
- секція M – «Професійна, наукова та технічна діяльність»;
- секція N – «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування»;
- секція O – «Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування»;
- секція P – «Освіта»;
- секція R – «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок».

За іншими видами економічної діяльності також можемо спостерігати певну дисгармонію регіональних систем «вища освіта – економіка» в Україні. При чому в більшості випадків дисгармонія має вигляд надлишку, а не нестачі закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців для певного виду економічної діяльності.

Таблиця 3.4

Значення коефіцієнту гармонійності регіональних систем «вища освіта – економіка» в Україні

Регіони	Значення коефіцієнту гармонійності регіональних систем «вища освіта – економіка»															
	A	B-E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S
Вінницька область	0,35	1,32	0,40	1,47	0,53	17,53	34,69	31,81	32,61	18,49	39,42	7,54	4,40	1,25	8,85	0,00
Волинська область	0,39	0,86	1,18	0,72	0,61	6,33	26,32	15,79	12,71	12,64	24,19	6,13	2,70	1,99	12,70	2,69
Дніпропетровська область	1,09	0,71	0,68	0,90	0,69	4,78	13,07	11,97	13,76	8,96	15,00	7,47	4,29	1,35	9,05	0,93
Донецька область	0,38	0,46	0,54	1,19	0,51	4,14	23,74	48,62	22,25	15,74	18,81	8,06	5,84	1,03	6,41	1,26
Житомирська область	0,55	0,84	0,46	0,89	0,81	6,18	19,05	24,30	19,62	15,80	25,89	4,64	3,79	1,33	7,35	0,00
Закарпатська область	0,34	1,42	0,71	1,43	0,63	3,14	39,88	34,90	22,88	29,07	42,63	8,27	4,09	1,07	10,89	0,55
Запорізька область	0,40	0,48	0,65	0,86	0,59	4,65	21,71	17,25	11,12	8,80	17,03	8,91	4,64	1,76	7,96	2,61
Івано-Франківська область	0,27	1,28	0,97	1,12	0,76	5,82	47,12	26,79	25,68	17,11	23,61	8,71	3,57	1,00	7,38	1,54
Київська область	0,55	0,19	0,43	1,34	0,00	3,33	15,14	20,28	16,25	8,37	14,37	8,16	5,14	0,23	6,19	3,36
Кіровоградська область	0,18	0,84	0,52	1,75	0,89	3,81	25,02	46,28	16,32	21,47	29,09	7,06	3,91	0,81	9,96	0,00
Луганська область	0,66	0,91	0,77	0,97	0,81	2,76	41,12	56,25	21,43	9,93	26,09	5,43	5,52	2,04	5,81	1,23
Львівська область	0,54	0,96	0,25	1,37	0,67	3,41	17,18	23,49	16,80	12,25	19,12	7,06	3,51	1,16	7,55	1,12
Миколаївська область	0,06	0,58	0,72	1,30	0,61	3,42	41,06	36,51	23,36	19,24	30,87	5,58	4,55	2,06	12,93	0,00
Одеська область	0,42	1,58	0,39	0,98	0,54	2,72	21,38	19,05	9,57	12,29	13,66	6,60	3,71	1,02	5,57	0,60
Полтавська область	0,34	0,76	0,64	0,92	0,80	5,70	31,51	23,36	14,80	12,02	18,46	6,62	4,49	1,31	9,61	1,12
Рівненська область	0,32	0,56	0,31	0,81	0,26	2,65	24,27	23,40	24,51	15,32	32,32	8,39	3,87	1,40	7,46	1,74
Сумська область	0,34	0,96	0,32	0,79	0,60	7,88	22,67	22,70	17,16	12,44	18,21	6,35	4,78	1,96	7,59	0,00
Тернопільська область	0,29	1,44	0,96	1,19	0,65	5,44	34,16	30,80	26,80	15,77	28,09	9,17	3,22	1,71	7,72	0,57
Харківська область	0,66	0,91	0,71	1,04	1,08	4,94	13,88	27,14	7,43	8,26	19,99	9,28	3,55	0,92	5,96	1,76
Херсонська область	0,25	1,73	0,67	1,21	1,14	5,81	32,70	32,70	18,87	14,68	43,07	8,06	4,09	1,08	3,35	0,89
Хмельницька область	0,16	0,63	0,74	0,92	1,16	6,54	33,67	29,41	23,53	17,16	25,78	6,79	4,02	1,47	12,87	2,71
Черкаська область	0,30	0,78	0,63	1,08	0,52	9,83	28,07	19,44	20,69	11,57	24,07	9,97	4,49	1,05	9,06	1,53
Чернівецька область	0,45	1,20	0,54	1,01	0,62	5,05	31,69	23,05	18,82	18,61	45,44	10,31	3,47	1,82	5,64	0,97
Чернігівська область	0,46	1,14	1,48	0,94	0,73	8,20	24,69	17,09	19,80	13,41	24,15	5,53	4,74	1,63	4,42	2,90
м. Київ	15,70	1,30	0,43	0,90	0,59	2,44	3,99	4,49	6,54	2,91	7,36	6,56	3,79	1,77	5,07	0,43

Джерело: розроблено автором.

Дисгармонію системи «вища освіта – економіка» в Україні яскраво ілюструють показники працевлаштування випускників закладів вищої освіти у розрізі галузей знань.

Як зазначено у Звіті з моніторингу працевлаштування випускників, нині середня частка зайнятих і умовно зайнятих випускників закладів вищої освіти становить 58,69%, що згідно встановленої шкали відповідає типовим значенням, тобто середньому рівню.

Високі значення частки зайнятих та умовно зайнятих випускників закладів вищої освіти притаманні суто лікарським спеціальностям «Медицина (лікувальна справа)», «Стоматологія та педіатрія» (92,02%), а також підготовці фахівців для системи Міністерства внутрішніх справ – «Цивільний захист та пожежна безпека, правоохоронна діяльність» (83,50%).

Значення частки зайнятих та умовно зайнятих випускників закладів вищої освіти вище типових характерні для інших (крім суто лікарських) спеціальностей галузі «Охорони здоров'я» (72,71%).

Для переважної більшості укрупнених груп спеціальностей частка зайнятих та умовно зайнятих випускників закладів вищої освіти має звичайне (типове) значення, що характерно для інтегрованих у ринок праці професій або секторів економіки, де найбільшим роботодавцем виступає держава:

- «Публічне управління та адміністрування» – 67,51%;
- «Право та міжнародне право» – 66,30%;
- «Економіка, сервіс, управління та адміністрування» – 62,64%;
- «Соціальна робота та соціальне забезпечення» – 61,15%;
- «Освіта» – 60,22%;
- «Будівництво та технології (крім архітектури)» – 60,05%;
- «Транспорт (крім морського та внутрішнього водного)» – 59,91%;
- «Біологія, природничі науки та математика (крім фізики)» – 58,82%;
- «Інженерія (крім суднобудування)» – 58,32%;
- «Сільське господарство та ветеринарія» – 58,23%;
- «Гуманітарні науки (крім філології)» – 58,17%;

– «Культура і мистецтво (крім дизайну, хореографії та образотворчого мистецтва)» – 57,56%;

– «Поведінкові науки, журналістика та міжнародні відносини» – 55,91%.

Значення частки зайнятих та умовно зайнятих випускників закладів вищої освіти нижче типових характерні для групи спеціальностей, які знаходяться між «Сциллою» незадекларованої праці в Україні та «Харибдою» привабливих можливостей за кордоном:

– «Філологія» – 48,98%;

– «Архітектура» – 48,50%;

– «Фізика» – 45,26%;

– «Дизайн, хореографія та образотворче мистецтво» – 45,06%;

– «Суднобудування» – 44,55%.

Низький відсоток зайнятих та умовно зайнятих випускників закладів вищої освіти демонструють:

– «Інформаційні технології та прикладна математика (крім інженерії програмного забезпечення)» – 37,61%;

– «Інженерія програмного забезпечення» – 27,37%;

– «Морський та внутрішній водний транспорт» – 14,1%.

Причому в усіх цих випадках немає підстав нарікати на відсутність попиту на відповідних фахівців на ринку праці. Швидше навпаки, спостерігається дефіцит кваліфікованих фахівців і ринок праці готовий поглинути додаткові ряди фахівців морської справи та ІТ-сфери [221].

Тому справедливим буде відмітити, що причиною низького рівня працевлаштування випускників закладів вищої освіти в Україні виступають не тільки проблеми соціально-економічного характеру, що спричиняють відсутність необхідних вакантних місць на ринку праці, а й невідповідність отримуваних під час первісної підготовки здобувачами вищої освіти компетентностей очікуванням роботодавців внаслідок невідповідності освітніх програм закладів вищої освіти вимогам практиків.

Задля ідентифікації дисгармонії у баченні важливості компетентностей майбутніх випускників закладів вищої освіти викладачами-розробникам освітніх програм і роботодавцями було проведено опитування науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та менеджерів транспортних компаній щодо вагомості окремих фахових компетентностей фахівців, які містяться в освітньо-професійних програмах підготовки магістрів зі спеціальностей «Авіаційний транспорт», «Автомобільний транспорт», «Залізничний транспорт», «Річковий та морський транспорт», «Транспортні технології (за видами)».

У якості оціночної шкали була запропонована проста 5-тибальна:

- 5 балів – фахова компетентність має першочергову важливість;
- 4 бали – фахова компетентність важлива;
- 3 бали – фахова компетентність більшою мірою важлива, ніж неважлива;
- 2 бали – фахова компетентність більшою мірою неважлива, ніж важлива;
- 1 бал – фахова компетентність неважлива.

Результати порівняння оцінок експертів представлені в табл. 3.5-3.9.

Таблиця 3.5

Вагомість компетентностей фахівців зі спеціальності «Авіаційний транспорт» за оцінками експертів

Компетентності [222]	Експертні оцінки вагомості компетентностей				
	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів
1	2	3	4	5	6
Знання технічних характеристик, конструктивних особливостей, застосування, правил експлуатації та ремонту авіаційної наземної техніки та обладнання аеропортів					
Здатність використовувати методи фундаментальних і прикладних дисциплін для опрацювання, аналізу й синтезу результатів професійних досліджень					

Продовження таблиці 3.5

1	2	3	4	5	6
Здатність проектувати та моделювати процес експлуатації авіаційної наземної техніки та обладнання аеропортів, управління технологічними процесами в аеропорту з цілю їх оптимізації					▲
Здатність використовувати та впроваджувати нові технології у процесі функціонування аеропорту				■	●
Здатність досліджувати технології експлуатації авіаційної наземної техніки та обладнання аеропортів, здійснювати їх аналіз, синтез та вибір				■	●
Здатність оформляти отримані робочі результати у вигляді презентацій, науково-технічних звітів, статей і доповідей на науково-технічних конференціях		■		●	
Здатність аргументувати вибір методів розв'язування спеціалізованих задач, критично оцінювати отримані результати та захищати прийняти рішення			■		●
Володіння основами проектування, експлуатації, технічного обслуговування та ремонту авіаційної наземної техніки та обладнання аеропортів					▲
Здатність застосовувати принципи енергозбереження в своїй професійній діяльності				■	●
Здатність використовувати навички роботи з комп'ютером та знання й уміння в галузі сучасних інформаційних технологій для рішення експериментальних і практичних завдань			■	●	
Здатність застосовувати знання законодавства та державних стандартів України			■	●	
Здатність організувати роботу відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці				▲	
Уміння застосовувати математичні знання для освоєння теоретичних основ і практичного застосування методів аналізу, проектування технологічних параметрів і властивостей матеріалів		■		●	

Закінчення таблиці 3.5

1	2	3	4	5	6
Уміння застосовувати сучасні експериментальні методи для оцінки якості матеріалів в лабораторних умовах та в умовах виробництва		■		●	
Здатність виконувати оформлення та контроль технічної документації авіаційної наземної техніки та обладнання аеропортів				■	●

Джерело: розроблено автором за оціночними листами.

Примітка: ● – оцінка вагомості компетентностей експертами-викладачами; ■ – оцінка вагомості компетентностей експертами-практиками; ▲ – думки експертів щодо вагомості компетентностей збігаються.

Таблиця 3.6

Вагомість компетентностей фахівців зі спеціальності «Автомобільний транспорт» за оцінками експертів

Компетентності [223]	Експертні оцінки вагомості компетентностей				
	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів
1	2	3	4	5	6
Здатність працювати в групі над великими проектами в галузі автомобільного транспорту			■	●	
Вміння застосовувати системний підхід до вирішення інженерних проблем на основі досліджень в рамках спеціалізації			■		●
Здатність розуміти потреби користувачів і клієнтів і важливість таких питань як естетика у процесі проектування у сфері автомобільного транспорту				●	■
Здатність розуміти і враховувати соціальні, екологічні, етичні, економічні та комерційні міркування, що впливають на реалізацію технічних рішень на автомобільному транспорті				●	■
Здатність демонструвати розуміння ширшого міждисциплінарного інженерного контексту і його основних принципів при вирішенні наукових та виробничих проблем у сфері автомобільного транспорту			■	●	

Продовження таблиці 3.6

1	2	3	4	5	6
Здатність демонструвати розуміння необхідності дотримання професійних і етичних стандартів високого рівня при вирішенні поставлених задач			■		●
Здатність демонструвати розуміння правових рамок, що мають відношення до функціонування об'єктів автомобільного транспорту України, зокрема питання персоналу, здоров'я, безпеки і ризику (у тому числі екологічного ризику)			■	●	
Здатність демонструвати широке розуміння проблем якості процесів та об'єктів автомобільного транспорту				■	●
Здатність продемонструвати розуміння вимог до діяльності за спеціальністю, зумовлених необхідністю забезпечення сталого розвитку України, її зміцнення як демократичної, соціальної та правової держави			■	●	
Вміння досліджувати, аналізувати та вдосконалювати технологічні процеси автомобільного транспорту				■	●
Вміння виявляти об'єкти автомобільного транспорту для вдосконалення техніки та технологій					▲
Вміння науково обґрунтовувати вибір матеріалів, обладнання та заходів для реалізації новітніх технологій на автомобільному транспорті				■	●
Вміння оцінювати ризики при плануванні або впровадженні нових технологічних процесів у сфері автомобільного транспорту				▲	
Вміння грамотно здійснювати аналіз і синтез при вивченні технічних систем об'єктів автомобільного транспорту			■	●	
Вміння вибирати та застосовувати на практиці методи дослідження, планування і проводити необхідні експерименти, інтерпретувати результати і робити висновки щодо оптимальності рішень, що приймаються у сфері виробництва, експлуатації та ремонту об'єктів автомобільного транспорту			■		●

Закінчення таблиці 3.6

1	2	3	4	5	6
Вміння використовувати закони й принципи інженерії за спеціалізацією, математичний апарат високого рівня для проектування, конструювання, виробництва, монтажу, експлуатації, технічного обслуговування та утилізації об'єктів, явищ і процесів у сфері автомобільного транспорту					

Джерело: розроблено автором за оціночними листами.

Таблиця 3.7

Вагомість компетентностей фахівців зі спеціальності «Залізничний транспорт» за оцінками експертів

Компетентності [224]	Експертні оцінки вагомості компетентностей				
	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів
1	2	3	4	5	6
Здатність використовувати базові та спеціалізовані знання у галузі залізничного транспорту у поєднанні із сучасними методами математичного аналізу, статистики, на основі глибоких універсальних знань фундаментальних, спеціальних й професійно орієнтованих дисциплін, а також практичним застосуванням комп'ютерних наук					
Здатність формулювати наукові проблеми, генерувати ідеї, обґрунтовувати цілі, ініціювати та виконувати наукові дослідження із звертанням особливої уваги до актуальних задач/проблем галузі та використанням новітніх наукових методів					
Здатність розв'язувати широке коло проблем і задач шляхом розуміння їх фундаментальних основ та використання як теоретичних, так і експериментальних методів					
Здатність реалізовувати складні ідеї у сфері залізничного транспорту, застосовуючи новітні наукові методи й підходи, та перетворювати результати досліджень в технічні рішення, прикладні рекомендації, стратегії, організаційно-економічні механізми тощо					

1	2	3	4	5	6
Компетентність в пошуку великих масивів наукової та фактологічної інформації у професійній сфері, її критичному аналізі, виявленні характерних рис й тенденцій. Здатність до ретроспективного аналізу процесів розвитку транспорту загалом і окремих його об'єктів зокрема			■	●	
Здатність критично аналізувати та систематизувати інформацію, що стосується фаху, виявляти протиріччя, критичні стани та тенденції розвитку, висувати гіпотези, обґрунтовувати оптимальні шляхи розв'язання протиріч для досягнення поставленої мети					▲
Здатність створювати моделі різноманітних процесів, що мають місце на залізничному транспорті для вирішення науково-практичних задач, виявлення недоліків існуючих та розрахунку нових конструкцій і технологій				■	●
Здатність використовувати прикладні програмні пакети, а також створювати і впроваджувати власні комп'ютерні програмні розробки			■		●
Здатність аналізувати шляхи, якими викладацькі навички використовуються на практиці, ефективно застосовуючи основні педагогічні концепції	■			●	

Джерело: розроблено автором за оціночними листами.

Таблиця 3.8

Вагомість компетентностей фахівців зі спеціальності «Річковий та морський транспорт» за оцінками експертів

Компетентності [225]	Експертні оцінки вагомості компетентностей				
	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів
1	2	3	4	5	6
Здатність забезпечувати організацію, нагляд та контроль щодо дотримання правил техніки безпеки, безпеки персоналу та судна				■	●
Здатність забезпечити протипожежну безпеку та боротьбу з пожежами				■	●

Закінчення таблиці 3.8

1	2	3	4	5	6
Здатність розробляти плани дій під час аварійних ситуацій та схем з боротьби за живучість судна, здійснювати дії у випадку аварійних ситуацій згідно з цим планом				▲	
Здатність використовувати ділову англійську мову у письмовій та усній формі, у тому числі при виконанні професійних обов'язків			■	●	
Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня				▲	
Усвідомлення відповідальності та здатність до прийняття рішень у непередбачуваних та аварійних ситуаціях				■	●
Здатність здійснювати нагляд та контроль за виконанням вимог національного та міжнародного законодавства в сфері мореплавства та заходів щодо забезпечення охорони людського життя на морі, охорони і захисту морського середовища			■	●	
Планування рейсу та судноводіння					▲
Визначення місцезнаходження й точність результатів визначення місцезнаходження різними способами				▲	
Координація пошуково-рятувальних операцій				■	●
Організація та процедури несення вахти				■	●
Забезпечення безпечного плавання шляхом використання інформації від навігаційного обладнання та систем, що полегшують процес прийняття рішення				▲	
Експлуатація систем дистанційного управління руховою установкою та системами й службами машинного відділення				■	●
Планування та забезпечення безпечного завантаження, розміщення, кріплення, догляду під час рейсу та розвантаження вантажів				■	●
Оцінка виявлених дефектів та пошкоджень вантажних приміщень, люкових закриттів і баластних танків та вжиття відповідних заходів				■	●

Джерело: розроблено автором за оціночними листами.

Таблиця 3.9

Вагомість компетентностей фахівців зі спеціальності «Транспортні технології (за видами)» за оцінками експертів

Компетентності [226]	Експертні оцінки вагомості компетентностей				
	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів
Здатність дослідження і управління функціонуванням інтегрованих транспортних систем				■	●
Здатність до визначення та застосування перспективних напрямків моделювання транспортних процесів				■	●
Здатність використання сучасних технологій транспортно-експедиторської діяльності					▲
Здатність до проведення проектного аналізу щодо інноваційних і інвестиційних проектів			■	●	
Здатність до управління ланцюгами поставок та логістичними центрами				■	●
Здатність до управління вантажними перевезеннями за видами транспорту				▲	
Здатність до управління пасажирськими перевезеннями за видами транспорту				▲	
Здатність дослідження і управління рухом транспортних засобів			■	●	
Здатність до управління надійністю та ефективністю транспортних технологій за видами транспорту				■	●
Здатність проведення експертизи транспортних пригод за видами транспорту			■	●	
Здатність використовувати сучасні методи навігації в транспортних технологіях за видами транспорту				●	■
Здатність врахування впливу митних особливостей при формуванні транспортних технологій				▲	

Джерело: розроблено автором за оціночними листами.

Аналізуючи дані табл. 3.5-3.9 можна зробити наступні висновки:

– дані табл. 3.5 свідчать, що думки експертів-викладачів і експертів-практиків співпали лише щодо вагомості 4-х фахових компетентностей із 15 представлених, що складає 26,67%;

– з табл. 3.6 бачимо, що думки експертів збігаються щодо вагомості 3-х фахових компетентностей з 16 наведених, що становить 18,75%;

– за даними табл. 3.7 слідує, що експерти-викладачі та експерти-практики дійшли спільної думки лише щодо вагомості 2-х фахових компетентностей із 9 оцінюваних, що становить 22,22%;

– табл. 3.8 свідчить про те, що однакову оцінку вагомості у експертів-викладачів і експертів-практиків отримали 5 фахових компетентностей з 15 заявлених, що складає 33,33%;

– з даних табл. 3.9 можемо засвідчити, що спільності думки щодо вагомості оцінюваних фахових компетентностей експерти-викладачі та експерти-практики дійшли щодо 4 із 12 компетентностей, що становить 33,33%.

Таким чином, середній рівень узгодженості думок експертів-викладачів і експертів-практиків щодо вагомості фахових компетентностей фахівців зі спеціальностей галузі знань 27 «Транспорт» складає 26,86%, що становить підґрунтя для подальшого вдосконалення освітньо-професійних програм у напрямку посилення їх практикоорієнтованості.

Умовно позитивним результатом проведеного опитування можна вважати той факт, що все ж переважна більшість розглянутих фахових компетентностей була визнана фахівцями-практиками як вагома.

Все ж результати дослідження свідчать про значну диференціацію в оцінках експертів-викладачів і експертів-практиків вагомості фахових компетентностей фахівців зі спеціальностей «Авіаційний транспорт», «Автомобільний транспорт», «Залізничний транспорт», «Річковий та морський транспорт», «Транспортні технології (за видами)».

Загалом можемо спостерігати переоцінку експертами-викладачами вагомості фахових компетентностей в порівнянні з оцінками експертів-практиків. Внаслідок цього велика кількість часу буде витрачатися викладачами на формування у студентів тих фахових компетентностей, що не будуть оцінені на практиці.

Варто зазначити, що думки експертів-викладачів і експертів-практиків різняться не лише щодо вагомості «hard skills», а й щодо «soft skills», зокрема бачення особистісних профілів фахівців із вказаних спеціальностей.

Перелік особистісних якостей фахівців було сформовано, спираючись на базові положення теорії типів особистості Г. Айзенка та структурної теорії рис особистості Р. Кеттела [227].

Для оцінювання вагомості особистісних якостей фахівців експертам була запропонована наступна шкала:

- 3 бали – нейтральна характеристика;
- 4 бали – характеристика важлива;
- 5 балів – характеристика дуже важлива.

Табл. 3.10-3.14 містять результати порівняння оцінок експертів-викладачів і експертів-практиків щодо вагомості особистісних якостей фахівців зі спеціальностей «Авіаційний транспорт», «Автомобільний транспорт», «Залізничний транспорт», «Річковий та морський транспорт», «Транспортні технології (за видами)».

Таблиця 3.10

Вагомість особистісних якостей фахівців зі спеціальності «Авіаційний транспорт» за оцінками експертів

Шифри та назви якостей	Бальна оцінка					Шифри та назви якостей
	5	4	3	4	5	
1	2	3	4	5	6	7
Категорії особистостей за теорією Г. Айзенка						
СІ (стабільний інтроверт)		■				НІ (невротичний інтроверт)
або						
СЕ (стабільний екстраверт)			●			НЕ (невротичний екстраверт)
16 PF за теорією Р. Кеттела						
А+ (чуйність)		●		■		А- (відчуженість)
В+ (розум)	▲					В- (безглуздя)
С+ (емоційна стійкість)	■	●				С- (емоційна нестабільність)
Е+ (домінантність)			●	■		Е- (підлеглість)
F+ (розсудливість)	▲					F- (безтурботність)
G+ (свідомість)	▲					G- (безвідповідальність)
Н+ (сміливість)	●		■			Н- (боязкість)

Закінчення таблиці 3.10

1	2	3	4	5	6	7
I+ (жорсткість)		●	■			I- (м'якість)
L+ (довірливість)			■	●		L- (підозріливість)
M+ (мрійливість)				●	■	M- (практичність)
N+ (дипломатичність)		●	■			N- (прямолінійність)
O+ (схильність до побоювань)			■		●	O- (спокій)
Q1+ (радикалізм)			●	■		Q1- (консерватизм)
Q2+ (самодостатність)		●		■		Q2- (конформізм)
Q3+ (недисциплінованість)				●	■	Q3- (контрольованість)
Q4+ (розслабленість)			●	■		Q4- (напруженість)

Джерело: розроблено автором за оціночними листами.

Таблиця 3.11

Вагомість особистісних якостей фахівців зі спеціальності «Автомобільний транспорт» за оцінками експертів

Шифри та назви якостей	Бальна оцінка					Шифри та назви якостей
	5	4	3	4	5	
Категорії особистостей за теорією Г. Айзенка						
СІ (стабільний інтроверт)						НІ (невротичний інтроверт)
або						
СЕ (стабільний екстраверт)			■	●		НЕ (невротичний екстраверт)
16 PF за теорією Р. Кеттела						
A+ (чуйність)			■	●		A- (відчуженість)
B+ (розум)	●	■				B- (безглуздя)
C+ (емоційна стійкість)	▲					C- (емоційна нестабільність)
E+ (домінантність)			●	■		E- (підлеглість)
F+ (розсудливість)	■	●				F- (безтурботність)
G+ (свідомість)	▲					G- (безвідповідальність)
H+ (сміливість)		●	■			H- (боязкість)
I+ (жорсткість)			▲			I- (м'якість)
L+ (довірливість)			●	■		L- (підозріливість)
M+ (мрійливість)				■	●	M- (практичність)
N+ (дипломатичність)			■	●		N- (прямолінійність)
O+ (схильність до побоювань)			●	■		O- (спокій)
Q1+ (радикалізм)			●	■		Q1- (консерватизм)
Q2+ (самодостатність)		●	■			Q2- (конформізм)
Q3+ (недисциплінованість)					▲	Q3- (контрольованість)
Q4+ (розслабленість)			●	■		Q4- (напруженість)

Джерело: розроблено автором за оціночними листами.

Таблиця 3.12

Вагомість особистісних якостей фахівців зі спеціальності «Залізничний транспорт» за оцінками експертів

Шифри та назви якостей	Бальна оцінка					Шифри та назви якостей
	5	4	3	4	5	
Категорії особистостей за теорією Г. Айзенка						
СІ (стабільний інтроверт)						НІ (невротичний інтроверт)
або						
СЕ (стабільний екстраверт)						НЕ (невротичний екстраверт)
16 PF за теорією Р. Кеттела						
A+ (чуйність)						A- (відчуженість)
B+ (розум)						B- (безглуздя)
C+ (емоційна стійкість)						C- (емоційна нестабільність)
E+ (домінантність)						E- (підлеглість)
F+ (розсудливість)						F- (безтурботність)
G+ (свідомість)						G- (безвідповідальність)
H+ (сміливість)						H- (боязкість)
I+ (жорсткість)						I- (м'якість)
L+ (довірливість)						L- (підозріливість)
M+ (мрійливість)						M- (практичність)
N+ (дипломатичність)						N- (прямолінійність)
O+ (схильність до побоювань)						O- (спокій)
Q1+ (радикалізм)						Q1- (консерватизм)
Q2+ (самодостатність)						Q2- (конформізм)
Q3+ (недисциплінованість)						Q3- (контрольованість)
Q4+ (розслабленість)						Q4- (напруженість)

Джерело: розроблено автором за оціночними листами.

Таблиця 3.13

Вагомість особистісних якостей фахівців зі спеціальності «Річковий та морський транспорт» за оцінками експертів

Шифри та назви якостей	Бальна оцінка					Шифри та назви якостей
	5	4	3	4	5	
1	2	3	4	5	6	7
Категорії особистостей за теорією Г. Айзенка						
СІ (стабільний інтроверт)						НІ (невротичний інтроверт)
або						
СЕ (стабільний екстраверт)						НЕ (невротичний екстраверт)
16 PF за теорією Р. Кеттела						
A+ (чуйність)						A- (відчуженість)
B+ (розум)						B- (безглуздя)

Закінчення таблиці 3.13

1	2	3	4	5	6	7
C+ (емоційна стійкість)	■	●				C- (емоційна нестабільність)
E+ (домінантність)			●	■		E- (підлеглість)
F+ (розсудливість)		▲				F- (безтурботність)
G+ (свідомість)	■	●				G- (безвідповідальність)
H+ (сміливість)		■	●			H- (боязкість)
I+ (жорсткість)		■	●			I- (м'якість)
L+ (довіривість)			■	●		L- (підозріливість)
M+ (мрійливість)					▲	M- (практичність)
N+ (дипломатичність)		■		●		N- (прямолінійність)
O+ (схильність до побоювань)		●	■			O- (спокій)
Q1+ (радикалізм)			●	■		Q1- (консерватизм)
Q2+ (самодостатність)		■	●			Q2- (конформізм)
Q3+ (недисциплінованість)				●	■	Q3- (контрольованість)
Q4+ (розслабленість)			●	■		Q4- (напруженість)

Джерело: розроблено автором за оціночними листами.

Таблиця 3.14

Вагомість особистісних якостей фахівців зі спеціальності «Транспортні технології (за видами)» за оцінками експертів

Шифри та назви якостей	Бальна оцінка					Шифри та назви якостей
	5	4	3	4	5	
1	2	3	4	5	6	7
Категорії особистостей за теорією Г. Айзенка						
СІ (стабільний інтроверт)						НІ (невротичний інтроверт)
або						
СЕ (стабільний екстраверт)	●	■				НЕ (невротичний екстраверт)
16 PF за теорією Р. Кеттела						
A+ (чуйність)		●	■			A- (відчуженість)
B+ (розум)	●	■				B- (безглуздя)
C+ (емоційна стійкість)	■	●				C- (емоційна нестабільність)
E+ (домінантність)			●	■		E- (підлеглість)
F+ (розсудливість)	▲					F- (безтурботність)
G+ (свідомість)	▲					G- (безвідповідальність)
H+ (сміливість)		■	●			H- (боязкість)
I+ (жорсткість)		●	■			I- (м'якість)
L+ (довіривість)			●	■		L- (підозріливість)
M+ (мрійливість)				■	●	M- (практичність)
N+ (дипломатичність)		■	●			N- (прямолінійність)
O+ (схильність до побоювань)		■	●			O- (спокій)

Закінчення таблиці 3.14

1	2	3	4	5	6	7
Q1+ (радикалізм)			■	●		Q1- (консерватизм)
Q2+ (самодостатність)		■	●	●		Q2- (конформізм)
Q3+ (недисциплінованість)					▲	Q3- (контрольованість)
Q4+ (розслабленість)			■	●		Q4- (напруженість)

Джерело: розроблено автором за оціночними листами.

Відповідно даних табл. 3.10-3.14 думки експертів-викладачів і експертів-практиків щодо вагомості особистісних якостей фахівців збігалися у 17,65% випадків щодо спеціальностей «Авіаційний транспорт» і «Транспортні технології (за видами)» й у 23,53% випадків щодо спеціальностей «Автомобільний транспорт», «Залізничний транспорт», «Річковий та морський транспорт», що в цілому можна ідентифікувати як низький рівень узгодженості.

Наукові результати, представлені у даному підрозділі монографії, відображені автором у публікаціях [228-232].

3.2 Локалізація освітніх послуг закладів вищої освіти України

Активізація міжнародних глобалізаційно-інтеграційних процесів вимагає від економічних суб'єктів адекватної реакції, яка закономірно полягає в адаптації товару до міжнародних стандартів. Для українських закладів вищої освіти товаром є освітні послуги, що отримують відображення у підготовці фахівців і професіоналів за освітніми програмами та спеціальностями в межах галузей знань.

Ключовим критерієм міжнародної «відкритості» закладу вищої освіти є рівень інтернаціоналізації його освітніх послуг. Відповідно низький рівень інтернаціоналізації освітніх послуг свідчить про їх локалізацію – орієнтацію виключно на внутрішній ринок, що обмежує можливості закладу(-ів) вищої освіти до гармонійного входження в міжнародний простір.

Як щодо будь-якого комплексного та динамічного явища, у науковій літературі відсутнє єдине бачення есенціальної характеристики категорії «інтернаціоналізація вищої освіти».

О. Красовська вбачає сутність категорії «інтернаціоналізація вищої освіти» у «процесі систематичної інтеграції міжнародної складової в освітній системі країни, дослідженні міжнародного ринку вищої освіти та суспільній діяльності вищих навчальних закладів у світогосподарській системі» [233].

О. Нітенко наголошує на інтернаціоналізації вищої освіти як «спрямованості на інтеграцію міжнародної складової в національні наукові дослідження, громадську діяльність, освітні послуги вищої школи, ... експорт освітніх послуг та досягнень національної науки» [234].

І. Федорчук вказує на те, що інтернаціоналізація є об'єктивним процесом стійкої взаємодії та взаємовпливу національних систем вищої освіти, на основі загальних цілей та принципів, що згідно з потребами глобального суспільства відображає прогресивні тенденції нового століття [235].

Дослідники А. Сбруєва та Д. Козлов вбачають сенс інтернаціоналізації вищої освіти як стратегічного й організаційного підходу до запровадження міжнародного виміру в усі аспекти функціонування системи вищої освіти, що передбачає досягнення нової якості процесу та результату її діяльності [236].

Розглядаючи інтернаціоналізацію вищої освіти на мікрорівні, Л. Дудікова й А. Марлова зазначають, що під інтернаціоналізацією вищої освіти слід розуміти процес, при якому цілі, функції та організація надання освітніх послуг набувають міжнародного виміру. Зокрема, інтернаціоналізація на рівні університету – це перетворення національного вищого навчального закладу в інтернаціональний із включенням міжнародної складової в усі компоненти управління університетом з метою зростання якості викладання та наукових досліджень і набуття необхідних академічних і професійних компетенцій [237].

М. Гудзь, Д. Плинокос і К. Цавалюк вбачають сутність інтернаціоналізації вищої освіти у «відношенні між окремими країнами щодо створення на взаємовигідній основі певної системи освіти». У той же час, за переконанням дослідників, на інституціональному рівні інтернаціоналізація вищої освіти являє собою «процес добровільного прийняття ЗВО (примітка-пояснення аббревіатури: ЗВО – заклад(-и) вищої освіти) правил та процедур ведення всіх видів своєї діяльності, визнаних та застосовуваних світовим співтовариством, з орієнтацією на надання академічному персоналу та студентам можливості отримати знання, вміння та компетентності, затребувані в будь-якій країні світу» [238].

Г. Клімова пропонує наступне трактування: «інтернаціоналізація вищої освіти – це процес, при якому цілі, функції та механізм надання освітніх послуг набувають міжнародного характеру. Вона передбачає посилення міжнародної складової у діяльності закладів вищої освіти задля їх співпраці та комунікації під впливом глобальних викликів» [239].

Спираючись на вище приведені дефініції категорії «інтернаціоналізація вищої освіти», пропонуємо розуміти це явище як трансформацію систем вищої освіти на національному та інституціональному рівнях, що має місце під час двохстороннього або багатостороннього міжнародного співробітництва з метою адаптації змісту та якості освітніх послуг і процесів, які забезпечують провадження освітньої діяльності, до єдиних (міжнародних) стандартів. У запропонованій авторській дефініції зазначається на рівнях прояву інтернаціоналізаційних процесів у сфері вищої освіти; на двохсторонньому або багатосторонньому міжнародному співробітництві як драйверу активізації інтернаціоналізації вищої освіти; на адаптації змісту та якості освітніх послуг до єдиних (міжнародних) стандартів як первинній ознаці інтернаціоналізації вищої освіти, тоді як вторинною ознакою інтернаціоналізації вищої освіти можна вважати адаптацію до єдиних (міжнародних) стандартів процесів, які забезпечують провадження освітньої діяльності.

Зосередимо увагу саме на первинній ознаці інтернаціоналізації вищої освіти, яка отримує прояв у адаптації змісту та якості освітніх послуг до єдиних (міжнародних) стандартів. Первісною умовою такої адаптації є надання освітніх послуг іноземною мовою, зокрема англійською мовою як прийнятою мовою міжнародного спілкування.

Т. Ярмола, Ю. Кострікова, Л. Ткаченко та Н. Борисенко зазначають, що «...саме англomовне навчання та ступінь його поширення у вузі є показником конкурентоспроможності цього вузу в системі інтернаціоналізації вищої ... освіти» [240].

Ю. Коргунік належить наступне твердження: «...освітня сфера напряду пов'язана з процесом глобалізації, і вона безпосередньо залежна від нього, готуючи фахівців з глобальними компетенціями. Першочергове значення в їхній підготовці відіграє володіння іноземною мовою та отримання іншомовної освіти» [241].

За переконанням Ю. Лабунець «...інтернаціоналізація іншомовної вищої освіти ... створює можливості для повноцінної реалізації потенціалу глобалізації, модернізації, упровадження інновацій, створення та забезпечення академічної мобільності, а відповідно як результат – розширення та підвищення доступності та якості іншомовної вищої освіти та розширення міжнародної співпраці» [242].

Р. Кравець акцентує увагу на тому, що «результативність інтернаціоналізації закладів вищої освіти в Україні тісно пов'язана з усуненням недоліків професійної підготовки студентів до здійснення іншомовної комунікації» [243].

Дійсно вітчизняними науковцями досить ґрунтовно окреслено важливе місце іншомовної (зокрема, англomовної) підготовки здобувачів вищої освіти у системі інтернаціоналізації вищої освіти України, проте не приділено уваги практичним питанням дослідження ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за критерієм інтернаціоналізації, зокрема у регіональному розрізі.

Під інтернаціоналізацією ринку освітніх послуг закладів вищої освіти пропонуємо розуміти співвідношення (у відсотковому виразі) кількості закладів вищої освіти, які пропонують англomовні освітні програми, до загальної кількості закладів вищої освіти, які пропонують освітні програми.

Приймаючи за еталон ситуацію, коли всі освітні програми в галузі знань можуть пропонуватися закладами вищої освіти до вивчення англійською мовою, здійснимо рівномірне інтервальне розподілення за кластерами рівнів інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти від 0% до 100% наступним чином (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Кластери рівнів інтернаціоналізації ринку освітніх послуг
закладів вищої освіти

Кластери	Значення показнику рівня інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти, %	Інтерпретація рівня інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти
I	0-24,99	низький
II	25-49,99	помірний
III	50-74,99	середній
IV	75-100	високий

Джерело: розроблено автором.

Скориставшись пошуковим інструментарієм онлайн-сервісу Study in Ukraine [244], представимо в табл. 3.16 зведені дані щодо кількості закладів вищої освіти у регіонах України, що пропонують англomовні освітні програми за галузями знань; у табл. 3.17 – результати розрахунків рівня інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти в Україні за галузями знань та у регіональному розрізі. При цьому слід зазначити на певних обмеженнях прикладного дослідження, спричинених неповнотою інформаційної бази: онлайн-сервіс Study in Ukraine не містить даних щодо галузей знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», 26 «Цивільна безпека», 28 «Публічне управління та адміністрування» та 29 «Міжнародні відносини».

Таблиця 3.16

Зведені дані щодо кількості закладів вищої освіти в регіонах України, що пропонують англomовні освітні програми
за галузями знань

Галузі знань	Кількість закладів вищої освіти, що пропонують англomовні освітні програми, за регіонами України																								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
01	1	1	1			2	1	1	1			2				2		1	2		1	2		1	2
02		2	1			1						2		1	2	1	1	1	2		1	3		2	5
03	1	1	4		1	2	1	2	1		1	3	2	1	1	2	1	1	5		1	2		1	7
04												1							1						
05	2	1	6		1	2	1	1	1		1	4	1	4	3	2	2	2	6		2	4		1	11
06		1	1			1	1				1	1		1	1	1			2		1	1			3
07	2	2	7		2	2		2	1		1	3	1	4	2	4	1	2	10	1	3	4		1	9
08	2	1	5			1	3				1	3	1	2		2	1	1	3		2	2		1	8
09	1		1									1						1	1		1	1			1
10			4		1	1	2	1				2	2		1	2	1	1	2		1	1		1	5
11	1		2			1		1				1			1	2		1	2			1		1	3
12	1	1	6		1	2	1	2			1	3	1	2	2	2		3	9	1	2	2		1	9
13		1	4		1		1	2			1	1	1		1	1		1	5	2				1	2
14			3		2		1	1				1			1			1	5	2		1		1	1
15			2		1		1					1							2	1		1		1	1
16			2		1		1	2			1	1			1		1		6	1		1			4
17			2					1				1		1					6		1	2		1	5
18			1					1			1	1			2		2		8					1	2
19	1		2					1				1	2		1	1	1	1	3					1	2
20					1							1			1	1	1	1	2					1	2
21					1							1			1		1		2						1
22	1		4		1		1	1				2	1	1	1		1	1	4		1		1		7
23	1		1				1					2						1	1		1			1	4
24			2			2	1	1				1		1	1			1	5					1	2
27		1	3				1				1		1		1				5	1				1	2

Джерело: розроблено автором із застосуванням пошукового інструментарію онлайн-сервісу Study in Ukraine [244].

Таблиця 3.17

Результати розрахунків рівня інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти в Україні

за галузями знань та у регіональному розрізі, %

Галузі знань	Рівні інтернаціоналізації освітніх послуг закладів вищої освіти у регіонах України																									PI
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	
01	25	25	13	0	0	50	14	100	33	0	0	33	0	0	0	67	0	33	18	0	17	100	0	50	13	24
02	0	50	14	0	0	50	0	0	0	0	0	20	0	11	29	25	50	25	22	0	20	75	0	100	16	20
03	20	50	36	0	50	40	13	50	25	0	50	33	29	10	13	40	33	33	45	0	20	50	0	33	27	28
04		0				0	0	0				50		0	0	0			100		0		0		0	13
05	18	25	29	0	25	33	8	14	11	0	11	18	8	21	33	29	40	29	19	0	22	57	0	14	19	19
06	0	100	50	0	0	100	20	0	0	0	100	25	0	25	33	33	0	0	67	0	50	50	0		17	28
07	15	40	33	0	33	25	0	40	11	0	11	13	8	21	20	57	25	33	33	14	33	57	0	20	15	22
08	50	25	63	0	0	33	33	0	0	0	33	38	25	17	0	67	25	50	38	0	40	50	0	20	19	25
09	50	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	50	0	0	0	0	0	50	20	0	50	50	0	0	11	12
10	0	0	40	0	33	25	40	33	0	0	0	22	67	0	17	67	25	33	20	0	25	25	0	50	33	22
11	33	0	40	0	0	50	0	100		0	0	33	0	0	50	100	0	100	33	0	0	33	0	50	38	28
12	20	33	38	0	25	100	8	40	0	0	17	25	10	13	25	40	0	100	47	33	50	50	0	25	25	29
13	0	100	40	0	100	0	33	100		0	25	17	50	0	33	100	0	100	50	100	0	0		100	22	42
14	0	0	38	0	100	0	50	100		0	0	33	0	0	50	0	0	100	45	100	0	100	0	100	9	34
15	0	0	22	0	50	0	50	0		0	0	20	0	0	0	0	0	0	20	100	0	50	0	100	9	18
16	0	0	33	0	50	0	50	100		0	50	20	0	0	33	0	50	0	75	100	0	100	0	0	50	30
17	0	0	67	0	0	0	0	100		0	0	50	0	25	0		0	0	86		50	100	0	100	63	29
18	0	0	13	0	0	0	0	33	0	0	33	11		0	50	0	100	0	80	0	0	0	0	33	14	15
19	100	0	33	0	0	0	0	33	0	0	0	33	67	0	50	100	100	50	33	0	0	0	0	50	22	27
20	0	0	0		100	0	0	0	0	0	0	25	0	0	100	50	100	50	25	0	0	0	0	33	40	22
21			0		100				0		0	100		0	100		100		100		0				100	55
22	33	0	67	0	100	0	14	50		0	0	33	17	33	33	0	50	50	100	0	33	0	50	0	35	30
23	50	0	25	0	0	0	17	0	0	0	0	67	0	0	0	0	0	33	33	0	25	0	0	20	27	12
24	0	0	22	0	0	67	11	25	0	0	0	13	0	17	17	0	0	25	38	0	0	0	0	33	10	11
27	0	100	50	0	0	0	50	0		0	100	0	33	0	33	0	0	0	50	33	0	0		100	25	25
PI	18	23	33	0	32	24	17	38	5	0	18	31	14	8	29	34	29	39	49	22	17	41	2	47	26	25

Джерело: розраховано автором на підставі даних табл. 2.9, табл. 3.16.

у табл. 3.17: PI – рівень інтернаціоналізації.

Примітка: у табл. 3.16-3.17 нумерація галузей знань представлена у відповідності до їх порядкових номерів у тексті Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 [87].

У табл. 3.17 деякі комірки не містять значень і зафарбовані сірим кольором, що вказує на неможливість визначення рівня інтернаціоналізації в даному випадку з огляду на відсутність освітніх програм з певної галузі знань у конкретному регіоні. Такі випадки не бралися до розрахунку середнього рівня інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галузями знань та у регіональному розрізі.

За даними табл. 3.17 сьогодні ринок освітніх послуг закладів вищої освіти України знаходиться на граничній межі переходу від низького до помірного рівня інтернаціоналізації. Звичайно, рівень інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України значно різниться за галузями знань та у регіональному розрізі: від 11% у галузі знань 24 «Сфера обслуговування» до 55% у галузі знань 21 «Ветеринарна медицина»; від 0% у Донецькій і Кіровоградській областях до 49% у Харківській області.

Здійснимо кластеризацію галузей знань і регіонів України за рівнем інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти, спираючись на попередньо прийняту інтервально рівномірну шкалу інтерпретації значень показників рівня інтернаціоналізації (за середніми значеннями індикатору, представленими у табл. 3.17), та наглядно відобразимо результати на рис. 3.2-3.3.

Для отримання більш наглядного уявлення щодо інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України одночасно за галузями знань та у регіональному розрізі, застосуємо картографічний метод, представивши на підставі результатів проведених розрахунків та із застосуванням функціоналу онлайн-сервісу Datawrapper [214], картограми інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галузями знань 01-24, 27 (рис. 3.4-3.28).

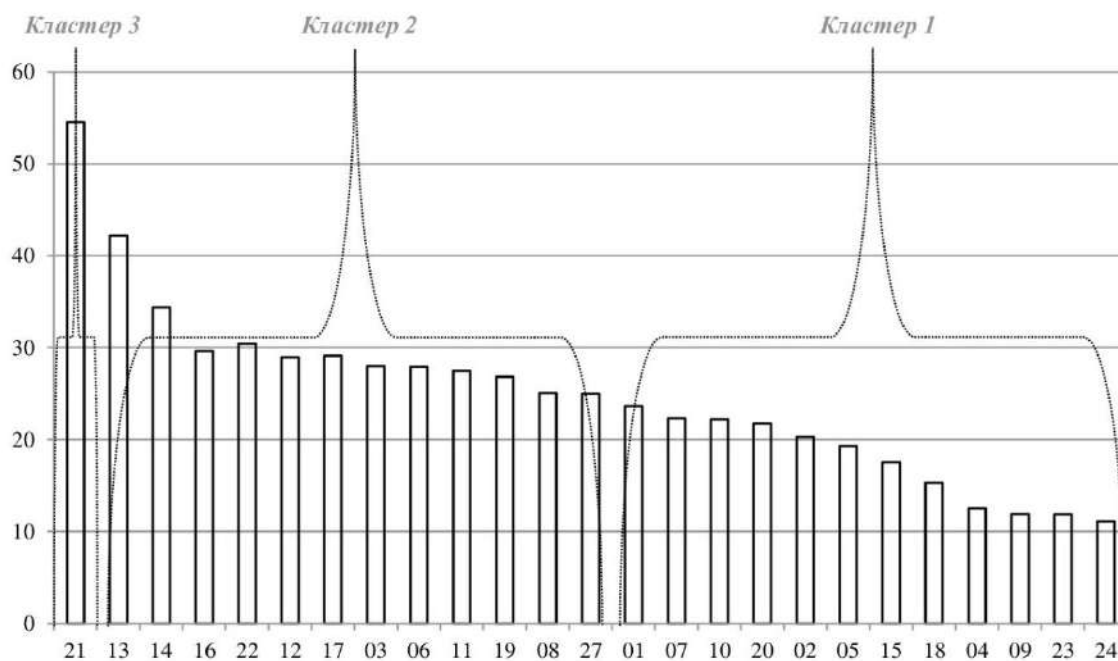

Рис. 3.2. Кластери галузей знань за рівнем інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України

Джерело: побудовано автором.

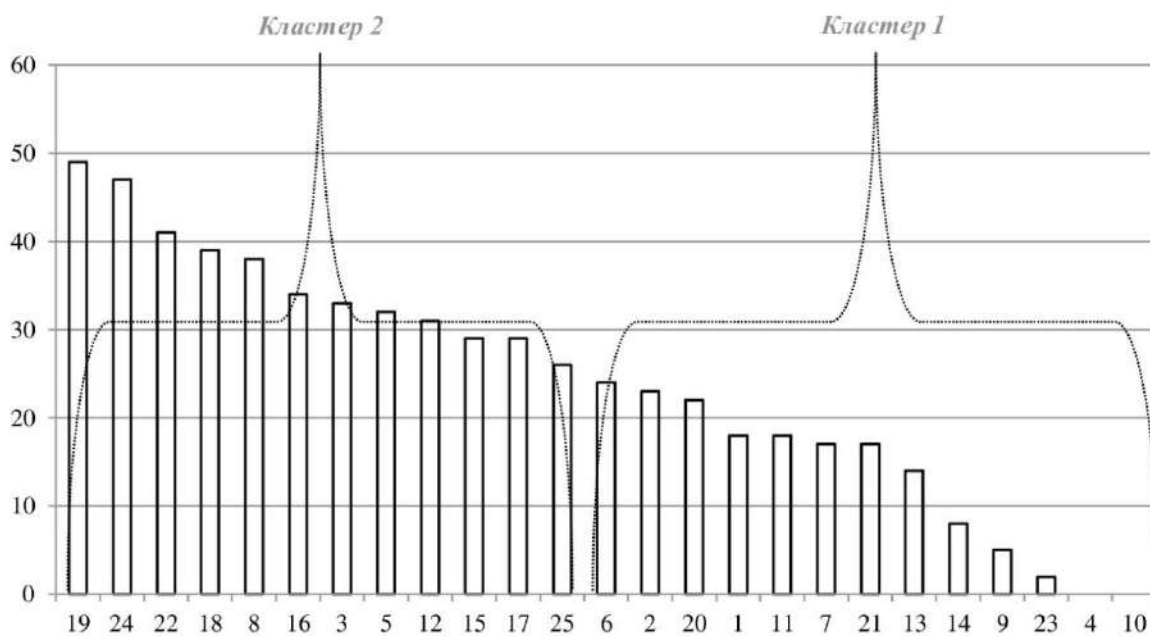

Рис. 3.3. Кластери регіонів України за рівнем інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти

Джерело: побудовано автором.

Рис. 3.4. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.5. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 02 «Культура і мистецтво»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.6. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 03 «Гуманітарні науки»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.7. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 04 «Богослов'я»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

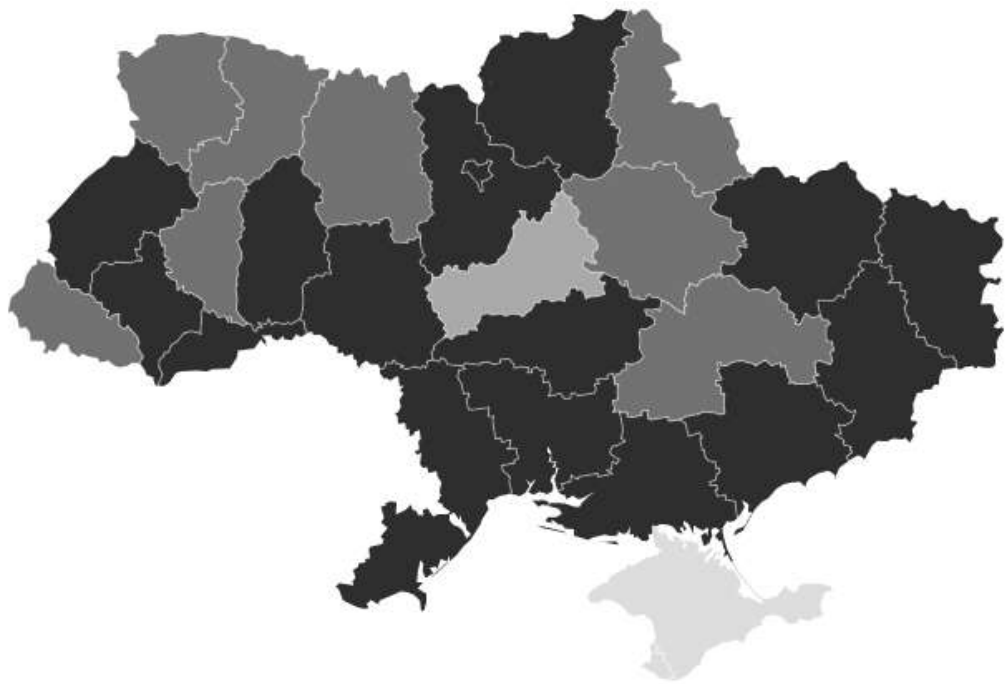

Рис. 3.8. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.9. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 06 «Журналістика»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.10. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 07 «Управління та адміністрування»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.11. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 08 «Право»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.12. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 09 «Біологія»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

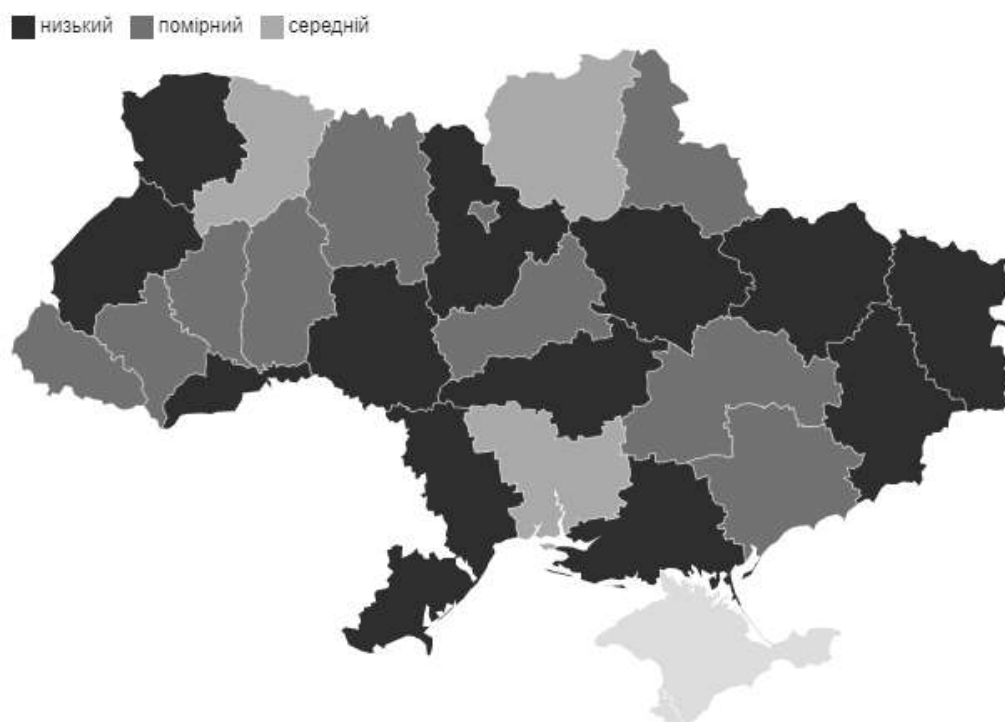

Рис. 3.13. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 10 «Природничі науки»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.14. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 11 «Математика та статистика»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.15. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 12 «Інформаційні технології»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

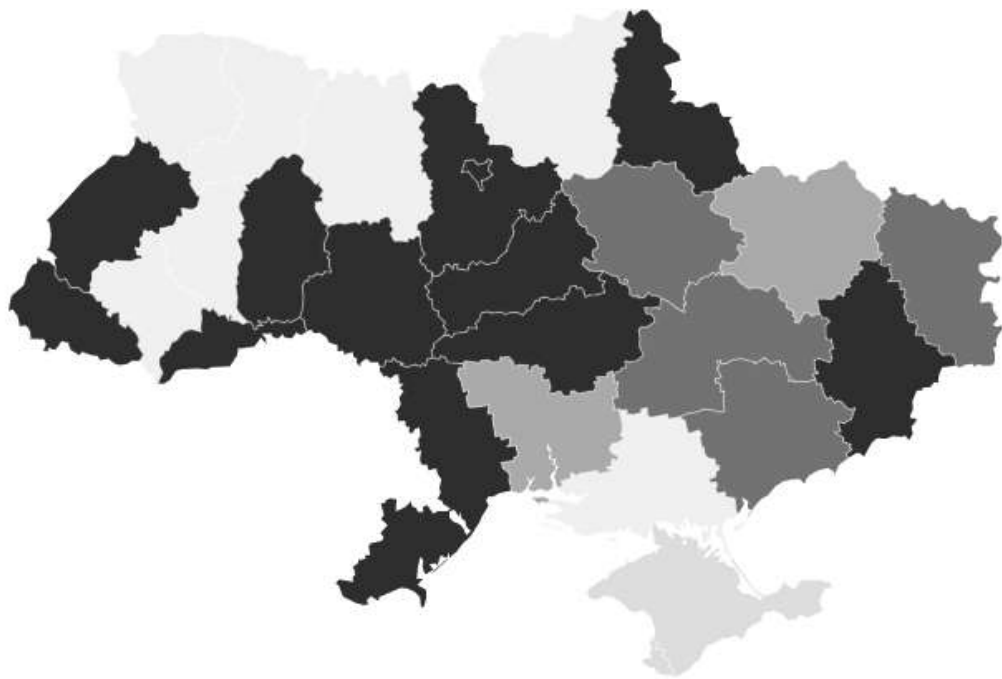

Рис. 3.16. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 13 «Механічна інженерія»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.17. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 14 «Електрична інженерія»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.18. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 15 «Автоматизація та приладобудування»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.19. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 16 «Хімічна інженерія та біоінженерія»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.20. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 17 «Електроніка, автоматизація та електронні комунікації»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.21. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 18 «Виробництво та технології»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.22. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 19 «Архітектура та будівництво»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

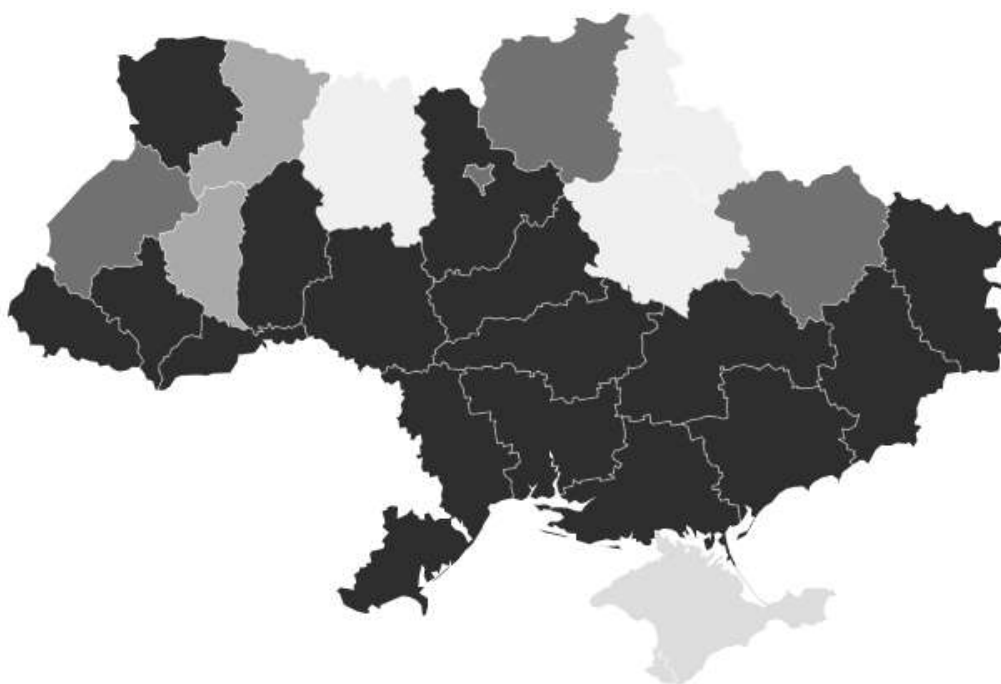

Рис. 3.23. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 20 «Аграрні науки та продовольство»
Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.24. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 21 «Ветеринарія»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

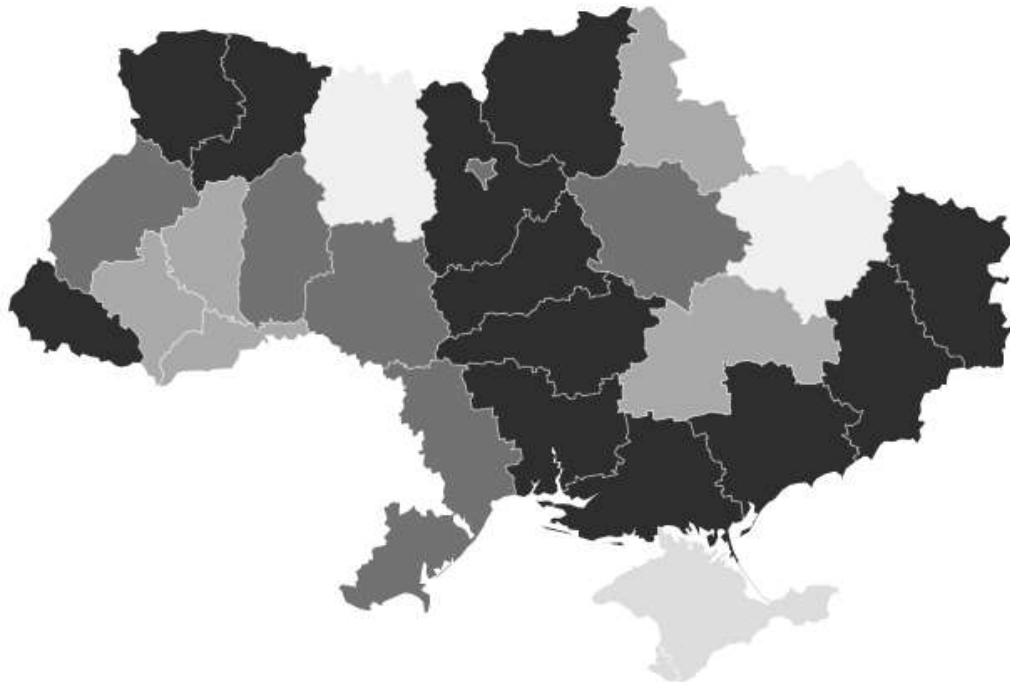

Рис. 3.25. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 22 «Охорона здоров'я»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.26. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 23 «Соціальна робота»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

Рис. 3.27. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 24 «Сфера обслуговування»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

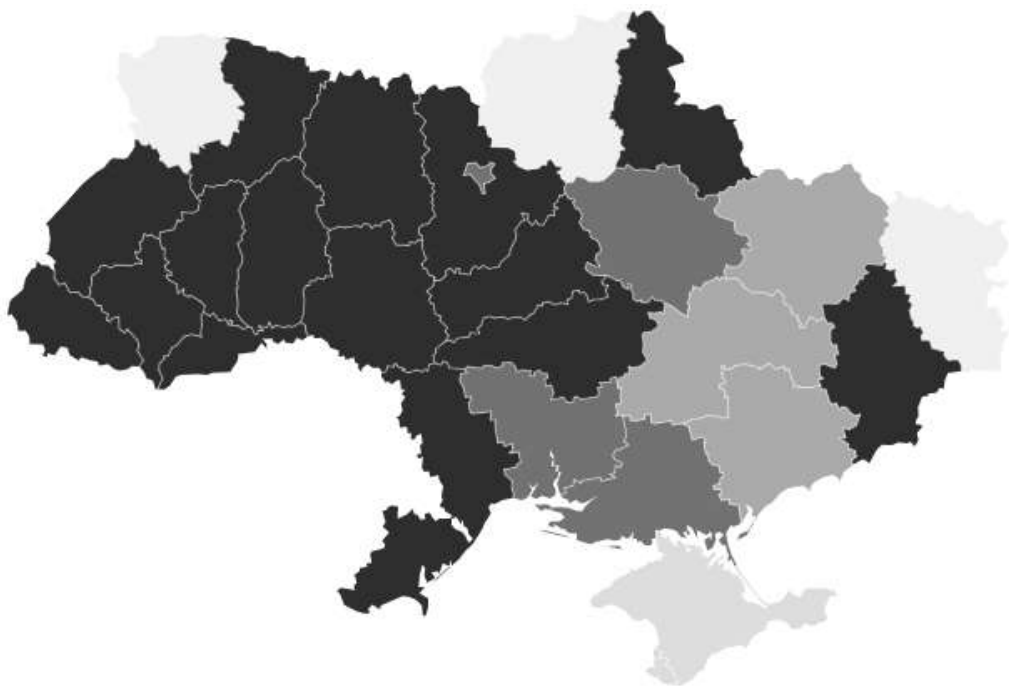

Рис. 3.28. Картограма інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України за галуззю знань 27 «Транспорт»

Джерело: побудовано автором за даними табл. 3.17.

На рис. 3.4-3.28 кольорами позначені рівні інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України таким чином:

- – низький рівень;
- – помірний рівень;
- – середній рівень;
- – високий рівень.

З результатів прикладного дослідження слідує, що наразі єдиною галуззю знань з представлених на ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України, для якої характерний середній рівень інтернаціоналізації (кластер III), є галузь знань 21 «Ветеринарна медицина».

Помірний рівень інтернаціоналізації (кластер II) ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України спостерігається в таких галузях знань як:

- 03 «Гуманітарні науки»;
- 06 «Журналістика»;

- 08 «Право»;
- 11 «Математика та статистика»;
- 12 «Інформаційні технології»;
- 13 «Механічна інженерія»;
- 14 «Електрична інженерія»;
- 16 «Хімічна та біоінженерія»;
- 17 «Електроніка та телекомунікації»;
- 19 «Архітектура та будівництво»;
- 22 «Охорона здоров'я»;
- 27 «Транспорт».

Низький рівень інтернаціоналізації (кластер І) ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України має місце в наступних галузях знань:

- 01 «Освіта/Педагогіка»;
- 02 «Культура і мистецтво»;
- 04 «Богослов'я»;
- 05 «Соціальні та поведінкові науки»;
- 07 «Управління та адміністрування»;
- 09 «Біологія»;
- 10 «Природничі науки»;
- 15 «Автоматизація та приладобудування»;
- 18 «Виробництво та технології»;
- 20 «Аграрні науки та продовольство»;
- 23 «Соціальна робота»;
- 24 «Сфера обслуговування».

Має значення й аспект регіоналізації в дослідженні такого явища як інтернаціоналізація ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України: помірний рівень інтернаціоналізації (кластер ІІ) ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України здебільшого фіксується в таких регіонах України як Харківська область, Чернігівська область, Черкаська область, Тернопільська область, Івано-Франківська область, Рівненська область,

Дніпропетровська область, Житомирська область, Львівська область, Полтавська область, Сумська область і м. Київ. Натомість низький рівень інтернаціоналізації (кластер І) ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України частіше характерний для таких адміністративно-територіальних одиниць як Закарпатська область, Волинська область, Херсонська область, Вінницька область, Луганська область, Запорізька область, Хмельницька область, Миколаївська область, Одеська область, Київська область, Чернівецька область, Донецька область і Кіровоградська область.

Наукові результати, представлені у даному підрозділі монографії, відображені автором у публікаціях [245-248].

3.3 Криза кадрового потенціалу вищої школи України

«Хто осягає нове, плекаючи старе, той може бути вчителем» (Конфуцій). Викладацька робота потребує від педагога не лише самовіддачі, а й постійного вдосконалення. Та й зовнішні умови постійно продукують нові кваліфікаційні вимоги до педагогічних працівників. Не є винятком система вищої освіти України, де, без перебільшень, постійна трансформація порядків набуття та підтвердження кваліфікації науково-педагогічними працівниками вже стала традицією.

Зазвичай кваліфікаційний рівень науково-педагогічного працівника в системі вищої освіти в Україні розуміється як тріада наукового ступеня, вченого звання, належного та систематичного підвищення кваліфікації.

Нові вимоги до здобуття кваліфікаційних характеристик стають перепорою для багатьох викладачів у вітчизняних закладах вищої освіти: до прикладу, у разі відсутності достатньої кількості бюджетних місць для здобувачів ступеня доктора філософії, необхідність навчання в аспірантурі за власний кошт може бути фінансово непосильною для молодих фахівців; публікація наукових праць у виданнях, які індексуються в базах даних SCOPUS і Web of Science, також зазвичай потребує фінансових вкладень, які

важко співвідносяться з рівнем оплати праці наукових і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України; вимоги до здобувачів вчених звань, які стосуються наявності сертифікату B2 як підтвердження володіння на достатньому рівні англійською мовою або мовами країн ОЕСР і/або країн ЄС, та обов'язкового навчання/стажування/викладання у закладах вищої освіти країн ОЕСР і/або країн ЄС, досить проблематичні для виконання науково-педагогічними працівникам старшого віку.

Зменшення контингенту здобувачів вищої освіти, викликане як демографічними проблемами, так і суттєвим відтоком молоді на навчання до країн ОЕСР і/або країн ЄС, призводить до зменшення потреби у педагогічних працівниках. В умовах жорсткої конкуренції гостро постає питання відповідності кваліфікаційних характеристик викладача чинним вимогам. Викладачі, які поступаються кваліфікаційними характеристиками та рейтинговими результатами діяльності колегам, втрачають роботу (рис. 3.29).

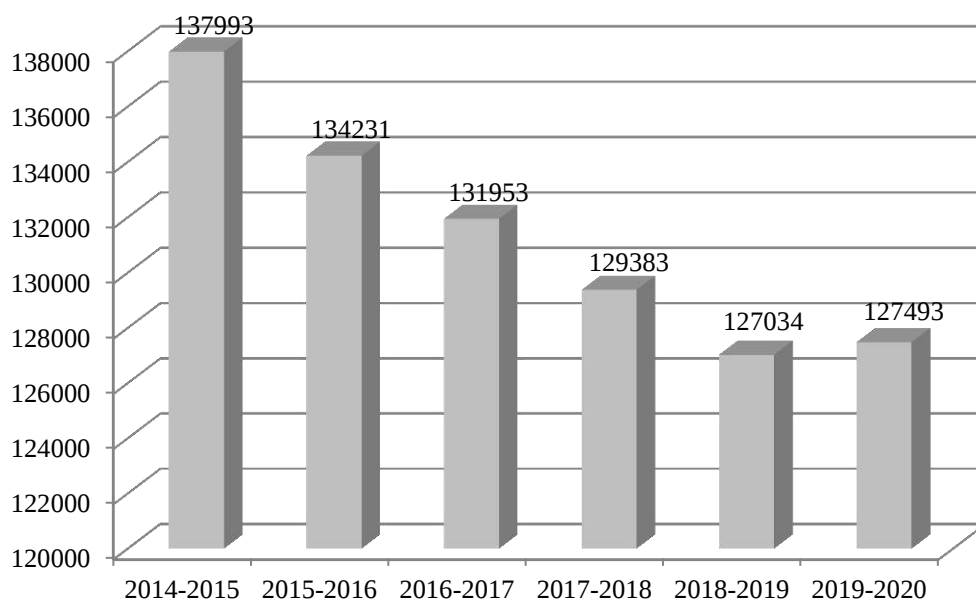

Рис. 3.29. Чисельність науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України, осіб

Джерело: побудовано автором за даними [181].

За даними рис. 3.29 прослідковується цілком стійка тенденція до зменшення чисельності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти в Україні. Лише в 2019-2020 навчальному році ситуація змінилася та чисельність науково-педагогічних працівників вітчизняних закладів вищої освіти хоч і не суттєво, але зросла.

Схожа тенденція спостерігається і при аналізі динаміки індикатора «чисельність науково-педагогічних працівників у розрахунку на 1 заклад вищої освіти» (рис. 3.30).

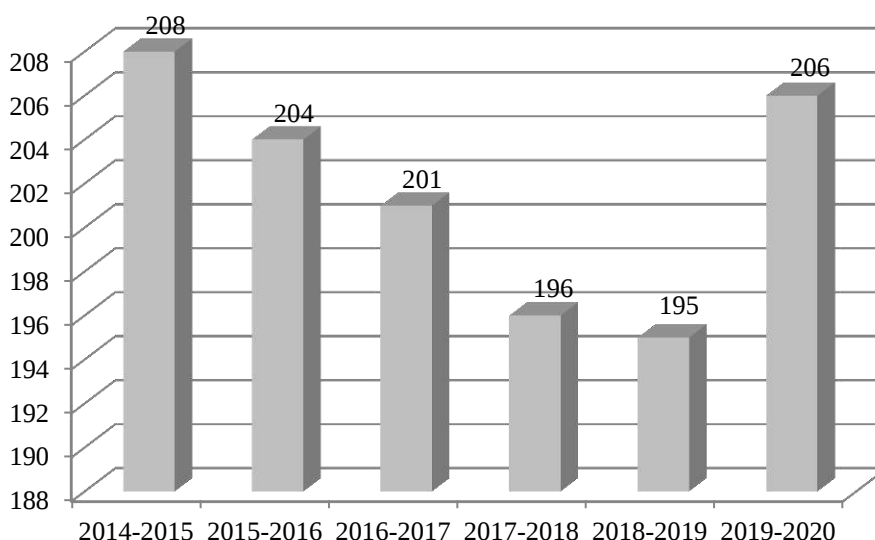

Рис. 3.30. Чисельність науково-педагогічних працівників у розрахунку на 1 заклад вищої освіти України, осіб

Джерело: побудовано автором згідно розрахунків за даними [181].

Чисельність науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України закономірно залежить від чисельності здобувачів вищої освіти: як наглядно свідчать дані рис. 3.31, протягом досліджуваного періоду, попри абсолютне зменшення чисельності науково-педагогічних працівників, відносний індикатор «чисельність науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти у розрахунку на 1 здобувача вищої освіти» був переважно сталою величиною та складав 0,08. Лише в 2019-2020 навчальному році значення даного показнику зросло та почало становити 0,09.

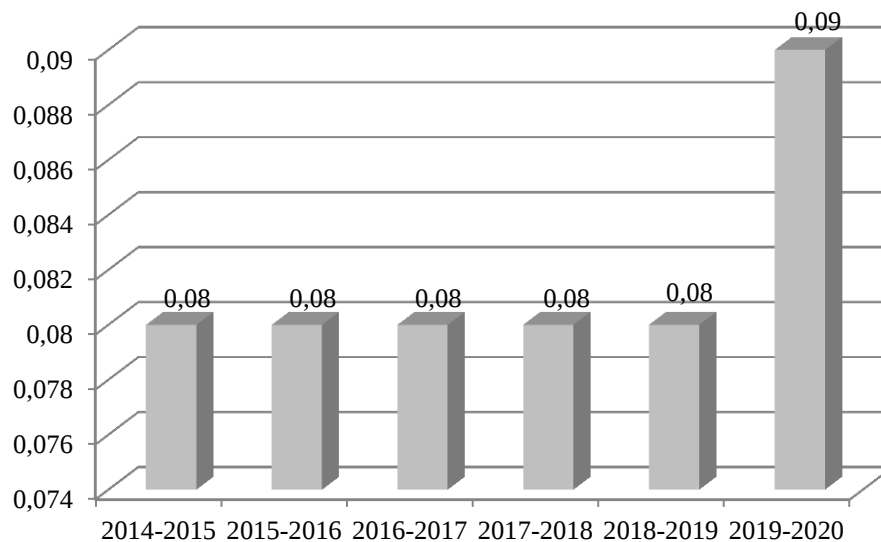

Рис. 3.31. Чисельність науково-педагогічних працівників у розрахунку на 1 здобувача вищої освіти в Україні

Джерело: побудовано автором згідно розрахунків за даними [181].

Навесні 2020 року система вищої освіти України виявилася практично не готовою до стрімкого переходу від традиційної форми навчання до повністю дистанційної (онлайн чи офлайн) взаємодії зі здобувачами, викликаного терміновим введенням карантинних обмежень у зв'язку зі стрімким поширенням хвороби COVID-19. Причини не готовності закладів вищої освіти України до роботи в нових умовах були різними та зазвичай комплексними, зокрема: непопулярність дистанційної форми навчання у вітчизняних закладах вищої освіти, як наслідок, – відсутність необхідних знань і навичок застосування освітніх інформаційних технологій як у здобувачів вищої освіти, так і у науково-педагогічних працівників; скептичне ставлення як здобувачів вищої освіти, так і науково-педагогічних працівників до дистанційного навчання та, як наслідок, – інколи принципове небажання його провадити; труднощі технічного характеру – з доступом до Інтернету, відсутністю необхідних девайсів чи гаджетів в учасників освітнього процесу, невідповідністю технічних характеристик наявних в учасників освітнього процесу девайсів чи гаджетів параметрам програмного забезпечення тощо.

Згідно результатів дослідження Н. Стукало й А. Сімахової переважна більшість науково-педагогічних працівників (86%) закладів вищої освіти України не мали досвіду постійного провадження онлайн-навчання до експрес-переходу на «дистанційну» під час карантину (рис. 3.32).

Рис. 3.32. Результати опитування науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України, %

Джерело: [249].

Утім попри переважну відсутність практичного досвіду онлайн-навчання, викладачі українських університетів, академій і інститутів все ж мали досить стійкі уявлення щодо особливостей провадження освітнього процесу в дистанційному форматі та попередньо розробляли необхідне навчально-методичне забезпечення: за результатами опитування лише 19% науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України вказали на те, що були зовсім не готові до запровадження онлайн-навчання [249].

5 травня 2023 року Всесвітня організація охорони здоров'я скасувала статус пандемії COVID-19, проте для України онлайн-навчання продовжує бути актуальним з огляду на небезпеку ворожих обстрілів.

Через воєнні дії територію України покинули 665 тис. студентів та учнів шкіл (16% від загальної кількості) та 25 тисяч освітян (6% від загальної кількості). Ті ж представники системи вищої освіти, що залишилися в Україні, відзначають погіршення свого психоемоційного стану зі скаргами на депресію (84,3%), виснаження (86,7%), самотність (51,8%), нервозність (84,4%) і гнів (76,9%) [250].

Окрім зазначених факторів вже традиційним демотиватором науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України виступає рівень оплати праці, який не відображає соціальний статус викладачів і важливість (престижність) їх праці. Рис. 3.33 наглядно ілюструє порівняння посадових окладів науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України.

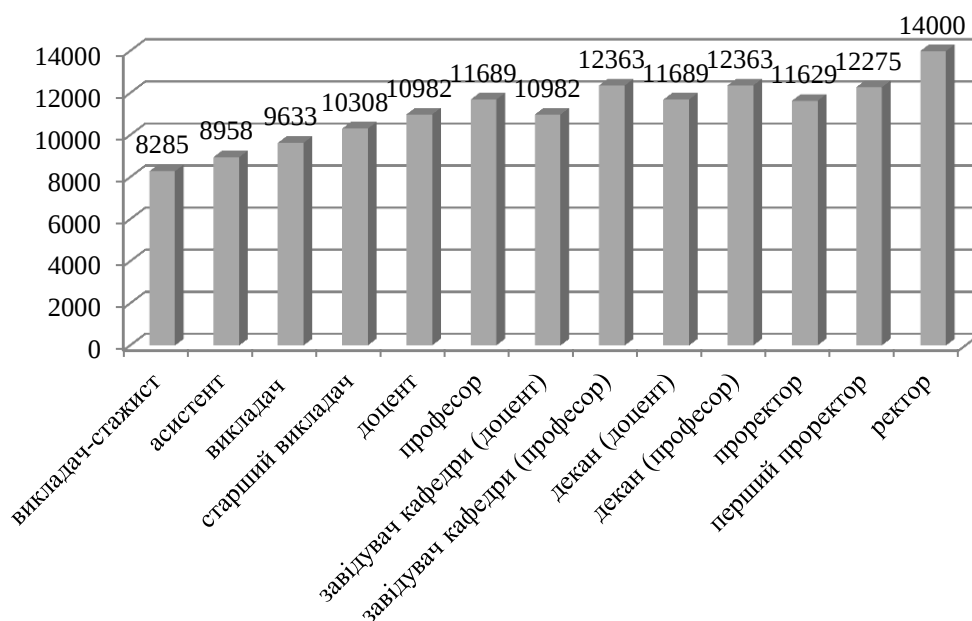

Рис. 3.33. Посадові оклади науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України, грн.

Джерело: побудовано автором за даними [251].

Згідно даних рис. 3.33 розмір посадового окладу керівника (ректора) закладу вищої освіти в Україні лише у 1,69 рази перевищує розмір посадового окладу викладача-стажиста.

Доцільно порівняти співвідношення посадових окладів науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України із розміром мінімальної заробітної плати – законодавчо встановленим розміром заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може встановлюватися оплата за виконану працівником місячну норму робіт. У 2023 році мінімальна заробітна плата в Україні встановлена у розмірі 6700 грн. [252].

Рис. 3.34 наглядно ілюструє співвідношення посадових окладів науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України із розміром мінімальної заробітної плати.

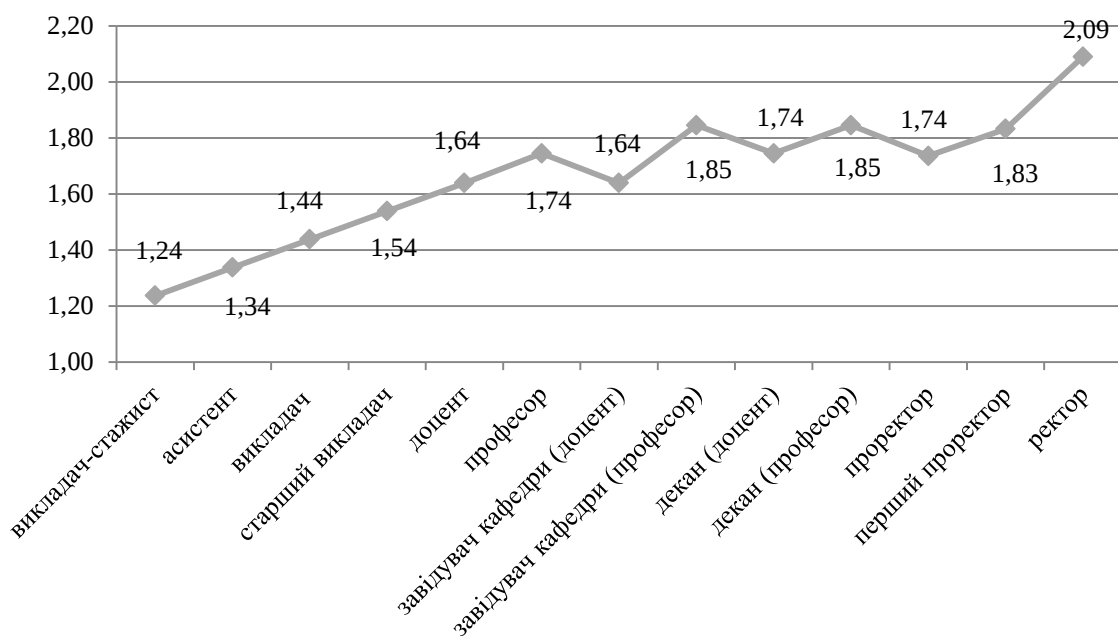

Рис. 3.34. Співвідношення посадових окладів науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України із розміром мінімальної заробітної плати

Джерело: розроблено автором.

Справедливим буде відмітити, що суттєву частку заробітної плати науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України складають надбавки та доплати (табл. 3.18). Проте більшість зазначених надбавок і доплат не доступна для молодих фахівців, які тільки-но починають роботу.

Надбавки та доплати науково-педагогічним працівникам
закладів вищої освіти України

Надбавки	Доплати
– за складність і напруженість роботи (до 50% посадового окладу або до 100% посадового окладу)*; – за високі досягнення (до 50% посадового окладу)*; – за виконання важливої роботи (до 50% посадового окладу)*; – за знання та використання іноземної мови (10%); – за вислугу років (3 роки – 10%, 10 років – 20%, 20 років – 30%). * Примітка: сума даних надбавок науково-педагогічному працівникові закладу вищої освіти, що не має статусу «національного», не може перевищувати 50%. У закладі вищої освіти, що має статус «національного», сума надбавок науково-педагогічному працівникові може становити до 100% (якщо достатньо фонду оплати праці).	– за науковий ступінь кандидата наук (доктора філософії) – 15%; – за науковий ступінь доктора наук – 25%; – за вчене звання доцента – 25%; – за вчене звання професора – 33%; – за завідування кафедрою – до 20% (за колективним договором); – за виконання обов’язків заступника декана, вченого секретаря – до 30%; – за почесне звання – 20%.

Джерело: [251].

Проте навіть попри широку варіацію надбавок і доплат науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти, рівень оплати праці у виді економічної діяльності «Освіта» залишається одним із найнижчих в Україні: відповідно до даних рис. 3.35 більш низький рівень оплати праці, ніж у виді економічної діяльності «Освіта» наразі спостерігається лише у таких видах економічної діяльності як «Будівництво» та «Тимчасове розміщування й організація харчування».

У той ж час, відповідно до даних рис. 3.36, 16% освітян отримують місячну заробітну плату розміром понад 25 тис. грн.; 15,6% освітян отримують місячну заробітну плату розміром 15-20 тис. грн.; 11,8% освітян отримують місячну заробітну плату у розмірі мінімальної заробітної плати; 10,8% освітян отримують місячну заробітну плату розміром 20-25 тис. грн.

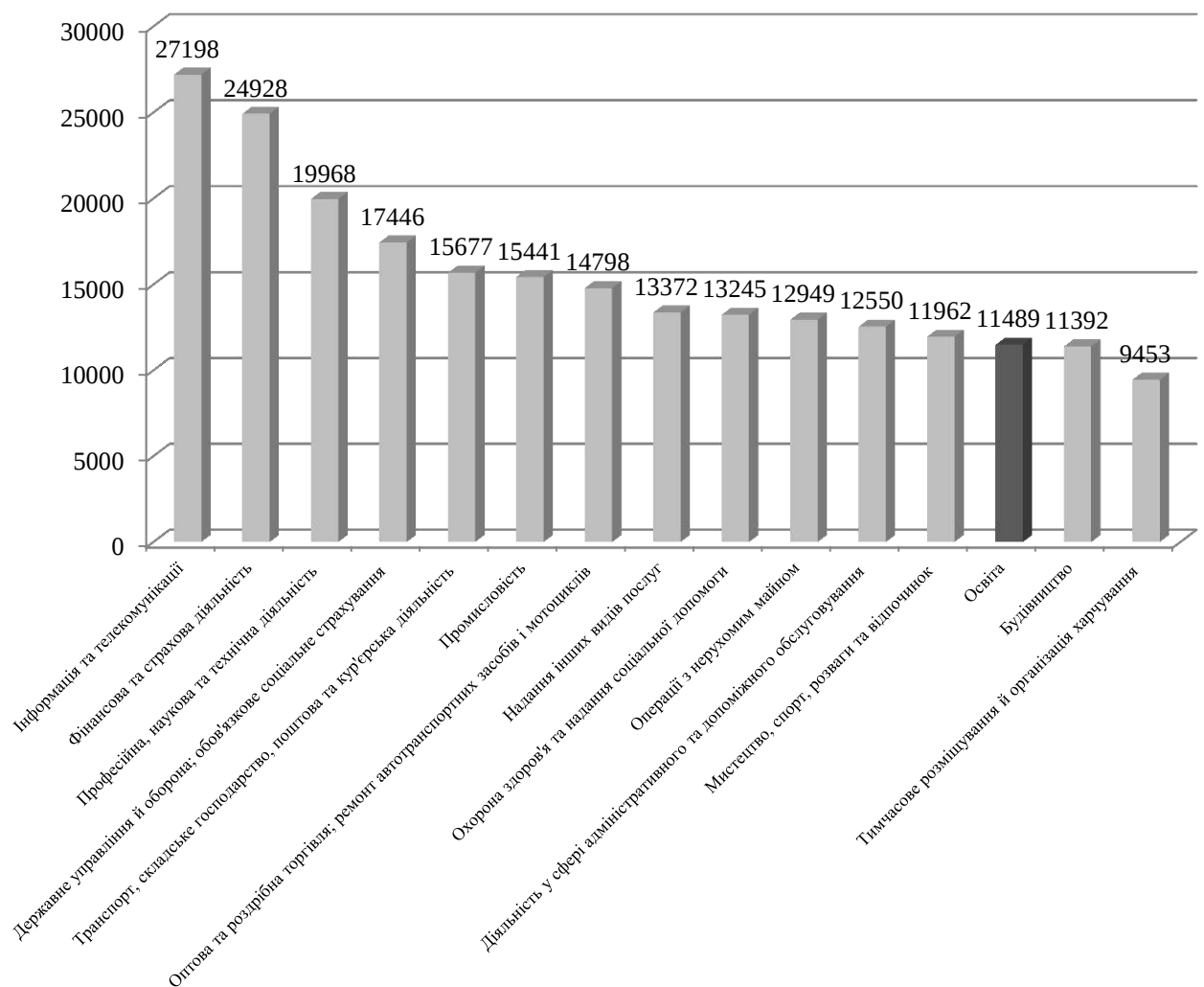

Рис. 3.35. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності в Україні, грн.

Джерело: побудовано автором за даними [253].

Нестача фінансових ресурсів незмінно призводить до зменшення фонду оплати праці закладу вищої освіти та, відповідно, до необхідності скорочення штатного розпису кафедр і факультетів/інститутів. Зрозуміло, що кожен керівник (ректор) закладу вищої освіти буде прагнути уникнути звільнення викладачів. Але цей шлях приведе до того, що науково-педагогічні працівники не будуть мати повної зайнятості за основним місцем роботи у закладі вищої освіти та будуть вимушені шукати заробітків за іншими видами діяльності, тим самим відволікаючись від викладання, що своєю чергою призведе до зниження якості освітніх послуг.

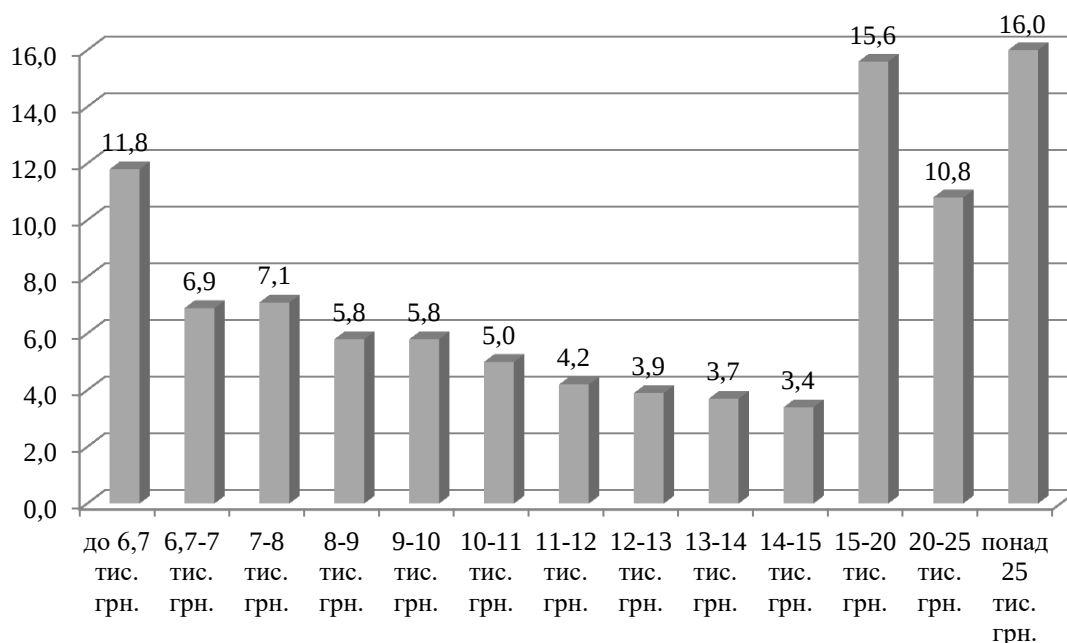

Рис. 3.36. Розподілення штатних працівників виду економічної діяльності «Освіта» за розмірами нарахованої їм заробітної плати, %

Джерело: побудовано автором за даними [254].

Часто можна почути думку, що постійна робота в умовах скорочення штатного розпису має, навпаки, стимулювати науково-педагогічного працівника до найбільш якісного виконання своїх обов'язки задля того, щоб довести свою «необхідність» у колективі закладу вищої освіти.

У системі вищої освіти існує ряд показників ефективності діяльності (так званих «KPI») науково-педагогічного працівника (до прикладу, наукові публікації, видання підручників, навчальних посібників, монографій тощо), які потребують не лише інтелектуальних вкладень, а й матеріальних витрат. Тут вже постає питання «економічної ефективності»: скільки буде складати реальна заробітна плата науково-педагогічного працівника за вирахуванням витрат на підтримку своєї кваліфікації та високого рейтингового місця? Можна багато говорити про те, що викладач – це покликання, а гроші треба заробляти в бізнесових видах діяльності... Але ж викладач – це така ж жива людина, яка має такі ж потреби, як і інші люди, – у харчуванні, речах, житлі, дозвіллі, відпочинку, забезпеченні матеріального благополуччя сім'ї тощо.

Ситуація, що склалася, деякими практиками сприймається навіть позитивно: мовляв, «виживуть найсильніші». Тобто скорочення чисельності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України – це ніяка не криза, а еволюція. Проте хибно так однозначно оцінювати кадрові процеси у системі вищої освіти України. Не продовження контракту з викладачами старшого віку з огляду на їх традиційно нижчі позиції у рейтингу науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти не слід сприймати лише як «справедливе рішення за результатами рейтингування». Сама ідея «залишити найсильніших» є життєздатною лише в короткостроковому чи середньостроковому періоді: по-перше, будь-який соціум потребує диференціації його учасників, тобто з часом серед «найсильніших» будуть виділятися «слабші», роль яких раніше, як правило, виконували викладачі старшого віку; по-друге, як відомо, з часом ефективність працівників зменшується – зазвичай цьому сприяють або впевненість у своєму місці в колективі, або моральна втома, або навіть «вигорання працівника». Відповідно, така система потребує «вливання свіжої крові» – появи молодих фахівців, які будуть проходити становлення та з часом почнуть конкурувати з так званими «найсильнішими», перемагати у конкурентній боротьбі та в перспективі їх замінять у «кістяку» колективу закладу вищої освіти.

Наукові результати, представлені у даному підрозділі монографії, відображені автором у публікаціях [255-257].

Висновки до розділу 3

У третьому розділі монографії виділено загрози та проблеми забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України.

Розроблено методичний інструментарій оцінювання гармонійності регіональної системи «вища освіта – економіка» на підставі умовної прив'язки галузей знань, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в Україні, до видів економічної діяльності. За результатами практичної

апробації методичного інструментарію оцінювання гармонійності регіональних систем «вища освіта – економіка» виявлено їх тотальний низький рівень в Україні за такими видами економічної діяльності: «Тимчасове розміщування й організація харчування»; «Інформація та телекомунікації»; «Фінансова та страхова діяльність»; «Операції з нерухомим майном»; «Професійна, наукова та технічна діяльність»; «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування»; «Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування»; «Освіта»; «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок». За іншими видами економічної діяльності також можемо спостерігати певну дисгармонію регіональних систем «вища освіта – економіка» в Україні. При чому в більшості випадків дисгармонія має вигляд надлишку, а не нестачі закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців для певного виду економічної діяльності.

Окрім дисгармонії системи «вища освіта – економіка» в Україні значний деструктивний внесок у показники працевлаштування випускників вітчизняних закладів вищої освіти вносить неповна відповідність змісту освітніх програм вимогам практичної діяльності. Задля ідентифікації дисгармонії у баченні важливості компетентностей майбутніх випускників закладів вищої освіти викладачами-розробниками освітніх програм і роботодавцями було проведено опитування науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та менеджерів транспортних компаній щодо вагомості окремих фахових компетентностей фахівців, які містяться в освітньо-професійних програмах підготовки магістрів зі спеціальностей «Авіаційний транспорт», «Автомобільний транспорт», «Залізничний транспорт», «Річковий та морський транспорт», «Транспортні технології (за видами)». За результатами середній рівень узгодженості думок експертів-викладачів і експертів-практиків щодо вагомості фахових компетентностей фахівців зі спеціальностей галузі знань 27 «Транспорт» складав лише 26,86%. Умовно позитивним результатом проведеного опитування можна вважати той факт, що все ж переважна більшість розглянутих фахових

компетентностей була визнана фахівцями-практиками як вагома. Загалом можемо спостерігати переоцінку експертами-викладачами вагомості фахових компетентностей в порівнянні з оцінками експертів-практиків. Внаслідок цього велика кількість часу буде витрачатися викладачами на формування у студентів тих фахових компетентностей, що не будуть оцінені на практиці. Низьким є рівень узгодженості думок експертів-викладачів і експертів-практиків щодо вагомості особистісних якостей («soft skills») фахівців зі спеціальностей галузі знань 27 «Транспорт»: 17,65% для спеціальностей «Авіаційний транспорт» і «Транспортні технології (за видами)» й 23,53% для спеціальностей «Автомобільний транспорт», «Залізничний транспорт», «Річковий та морський транспорт».

У контексті необхідності протидії локалізації освітніх послуг закладів вищої освіти визначено інтернаціоналізацію вищої освіти як трансформацію систем вищої освіти на національному та інституціональному рівнях, що має місце під час двохстороннього або багатостороннього міжнародного співробітництва з метою адаптації змісту та якості освітніх послуг і процесів, які забезпечують провадження освітньої діяльності, до єдиних (міжнародних) стандартів. Запропоновано під інтернаціоналізацією ринку освітніх послуг закладів вищої освіти розуміти співвідношення (у відсотковому виразі) кількості закладів вищої освіти, які пропонують англomовні освітні програми, до загальної кількості закладів вищої освіти, які пропонують освітні програми. Розроблено й апробовано (на прикладі України) методичний інструментарій кластеризації галузей знань і регіонів за рівнем інтернаціоналізації ринку освітніх послуг. Виявлено, що наразі єдиною галуззю знань з представлених на ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України, для якої характерний середній рівень інтернаціоналізації, є галузь знань 21 «Ветеринарна медицина». Помірний рівень інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України спостерігається в таких галузях знань як: 03 «Гуманітарні науки», 06 «Журналістика», 08 «Право», 11 «Математика та статистика», 12

«Інформаційні технології», 13 «Механічна інженерія», 14 «Електрична інженерія», 16 «Хімічна та біоінженерія», 17 «Електроніка та телекомунікації», 19 «Архітектура та будівництво», 22 «Охорона здоров'я», 27 «Транспорт». Низький рівень інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України має місце в наступних галузях знань: 01 «Освіта/Педагогіка», 02 «Культура і мистецтво», 04 «Богослов'я», 05 «Соціальні та поведінкові науки», 07 «Управління та адміністрування», 09 «Біологія», 10 «Природничі науки», 15 «Автоматизація та приладобудування», 18 «Виробництво та технології», 20 «Аграрні науки та продовольство», 23 «Соціальна робота», 24 «Сфера обслуговування». Помірний рівень інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України здебільшого фіксується в таких регіонах України як Харківська область, Чернігівська область, Черкаська область, Тернопільська область, Івано-Франківська область, Рівненська область, Дніпропетровська область, Житомирська область, Львівська область, Полтавська область, Сумська область і м. Київ. Натомість низький рівень інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти України частіше характерний для таких регіонів як Закарпатська область, Волинська область, Херсонська область, Вінницька область, Луганська область, Запорізька область, Хмельницька область, Миколаївська область, Одеська область, Київська область, Чернівецька область, Донецька область і Кіровоградська область.

Досліджено тенденцію кількісного зниження кадрового потенціалу вищої школи України за індикаторами «чисельність науково-педагогічних працівників», «чисельність науково-педагогічних працівників у розрахунку на 1 заклад вищої освіти», «чисельність науково-педагогічних працівників у розрахунку на 1 здобувача вищої освіти». Наголошено на важливості гідної оплати праці (зокрема, її належної диференціації між посадами й адекватного співвідношення з розміром мінімальної заробітної плати) науково-педагогічних працівників як необхідній умові забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України.

4 МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТО-СПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

4.1 Регіоналізація секторальної політики в сфері вищої освіти України

Сучасні умови господарювання в Україні характеризуються значною нестабільністю, яка закономірно призводить до вивільнення працівників із підприємств, установ, організацій і, тим самим, зростання рівня безробіття в країні. Як наслідок, на вітчизняному ринку праці зростає конкуренція за рахунок поповнення чисельності безробітних осіб конкурентоспроможними працівниками, які мають високий рівень кваліфікації та досвід практичної діяльності, що значно зменшує шанси молодих фахівців, які тільки-но отримали первісну підготовку в закладі вищої освіти, на працевлаштування. В умовах нагальної необхідності забезпечення конкурентоспроможності молодих фахівців на ринку праці актуалізується проведення досліджень і здійснення розробок у напрямку створення ефективної системи підготовки практико орієнтованих фахівців і професіоналів закладами вищої освіти.

Останнім десятиліттям теоретичним, методичним і прикладним аспектам підготовки практико орієнтованих фахівців і професіоналів закладами вищої освіти в Україні присвячені наукові праці таких дослідників як А. Власюк, А. Герганов, С. Григор'єва, П. Грицюк, Р. Горбатюк, В. Дуганець, В. Зацарний, Л. Збаравська, Л. Кліх, С. Кожушко, О. Лазарєв, В. Лукач, О. Міхеєнко, Т. Отрошко, Т. Плачинда, Ю. Приходько, Н. Рідей, А. Сицька, С. Слободян, Р. Тараненко, В. Телелим, С. Толочко, О. Чайковська та інших вітчизняних науковців.

Логічно зазначеними вченими віддається перевага дослідженню теоретичних, методичних і прикладних аспектів підготовки практико орієнтованих фахівців і професіоналів закладами вищої освіти в Україні відносно до видів економічної діяльності, передбачених КВЕД-2010 [219], зокрема:

- «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство»
- В. Дуганець [258], А. Сицька, Н. Рідей, Л. Кліх [259], В. Лукач, С. Толочко [260], О. Лазарєв [261], Л. Збаравська, О. Чайковська, С. Слободян [262];
- «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів» – С. Кожушко [263];
- «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» – А. Герганов [264], Т. Плачинда [265];
- «Інформація та телекомунікації» – А. Власюк, П. Грицюк [266], Р. Горбатюк [267], Т. Отрошко [268];
- «Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування»
- С. Григор'єва [269], В. Телелим, Ю. Приходько [270];
- «Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги» – В. Зацарний [271], О. Міхеєнко [272], Р. Тараненко [273] тощо.

Погоджуємося щодо необхідності та більшої ефективності досліджень у напрямку підготовки практико орієнтованих фахівців в межах конкретних видів економічної діяльності, проте в сучасних умовах активізації регіоналізаційних процесів у національній економіці посилюється необхідність реалізації комплексного підходу при розробці систем і моделей підготовки практико орієнтованих фахівців і професіоналів для підприємств, установ, організацій видів економічної діяльності у регіональному розрізі.

Ключовим критерієм ефективності первісної підготовки молодого фахівця в закладі вищої освіти є його подальше працевлаштування. Чим менше професійно-кваліфікаційні характеристики молодих фахівців, що отримали первісну підготовку в закладі вищої освіти, будуть відповідати професійно-кваліфікаційним вимогам до заміщення наявних вакантних робочих місць на ринку праці, тим більше з них не будуть працевлаштовані та стануть на облік Державної служби зайнятості України як безробітні особи, що закономірно вводить до національної системи забезпечення підприємств, установ, організацій фахівцями і професіоналами Державну

службу зайнятості України, яка має двосторонній зв'язок як із суб'єктами господарювання (в разі працевлаштування безробітних осіб на вакантні робочі місця та в разі вивільнення з цих підприємств працівників), так із закладами вищої освіти (в разі перекваліфікації та підвищення кваліфікації безробітних осіб та в разі, коли випускники закладів вищої освіти не були працевлаштовані та стали на облік як безробітні особи).

Не менш важливе місце в забезпеченні ефективної взаємодії виробничої й освітньої сфер та Державної служби зайнятості України займає Державна служба статистики України – установа, покликана інформативно забезпечити цю взаємодію.

На даний момент систему підготовки фахівців і професіоналів закладами вищої освіти в Україні умовно можна назвати системою «держава – населення – підприємство».

Рівень «держава». Початковим етапом у підготовці фахівців і професіоналів закладами вищої освіти в Україні є прийняття на державному рівні рішення про їх первісну підготовку. Міністерством освіти і науки України самостійно приймається рішення про перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка за рівнями вищої освіти; ліцензування та акредитація (спільно з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти) закладів вищої освіти, що здійснюють випуск фахівців і професіоналів; формування державного замовлення на підготовку фахівців і професіоналів певних спеціальностей.

Рівень «населення». Відповідно державній секторальній політиці у сфері освіти у кожному регіоні закладами вищої освіти здійснюється підготовка фахівців і професіоналів.

Рівень «підприємство» є останнім щаблем у системі «держава – населення – підприємство», забезпечуючи в мірі наявних вакантних робочих місць працевлаштування випускників закладів вищої освіти та безробітного населення; підвищення кваліфікації наявного персоналу; або ж за зменшення потреби в наявному персоналі – вивільнення працівників (рис. 4.1).

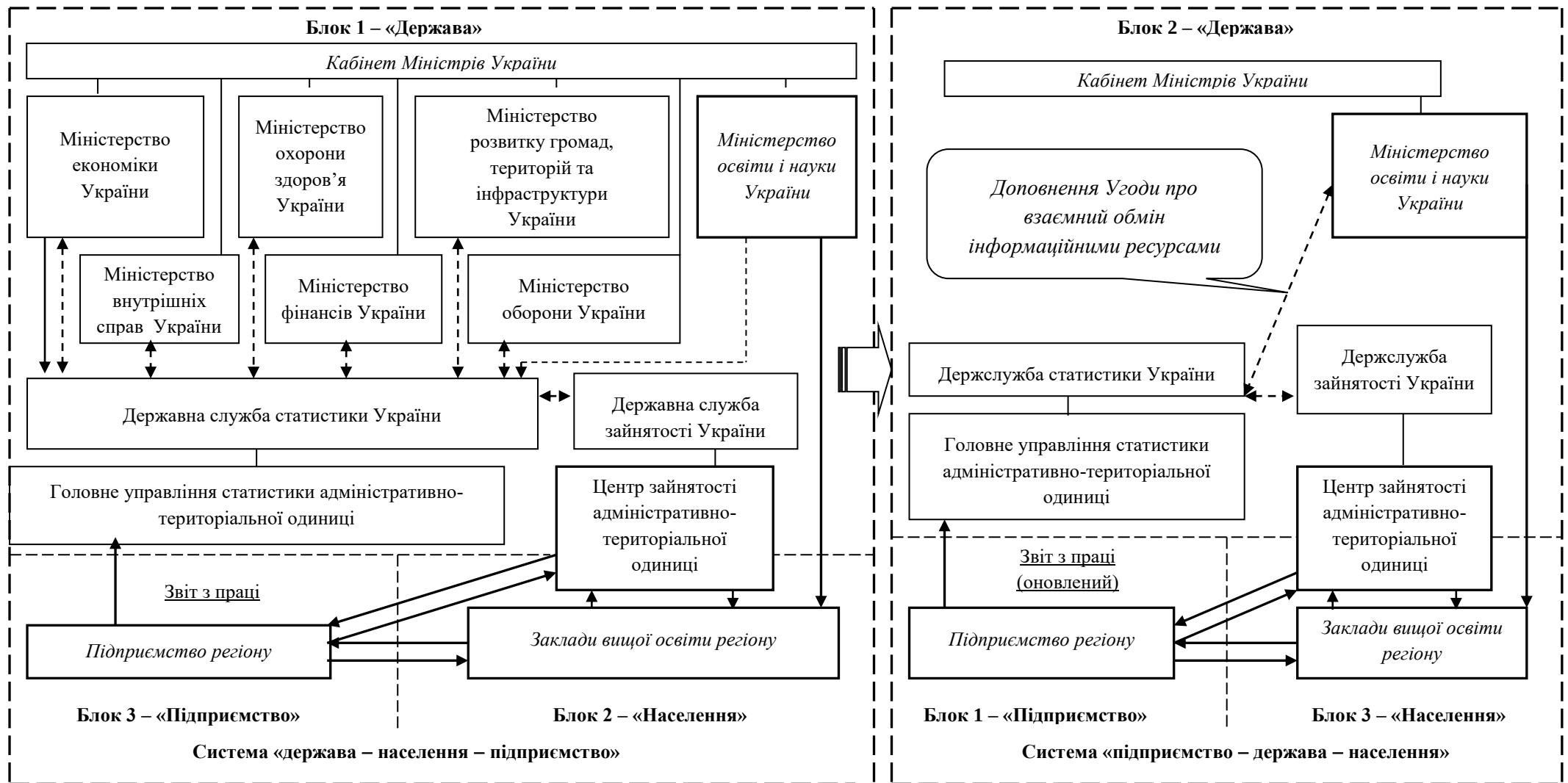

Рис. 4.1. Модель трансформації системи «держава – населення – підприємство» в систему «підприємство – держава – населення». Джерело: розроблено автором.

Як останній щабель у даній системі, підприємство, однак, є первісним джерелом інформації про фактичні зайнятість, попит на робочу силу та вивільнення працівників у регіоні. Так, підприємством за результатом кварталу подається Звіт з праці [274] (на даний момент єдиний документ, що подається за даним напрямом звітності в Україні) до відповідного управління статистики адміністративно-територіальної одиниці.

Дані Звітів з праці, що подаються суб'єктами господарювання регіонів, узагальнюються Державною службою статистики України та, на основі відповідних діючих угод про взаємний обмін інформаційними ресурсами, подаються державним установам-контрагентам [275], серед яких Державна служба зайнятості України, Міністерство економіки України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство фінансів України, Міністерство оборони України, інші міністерства, відомства, державні служби тощо.

У системі «підприємство – держава – населення» саме підприємство є першою інстанцією, з якої має виходити інформація не лише про наявний трудовий потенціал і його вивільнення, але й про перспективні потреби в кадрах певних професій і освітніх рівнів і їх вивільнення (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Рекомендації з удосконалення Розділу I Звіту з праці

I. Фактичні чисельність працівників і вивільнення трудових ресурсів з підприємства				
Фактична чисельність працівників підприємства, осіб				
Фактичне вивільнення трудових ресурсів, осіб,				
із них звільнено за власним бажанням, осіб				
II. Перспективна потреба в трудовий ресурсах				
Потреба в трудових ресурсах, осіб із них професій: професія i із них освітнього рівня: освітній рівень j	m	$n+1$	$n+2$	$n+3$
	Примітка: m – кількість кварталів до кінця поточного року; n – поточний рік.			
III. Перспективне вивільнення трудових ресурсів з підприємства (аналогічно розділу II)				

Джерело: розроблено автором.

Прогнозні (перспективні) дані щодо потреби та вивільнення трудових ресурсів подаються підприємствами, установами, організаціями регіонів за поточний рік і наступні три роки, що відповідає середньому терміну первісної підготовки фахівця закладами вищої освіти в Україні.

Періодичність і строки подання Звіту з праці зміні не підлягають.

Державною службою статистики України мають узагальнюватися дані оновлених Звітів з праці, а результати цих узагальнень – подаватися до Державної служби зайнятості України в частині кількісно-якісних характеристик індикаторів «Фактичні вакантні місця», «Перспективні вакантні місця», «Фактичне вивільнення працівників», «Перспективне вивільнення працівників» за регіонами України.

Після чого дані перспективного попиту (скориговані на перспективну пропозицію робочої сили) мають подаватися до Міністерства освіти і науки України, котрим, на основі цих даних, буде прийматися рішення про обсяги випуску фахівців і професіоналів певних спеціальностей у певному регіоні, виходячи з перспективного попиту на них на регіональному ринку праці.

Таким чином, першочергову важливість для успішного впровадження та функціонування пропонованої автором системи «підприємство – держава – населення» мають:

- впровадження рекомендованих доповнень до структури та змісту розділу I форми 1–ПВ (квартальної) Звіту з праці;

- доповнення Угоди про взаємний обмін інформаційними ресурсами між Державною службою статистики України та Міністерством освіти і науки України в частині надання Державною службою статистики України до Міністерства освіти і науки України інформації відносно кількісно-якісних характеристик індикаторів «Фактичні вакантні місця», «Перспективні вакантні місця», «Фактичне вивільнення працівників», «Перспективне вивільнення працівників» за регіонами України;

- здійснення внутрішньої регіональної погалузевої прив'язки закладів вищої освіти до провідних видів економічної діяльності.

Здійснимо внутрішню регіональну погалузеву прив'язку закладів вищої освіти до провідних видів економічної діяльності на прикладі Харківської області, представивши результати в табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Внутрішня регіональна погалузеву прив'язку закладів вищої освіти до провідних видів економічної діяльності (на прикладі Харківської області)

Види економічної діяльності	Заклади вищої освіти Харківської області
1	2
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	1. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 2. Державний біотехнологічний університет. 3. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова.
Промисловість	1. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». 2. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 3. Харківський національний автомобільно-дорожній університет. 4. Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». 5. Український державний університет залізничного транспорту. 6. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова. 7. Державний біотехнологічний університет. 8. Національний фармацевтичний університет. 9. Харківський національний університет радіоелектроніки. 10. Українська інженерно-педагогічна академія.
Будівництво	1. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова. 2. Харківський національний автомобільно-дорожній університет. 3. Український державний університет залізничного транспорту. 4. Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». 5. Державний біотехнологічний університет. 6. Харківська державна академія дизайну і мистецтв.
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (початок)	1. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. 2. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 3. Харківський національний автомобільно-дорожній університет. 4. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». 5. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова.

Продовження таблиці 4.2

1	2
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (закінчення)	6. Український державний університет залізничного транспорту. 7. Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». 8. Державний біотехнологічний університет. 9. Українська інженерно-педагогічна академія.
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1. Харківський національний автомобільно-дорожній університет. 2. Український державний університет залізничного транспорту. 3. Державний біотехнологічний університет. 4. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». 5. Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». 6. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова.
Тимчасове розміщування й організація харчування	1. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова. 2. Державний біотехнологічний університет. 3. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 4. Харківська державна академія культури. 5. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». 6. Українська інженерно-педагогічна академія. 7. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.
Інформація та телекомунікації	1. Харківський національний університет радіоелектроніки. 2. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 3. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». 4. Харківський національний автомобільно-дорожній університет. 5. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова. 6. Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». 7. Український державний університет залізничного транспорту. 8. Державний біотехнологічний університет. 9. Харківський національний університет внутрішніх справ. 10. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.
Фінансова та страхова діяльність (початок)	1. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. 2. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 3. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». 4. Харківський національний автомобільно-дорожній університет. 5. Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут».

1	2
Фінансова та страхова діяльність (закінчення)	6. Український державний університет залізничного транспорту. 7. Харківський національний університет радіоелектроніки. 8. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова. 9. Державний біотехнологічний університет.
Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування	1. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. 2. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 3. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. 4. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». 5. Харківський національний університет внутрішніх справ. 6. Національна академія Національної гвардії України. 7. Національний університет цивільного захисту України.
Освіта	1. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. 2. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 3. Українська інженерно-педагогічна академія. 4. Харківська гуманітарно-педагогічна академія. 5. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. 6. Державний біотехнологічний університет. 7. Харківський національний медичний університет. 8. Харківський національний автомобільно-дорожній університет. 9. Харківська державна академія фізичної культури. 10. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1. Харківський національний медичний університет. 2. Національний фармацевтичний університет. 3. Харківський інститут медицини та біомедичних наук. 4. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 5. Харківська державна академія фізичної культури. 6. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». 7. Національний університет цивільного захисту України. 8. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1. Харківський національний університет мистецтв ім. І.П. Котляревського. 2. Харківська державна академія дизайну і мистецтв. 3. Харківська державна академія культури. 4. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. 5. Українська інженерно-педагогічна академія. 6. Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова.

Джерело: розроблено автором за даними [212; 213; 219].

Здійснена внутрішня регіональна погалузева прив'язка закладів вищої освіти до провідних видів економічної діяльності Харківської області охоплює 23 заклади вищої освіти, що відповідно до даних табл. 2.7 складає наразі 58,97% закладів вищої освіти обраного регіону.

Переважає більшість представлених у табл. 4.2 закладів вищої освіти є державними за формою власності, що формує належне організаційне підґрунтя для регіоналізації секторальної політики в сфері вищої освіти України через впровадження системи «підприємство – держава – населення».

Наукові результати, представлені у даному підрозділі монографії, відображені автором у публікаціях [276-287].

4.2 Дуальна освіта в системі вищої освіти України

Дуальна освіта як система підготовки фахівців і професіоналів є доволі новою для України. Вперше у вітчизняному законодавстві на необхідності впровадження дуальної форми навчання зазначається у Наказі Міністерства освіти і науки України від 16 березня 2015 року № 298 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Професійна підготовка кваліфікованих робітників з використанням елементів дуальної системи навчання» на базі закладів професійно-технічної освіти» [288], але остаточна концепція дуальної системи підготовки фахівців в Україні була сформована нещодавно у Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 року № 660-р «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» [289].

Дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору про здійснення навчання за дуальною формою здобуття освіти [289].

Дуальна форма здобуття освіти отримала широке впровадження в країнах світу. Так, наприклад, в Австрії та Швейцарії приблизно 40-50% молоді навчаються за дуальною системою. Також в останні роки дуальна форма навчання розвивається в Казахстані, де більше ста організацій технічної та професійної освіти, галузевих підприємств впроваджують елементи дуального навчання (в таких галузях як сільське господарство, транспорт, металургія, машинобудування, нафтогазове та хімічне виробництво). Нині підприємствами Казахстану надано 170,3 тис. робочих місць для практики, 5,1 тис. місць-замовлень на навчання та надаються стипендії учням за рахунок їх коштів [290].

Але особливу популярність дуальна форма навчання отримала у Німеччині, де: кожне п'яте підприємство залучене до надання освітніх послуг за дуальною формою; 2/3 учнів, що навчалися за дуальною формою, залишаються працювати на підприємствах, на яких вони отримували практичну підготовку; щорічно підприємства укладають понад 0,5 млн. угод щодо професійної освіти та інвестують в цю сферу понад 30 млрд. євро [290].

Наразі у Німеччині освіту за дуальною формою здобувають 50% студентів за 326 освітньо-професійними програмами. Разом з тим, за словами Ральфа Хермана, голови Німецького офісу з міжнародного співробітництва у професійній освіті та навчанні, успішність дуальної форми навчання в Німеччині викликана особливостями освітньої ментальності, що, зокрема, проявляється в значній практикоорієнтованості німецьких студентів. Таким чином, успішний експорт дуальної форми освіти до інших країн потребує суттєвих змін в принципах традиційних освітніх систем [291].

З кожним роком попит на дуальну систему освіти зростає: все більше країн проявляють зацікавленість у німецькому досвіді дуальної підготовки фахівців. Так, лише протягом 2018 року Німецьким офісом з міжнародного співробітництва у професійній освіті та навчанні було отримано більше 230 заявок з закордону щодо обміну досвідом із подальшим впровадженням дуальної системи освіти.

Результатом такого суттєвого інтересу до дуальної форми навчання стало затвердження Стратегії Федерального уряду щодо міжнародного співробітництва у галузі професійної освіти та навчання. Згідно даної стратегії Федеральний уряд має допомагати країнам-партнерам ефективно інтегрувати елементи дуальної форми навчання в освітні системи. Одним із ключових моментів для забезпечення успішності такої інтеграції є внесення відповідних коригувань до Національної рамки кваліфікацій. Традиційно Федеральним урядом застосовується комплекс інструментів для координації дій з міжнародними партнерами в сфері впровадження дуальної освіти, серед яких чільне місце належить постійній інформаційній підтримці та регулярному проведенню «круглих столів» [292].

В Україні впровадження дуальної системи підготовки фахівців і професіоналів планується здійснити в три етапи:

- I етап – розроблення нормативно-правової бази для запровадження дуальної форми здобуття освіти у повному обсязі (2018-2019 рр.);

- II етап – розроблення типових моделей дуальної форми здобуття освіти у закладах освіти, реалізація пілотних проєктів моделей дуальної форми здобуття освіти, проведення оцінки ефективності (2019-2020 рр.);

- III етап – створення кластерів дуальної освіти на базі конкурентоспроможних закладів освіти та заінтересованих роботодавців – підприємств, установ, організацій, у тому числі, тих, що належать до сфери управління органів державної влади (2020-2023 рр.) [289].

В Україні в якості експериментальних баз для впровадження дуальної форми підготовки фахівців було затверджено: Навчально-методичний кабінет професійно-технічної освіти у м. Києві; Навчально-методичний центр професійно-технічної освіти у Львівській області; Науково-методичний центр професійно-технічної освіти у Запорізькій області; Вище професійне училище № 33 м. Києва; Львівське вище професійне художнє училище; Державний навчальний заклад «Запорізьке машинобудівне вище професійне училище» [290].

Наразі дуальна система навчання впроваджена в освітній процес у Львівському вищому професійному художньому училищі, Навчально-методичному центрі професійно-технічної освіти у Львівській області та Вищому професійному училищі № 33 м. Києва.

Слід зазначити, що окрім покращення якості підготовки фахівців за рахунок проведення практичних занять на виробництві та підвищення рівня працевлаштування випускників, отримується суттєвий економічний ефект від зменшення годин теоретичної підготовки в разі застосування дуальної форми для підготовки фахівців.

До прикладу, Львівським вищим професійним художнім училищем внаслідок коригування навчальних планів підготовки фахівців за професією «Реставратор декоративно-художніх фарбувань, маляр» з урахуванням вимог роботодавців в межах реалізації експерименту з впровадження дуальної форми навчання було скорочено обсяг теоретичного навчання на 269 годин, що є еквівалентом 13940,12 грн. [293].

У Вищому професійному училищі № 33 м. Києва експериментальний робочий навчальний план підготовки фахівців за спеціальностями «Кухар» і «Кухар, кондитер» було зменшено на 284 години теоретичної підготовки, що складає економію у розмірі 14717,51 грн. Натомість, обсяг коштів, отриманих на виробничій практиці групою, що займалася за дуальною системою, перевищує обсяг коштів, отриманих на виробничій практиці групою, що займалася за державним стандартом [294].

Втім поруч із безперечно позитивними ефектами від впровадження дуального навчання такими як покращення якості підготовки фахівців за рахунок проведення практичних занять на виробництві та підвищення рівня працевлаштування випускників, під час експерименту було виявлено й певні проблеми практичного впровадження дуальної форми підготовки фахівців, серед яких:

- недостатня зацікавленість роботодавців у фінансуванні підготовки кваліфікованих робітників;

- відсутність навчально-методичної підготовки працівників підприємства, які проводять навчання;

- неповна відповідність видів виконання учнями робіт на підприємствах із змістом навчальних програм [293].

У Вищому професійному училищі № 33 м. Києва вважають, що доцільним є: розроблення та затвердження на законодавчому рівні державних пільг для підприємств, які проводять навчання за дуальною системою; поширення системи дуального навчання на підготовку (перепідготовку) безробітних громадян за направленням Центрів зайнятості [294].

Міністерством освіти і науки України розуміється наявність численних проблем впровадження дуальної форми підготовки фахівців і професіоналів в Україні, серед яких:

- невирішеність питання щодо податкових пільг і преференцій роботодавцям-учасникам експерименту для забезпечення оплати праці учнів як позаштатних працівників підприємства (організації, установи);

- відсутність професійних стандартів для оновлення змісту освіти, введення до навчальних програм нових тем, предметів, технологій;

- проблеми з організацією навчально-виробничого процесу, системним підходом до зайнятості педагогічних працівників та навчально-виробничих приміщень навчальних закладів [290].

Проте стейкхолдери в системі вищої освіти безумовно зацікавлені у вирішенні зазначених проблем з огляду на значні очікувані позитивні результати впровадження дуальної форми підготовки фахівців в Україні, зокрема:

- розширення та удосконалення практичної частини програми із збереженням достатнього рівня теоретичної підготовки;

- забезпечення взаємозв'язку та взаємовпливу різних систем («освіта і виробництво», «освіта і наука», «наука і виробництво») для впровадження важливих змін, спрямованих на підвищення якості освіти;

– підвищення якості підготовки фахівців відповідно до реальних вимог ринку праці та забезпечення підготовки кваліфікованих фахівців для національної економіки;

– посилення ролі роботодавців і громадських об'єднань у системі підготовки кваліфікованих фахівців від формування змісту освітніх програм до оцінювання результатів навчання;

– модернізація змісту освіти з метою приведення його у відповідність із сучасним змістом професійної діяльності;

– підвищення рівня конкурентоспроможності випускників закладів освіти в умовах глобалізації та сприяння підвищенню рівня зайнятості молоді;

– скорочення періоду адаптації випускників закладу освіти до професійної діяльності;

– вдосконалення кваліфікаційних характеристик і професійних стандартів;

– підвищення мотивації здобувачів освіти до навчання [289].

У випадку реалізації дуальної системи навчання рівнозначними учасниками освітнього процесу виступають заклад освіти, роботодавець і здобувач освіти, які взаємодіють на основі договору про здійснення навчання за дуальною формою здобуття освіти (рис. 4.2).

Проблематика розвитку дуальної освіти в Україні з огляду на свою новизну для українських реалій поки що не знайшла потужного відгуку в наукових працях вітчизняних дослідників: так, на даний момент окремим аспектам реалізації дуальної системи навчання приділено увагу в публікаціях таких науковців як В. Вем'ян [295], В. Володавчик, В. Дрель [296], О. Косарук [297], В. Лук'янихін [298], Б. Мокін [297], Л. Сєногонова [296], В. Тер-Ованес'ян [295], І. Тесленко [298]. Проте в контексті реалізації третього етапу впровадження дуальної системи підготовки фахівців і професіоналів в Україні актуальності набуває дослідження практичних аспектів взаємодії закладів вищої освіти та роботодавців.

Рис. 4.2. Тріада стейкхолдерів дуальної форми навчання. Джерело: складено автором за [289].

Виходячи з того, що завершальним (третім) етапом впровадження дуальної освіти в Україні є створення відповідних кластерів на базі конкурентоспроможних закладів освіти та заінтересованих роботодавців, логічно постає питання щодо необхідності первісного виявлення тих освітніх закладів і роботодавців, які будуть зацікавлені та готові до співробітництва в сфері підготовки кадрів на засадах дуальної освіти.

Здійснимо методико-прикладне дослідження організації взаємодії вітчизняних закладів освіти та роботодавців у процесі формування партнерських відносин в сфері надання освітніх послуг за дуальною формою на прикладі однієї з найбільш стратегічно важливих і водночас мало суб'єктних підгалузей машинобудування України – автомобільної індустрії.

Увага вітчизняних автовиробників до аспектів впровадження дуальної освіти в Україні є не випадковою, адже на підприємствах автомобільної індустрії намітилися суттєві проблеми в кадровому забезпеченні конкурентоспроможності, до яких, зокрема, можна віднести зменшення чисельності персоналу, підвищення плинності кадрів, зростання середнього віку персоналу (є більшим за 45 років), низький рівень заробітної плати та, у зв'язку з цим, низький рівень продуктивності та мотивації праці [299-300].

Значною перепорою для формування конкурентоспроможного кадрового потенціалу підприємств автомобільної індустрії є посилення трудової еміграції та невідповідність кваліфікаційних характеристик молодих фахівців вимогам до заміщення вакансій. Зрозуміло, що проблема посилення трудової еміграції не може бути вирішена виключно зусиллями вітчизняних автовиробників. Тоді як проблема невідповідності кваліфікаційних характеристик молодих фахівців вимогам до заміщення вакансій на автомобілебудівних підприємствах пов'язана з відсутністю сталих партнерських відносин між закладами вищої освіти та підприємствами. Саме налагодження тісних партнерських зв'язків між освітньою та виробничою сферами в процесі підготовки кадрів лежить в основі дуальної освіти.

Для визначення переліку закладів вищої освіти України – потенційних партнерів підприємств вітчизняної автомобільної індустрії в системі підготовки фахівців за дуальною формою навчання ідентифікуємо заклади вищої освіти, якими наразі здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти за спеціальностями 133 «Галузеве машинобудування», 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології», 274 «Автомобільний транспорт».

Відповідно до даних пошукових онлайн-сервісів osvita.ua і education.ua наразі підготовку фахівців і професіоналів за спеціальністю 133 «Галузеве машинобудування» в Україні провадять 46 закладів вищої освіти, в тому числі: у Закарпатській області – Мукачівський державний університет; у Львівській області – Національний університет «Львівська політехніка» та Національний лісотехнічний університет України; у Волинській області – Луцький національний технічний університет; у Рівненській області – Національний університет водного господарства та природокористування; у Тернопільській області – Тернопільський національний технічний університет ім. Пулюя; у Хмельницькій області – Хмельницький національний університет; у Вінницькій області – Вінницький національний технічний університет і Вінницький національний аграрний університет; у Київській області – Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського», Національний транспортний університет, Київський національний університет технологій та дизайну, Національний університет харчових технологій, Національний університет біоресурсів і природокористування України та Київський національний університет будівництва і архітектури; у Черкаській області – Черкаський державний технологічний університет; у Кіровоградській області – Центральноукраїнський національний технічний університет; у Сумській області – Сумський державний університет; у Полтавській області – Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського та Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»; у Харківській області – Харківський національний автомобільно-дорожній

університет, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Державний біотехнологічний університет, Український державний університет залізничного транспорту, Українська інженерно-педагогічна академія та Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»; у Дніпропетровській області – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Український державний університет науки і технологій, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, Український державний хіміко-технологічний університет, Дніпровський державний технічний університет, Криворізький національний університет, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського; у Запорізькій області – Національний університет «Запорізька політехніка» та Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного; у Миколаївській області – Національний університет кораблебудування ім. Макарова; в Одеській області – Національний університет «Одеська політехніка», Одеська державна академія будівництва та архітектури та Одеський національний морський університет; у Херсонській області – Херсонський національний технічний університет; у Донецькій області – Приазовський державний технічний університет, Донецький національний технічний університет, Донбаська національна академія будівництва і архітектури та Донбаська державна машинобудівна академія.

Підготовку фахівців і професіоналів у галузь знань 15 «Автоматизація та приладобудування» за спеціальністю 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» нині забезпечують в Україні 45 закладів вищої освіти, в тому числі: у Закарпатській області – Ужгородський національний університет; в Івано-Франківській області – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу; у Львівській області –

Національний університет «Львівська політехніка», Національний лісотехнічний університет України та Українська академія друкарства; у Тернопільській області – Тернопільський національний технічний університет ім. Пулюя та Західноукраїнський національний університет; у Волинській області – Луцький національний технічний університет; у Рівненській області – Національний університет водного господарства та природокористування; у Хмельницькій області – Хмельницький національний університет; у Житомирській області – Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова; у Вінницькій області – Вінницький національний технічний університет; у Київській області – Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського», Київський національний університет будівництва і архітектури, Національний авіаційний університет, Національний університет харчових технологій, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Державний університет інфраструктури та технологій і Київський національний університет технологій та дизайну; у Черкаській області – Черкаський національний університет ім. Хмельницького та Черкаський державний технологічний університет; у Кіровоградській області – Центральноукраїнський національний технічний університет; у Полтавській області – Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського; у Харківській області – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Харківський національний університет радіоелектроніки, Харківський національний університет Повітряних Сил ім. Кожедуба, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Державний біотехнологічний університет, Національний аерокосмічний університет ім. М.С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» і Український державний університет залізничного транспорту; у Дніпропетровській області – Український

державний університет науки і технологій, Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Український державний хіміко-технологічний університет і Криворізький національний університет; у Миколаївській області – Чорноморський національний університет імені Петра Могили; у Херсонській області – Херсонський національний технічний університет; у Одеській області – Національний університет «Одеська політехніка», Національний університет «Одеська морська академія» та Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку; у Донецькій області – Донецький національний технічний університет, Донбаська державна машинобудівна академія та Приазовський державний технічний університет.

Ще менше закладів вищої освіти здійснюють підготовку фахівців і професіоналів за спеціальністю 274 «Автомобільний транспорт» – загалом 30 вишів, у тому числі: у Львівській області – Національний університет «Львівська політехніка»; в Івано-Франківській області – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу; у Волинській області – Луцький національний технічний університет; у Рівненській області – Національний університет водного господарства та природокористування; у Тернопільській області – Тернопільський національний технічний університет ім. Пулюя; у Хмельницькій області – Хмельницький національний університет, Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Хмельницького та Подільський державний університет; у Вінницькій області – Вінницький національний технічний університет; у Київській області – Національний транспортний університет, Державний університет телекомунікацій, Національний авіаційний університет і Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»; у Черкаській області – Черкаський державний технологічний університет; у Кіровоградській області – Центральноукраїнський національний технічний університет; у Полтавській області – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Кременчуцький національний

університет імені Михайла Остроградського; у Харківській області – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» і Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; у Дніпропетровській області – Дніпровський державний технічний університет, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, Український державний університет науки і технологій і Криворізький національний університет; у Запорізькій області – Національний університет «Запорізька політехніка»; у Миколаївській області – Національний університет кораблебудування ім. Макарова; в Одеській області – Національний університет «Одеська політехніка»; у Херсонській області – Херсонський національний технічний університет; у Донецькій області – Донбаська національна академія будівництва і архітектури.

Виявлений перелік закладів вищої освіти, що готують кадри для автомобільної індустрії України, виявився доволі великим. Зрозуміло, що вітчизняні автовиробники не зможуть взаємодіяти з усіма цими вишами.

Досить цікавим є той факт, що Концепцією підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти передбачено, що закладами освіти має проводитися відбір підприємств для участі у спільному наданні освітніх послуг за системою дуальної освіти, а ось відбір підприємствами закладів освіти для здійснення такого роду партнерства не передбачено. Зазначене актуалізує необхідність розроблення критеріїв відбору автомобілебудівними підприємствами закладів вищої освіти для партнерства у сфері надання освітніх послуг за дуальною формою навчання.

Так як система дуальної освіти передбачає навчання здобувача як в закладі освіти, так і на підприємстві, логічно постає необхідність виділення у якості критерію відбору закладів вищої освіти такого критерію як «відстань». У ідеальному випадку підприємство і заклад(-и) вищої освіти мають знаходитися в одному населеному пункті. Втім, в Україні, як і в багатьох

країнах світу, отримала застосування практика винесення промислових об'єктів за межі населених пунктів або розташування в невеликих населених пунктах. Тому пропонуємо здійснювати наступне ранжирування закладів вищої освіти за критерієм «відстань»: якщо заклад вищої освіти знаходить від підприємства на відстані до 100 км, то йому слід присвоїти ранг «1» як більш привабливому для партнерства; якщо на відстані 100-200 км – ранг «2» як привабливому для партнерства; якщо на відстані більше 200 км – ранг «3» як менш привабливому для партнерства.

Наступним важливим критерієм, яким мають керуватися підприємства при відборі закладів вищої освіти для партнерства в сфері дуальної освіти, має стати «комплексність підготовки». Підприємства як суб'єкти господарювання потребують кадрів різних спеціальностей, тому формувати партнерські відносини доцільно з такими закладами вищої освіти, які забезпечують підготовку фахівців і професіоналів саме за необхідними спеціальностями. Як вже було виявлено, підприємства автомобільної індустрії України найбільше потребують фахівців спеціальностей 133 «Галузеве машинобудування», 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» та 274 «Автомобільний транспорт». Відповідно, вітчизняні заклади вищої освіти, які одночасно здійснюють підготовку фахівців і професіоналів за всіма трьома зазначеними спеціальностями, мають отримати ранг «1» як більш привабливі для партнерства; за двома спеціальностями – ранг «2» як привабливі для партнерства; лише за однією спеціальністю – ранг «3» як менш привабливі для партнерства.

У якості останнього критерію відбору підприємствами закладів вищої освіти для партнерства в сфері дуальної освіти пропонуємо «успішність діяльності». Для цього скористаємося даними щорічного рейтингу закладів вищої освіти – «Топ-200 Україна». Таким чином, у разі, якщо заклад вищої освіти: входить до топ-50, то йому надається ранг «1»; не входить до топ-50, але входить до топ-100 – ранг «2»; не входить до топ-100, але входить до топ-200 – ранг «3».

Табл. 4.3 ілюструє критеріальне ранжирування закладів вищої освіти, що забезпечують підготовку фахівців і професіоналів для підприємств автомобільної індустрії України.

Примітка: у табл. 4.3: 1 – ПрАТ «Промавтоінвест»; 2 – корпорація «Богдан» (м. Луцьк); 3 – корпорація «Богдан» (м. Черкаси); 4 – ПрАТ «Єврокар»; 5 – ПрАТ «АвтоКрАЗ»; 6 – ПрАТ «Бориспільський автозавод»; 7 – ПрАТ «Часівоярські автобуси»; 8 – ПрАТ «Чернігівський автозавод»; 9 – ПАТ «Черкаський автобус».

Завершальним етапом виявлення кластеру, в який потрапить конкретний заклад вищої освіти (Кластер І. «Заклади вищої освіти, більш привабливі для партнерства в сфері дуальної освіти»; Кластер ІІ. «Заклади вищої освіти, привабливі для партнерства в сфері дуальної освіти»; Кластер ІІІ. «Заклади вищої освіти, менш привабливі для партнерства в сфері дуальної освіти»), має стати експертне оцінювання значущості обраних критеріїв фахівцями автомобільної індустрії.

Важливість критеріїв відбору закладів вищої освіти для партнерства в сфері дуальної освіти з підприємствами автомобільної індустрії визначалася експертами за 5-ти бальною шкалою, де:

- 0 балів – критерій не важливий;
- 1 бал – критерій практично не важливий;
- 2 бали – критерій скоріше важливий, ніж не важливий;
- 3 бали – критерій важливий;
- 4 бали – критерій дуже важливий;
- 5 балів – критерій надзвичайно важливий.

Табл. 4.4 презентує результати експертного оцінювання вагомості виділених критеріїв відбору закладів вищої освіти підприємствами автомобільної індустрії.

За результатами експертного оцінювання виявлено, що найбільш вагомим критерієм респондентами визнано «успішність діяльності» (ваговий коефіцієнт – 0,47).

Таблиця 4.3

Ранжирування закладів вищої освіти за критеріями привабливості для партнерства в сфері дуальної освіти
з підприємствами автомобільної індустрії України

№ з/п	Заклади вищої освіти	Ранги закладів вищої освіти за критеріями															
		«відстань» (до підприємств автовиробників) [301]										«комплексність підготовки» [212; 213]				«успішність діяльності» [197]	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	Ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	Ранг
1.	Мукачівський державний університет	3	3	3	1	3	3	3	3	3	+			3	140	3	
2.	Ужгородський національний університет	3	3	3	1	3	3	3	3	3		+		3	16	1	
3.	Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу	3	3	3	3	3	3	3	3	3		+	+	2	37	1	
4.	Національний університет «Львівська політехніка»	3	2	3	3	3	3	3	3	3	+	+	+	1	4	1	
5.	Національний лісотехнічний університет України	3	2	3	3	3	3	3	3	3	+	+		2	68	2	
6.	Українська академія друкарства	3	2	3	3	3	3	3	3	3		+		3	138	3	
7.	Луцький національний технічний університет	3	1	3	3	3	3	3	3	3	+	+	+	1	71	2	
8.	Національний університет водного господарства та природокористування	3	1	3	3	3	3	3	3	3	+	+	+	1	45	1	
9.	Тернопільський національний технічний університет ім. Пулюя	3	2	3	3	3	3	3	3	3	+	+	+	1	29	1	
10.	Західноукраїнський національний університет	3	2	3	3	3	3	3	3	3		+		3	21	1	
11.	Хмельницький національний університет	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+	+	+	1	53	2	
12.	Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Хмельницького	3	3	3	3	3	3	3	3	3			+	3	172	3	
13.	Подільський державний університет	3	3	3	3	3	3	3	3	3			+	3	153	3	
14.	Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова	3	3	3	3	3	2	3	3	3		+		3	198	3	
15.	Вінницький національний технічний університет	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+	+	+	1	19	1	
16.	Вінницький національний аграрний університет	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+			3	123	3	

Продовження таблиці 4.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
17.	Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського»	3	3	2	3	3	1	3	2	2	+	+		2	1	1
18.	Національний транспортний університет	3	3	2	3	3	1	3	2	2	+	+	+	1	90	2
19.	Національний авіаційний університет	3	3	2	3	3	1	3	2	2		+	+	2	14	1
20.	Київський національний університет технологій та дизайну	3	3	2	3	3	1	3	2	2	+	+		2	41	1
21.	Національний університет харчових технологій	3	3	2	3	3	1	3	2	2	+			3	31	1
22.	Національний університет біоресурсів і природокористування України	3	3	2	3	3	1	3	2	2	+	+		2	8	1
23.	Київський національний університет будівництва і архітектури	3	3	2	3	3	1	3	2	2	+	+		2	39	1
24.	Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського	3	3	2	3	3	1	3	2	2		+		3	42	1
25.	Державний університет інфраструктури та технологій	3	3	2	3	3	1	3	2	2		+		3	132	3
26.	Державний університет телекомунікацій	3	3	2	3	3	1	3	2	2			+	3	105	3
27.	Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	3	3	2	3	3	1	3	2	2			+	3	147	3
28.	Черкаський національний університет ім. Хмельницького	3	3	1	3	2	2	3	3	1		+		3	40	1
29.	Черкаський державний технологічний університет	3	3	1	3	2	2	3	3	1	+	+	+	1	107	3
30.	Центральноукраїнський національний технічний університет	3	3	2	3	2	3	3	3	2	+	+	+	1	104	3
31.	Сумський державний університет	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+			3	6	1
32.	Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського	3	3	2	3	1	3	3	3	2	+	+	+	1	47	1
33.	Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»	3	3	3	3	2	3	3	3	3	+		+	2	46	1
34.	Харківський національний автомобільно-дорожній університет	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+	+	+	1	50	1

Продовження таблиці 4.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
35.	Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+	+		2	33	1
36.	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+	+	+	1	7	1
37.	Харківський національний університет радіоелектроніки	3	3	3	3	3	3	3	3	3		+		3	9	1
38.	Державний біотехнологічний університет	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+	+		2	121	3
39.	Український державний університет залізничного транспорту	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+	+		2	63	2
40.	Українська інженерно-педагогічна академія	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+			3	117	3
41.	Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+	+	+	1	18	1
42.	Харківський національний університет Повітряних Сил ім. Кожедуба	3	3	3	3	3	3	3	3	3		+		3	122	3
43.	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	1	3	3	3	2	3	3	3	3	+			3	17	1
44.	Український державний університет науки і технологій	1	3	3	3	2	3	3	3	3	+	+	+	1	64	2
45.	Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»	1	3	3	3	2	3	3	3	3	+	+	+	1	12	1
46.	Придніпровська державна академія будівництва та архітектури	1	3	3	3	2	3	3	3	3	+	+	+	1	69	2
47.	Український державний хіміко-технологічний університет	1	3	3	3	2	3	3	3	3	+	+		2	49	1
48.	Дніпровський державний технічний університет	1	3	3	3	2	3	3	3	3	+		+	2	144	3
49.	Криворізький національний університет	3	3	3	3	2	3	3	3	3	+	+	+	1	44	1
50.	Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	3	3	3	3	2	3	3	3	3	+			3	130	3
51.	Національний університет «Запорізька політехніка»	1	3	3	3	3	3	3	3	3	+		+	2	36	1
52.	Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного	2	3	3	3	3	3	3	3	3	+			3	58	2
53.	Національний університет кораблебудування ім. Макарова	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+		+	2	93	2

Закінчення таблиці 4.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
54.	Чорноморський національний університет імені Петра Могили	3	3	3	3	3	3	3	3	3		+		3	94	2
55.	Національний університет «Одеська політехніка»	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+	+	+	1	35	1
56.	Одеська державна академія будівництва та архітектури	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+			3	142	3
57.	Одеський національний морський університет	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+			3	146	3
58.	Національний університет «Одеська морська академія»	3	3	3	3	3	3	3	3	3		+		3	127	3
59.	Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку	3	3	3	3	3	3	3	3	3		+		3	143	3
60.	Херсонський національний технічний університет	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+	+	+	1	125	3
61.	Приазовський державний технічний університет	3	3	3	3	3	3	3	3	3	+	+		2	62	2
62.	Донецький національний технічний університет	3	3	3	3	3	3	1	3	3	+	+		2	30	1
63.	Донбаська національна академія будівництва і архітектури	3	3	3	3	3	3	1	3	3	+		+	2	155	3
64.	Донбаська державна машинобудівна академія	3	3	3	3	3	3	1	3	3	+	+		2	87	2

Джерело: розроблено автором за даними [197; 212; 213; 301].

Таблиця 4.4

Експертне оцінювання вагомості критеріїв відбору закладів вищої освіти для партнерства в сфері дуальної освіти з підприємствами автомобільної індустрії України

Критерії	Бальні експертні оцінки важливості критеріїв*															Ваговий коефіцієнт**
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
«відстань»	2	2	3	2	2	2	2	2	3	2	3	2	2	2	1	0,21
«комплексність підготовки»	3	4	3	4	3	4	3	3	3	3	4	4	3	3	3	0,32
«успішність діяльності»	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	4	5	5	0,47

Джерело: * складено автором за даними оціночних листів, ** розраховано автором.

Дещо менш важливим, на думку експертів, є критерій «комплексність підготовки» (ваговий коефіцієнт – 0,32).

Найменшу важливість надано експертами критерію «відстань» (ваговий коефіцієнт – 0,21).

Визначимо ступінь узгодженості думок експертів через розрахунок коефіцієнта конкордації Кендалла за спрощеною формулою без урахування зв'язаності рангів:

$$W = \frac{12 \cdot S}{m^2 \cdot (n^3 - n)} = \frac{12 \cdot 392}{15^2 \cdot (3^3 - 3)} = \frac{4704}{5400} = 0,87, \quad (4.1)$$

де S – сума квадратів відхилень;

m – чисельність експертів в експертній групі;

n – кількість показників, що оцінюються експертами.

Традиційно статистична значущість коефіцієнта конкордації Кендалла перевіряється за χ^2 –критерієм Пірсона, який розраховується так:

$$\chi^2 = \frac{12 \cdot S}{m \cdot n \cdot (n + 1)} = \frac{12 \cdot 392}{15 \cdot 3 \cdot (3 + 1)} = \frac{4704}{180} = 26,13. \quad (4.2)$$

При цьому табличне значення χ^2 –критерію ($\chi^2_{\text{табл.}}$) при ймовірності 0,95 та числі ступенів свободи 2 ($k = 3 - 1$) дорівнює 0,103 [302].

Розрахункове значення χ^2 –критерію Пірсона є більшим за його табличне значення: відповідно, отриманий коефіцієнт конкордації Кендалла є статистично значимим.

Табл. 4.5 містить результати розрахунку інтегральних індексів привабливості закладів вищої освіти для партнерства в сфері дуальної освіти з підприємствами автомобільної індустрії України, що здійснені за значеннями синтетичних рангів типу $I_{\Pi} = 0,21 \cdot K_1 + 0,32 \cdot K_2 + 0,47 \cdot K_3$.

Таблиця 4.5

Інтегральні індекси привабливості закладів вищої освіти для партнерства в сфері дуальної освіти
з підприємствами автомобільної індустрії України

№ з/п	Заклади вищої освіти	Значення інтегральних індексів привабливості для партнерства в сфері дуальної освіти								
		I _{п1}	I _{п2}	I _{п3}	I _{п4}	I _{п5}	I _{п6}	I _{п7}	I _{п8}	I _{п9}
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Мукачівський державний університет	3,00	3,00	3,00	2,58	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
2.	Ужгородський національний університет	2,06	2,06	2,06	1,64	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06
3.	Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74
4.	Національний університет «Львівська політехніка»	1,42	1,21	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42
5.	Національний лісотехнічний університет України	2,21	2,00	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21
6.	Українська академія друкарства	3,00	2,79	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
7.	Луцький національний технічний університет	1,89	1,47	1,89	1,89	1,89	1,89	1,89	1,89	1,89
8.	Національний університет водного господарства та природокористування	1,42	1,00	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42
9.	Тернопільський національний технічний університет ім. Пулюя	1,42	1,21	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42
10.	Західноукраїнський національний університет	2,06	1,85	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06
11.	Хмельницький національний університет	1,89	1,89	1,89	1,89	1,89	1,89	1,89	1,89	1,89
12.	Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Хмельницького	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
13.	Подільський державний університет	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
14.	Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	2,79	3,00	3,00	3,00
15.	Вінницький національний технічний університет	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42
16.	Вінницький національний аграрний університет	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00

Продовження таблиці 4.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
17.	Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського»	1,74	1,74	1,53	1,74	1,74	1,32	1,74	1,53	1,53
18.	Національний транспортний університет	1,89	1,89	1,68	1,89	1,89	1,47	1,89	1,68	1,68
19.	Національний авіаційний університет	1,74	1,74	1,53	1,74	1,74	1,32	1,74	1,53	1,53
20.	Київський національний університет технологій та дизайну	1,74	1,74	1,53	1,74	1,74	1,32	1,74	1,53	1,53
21.	Національний університет харчових технологій	2,06	2,06	1,85	2,06	2,06	1,64	2,06	1,85	1,85
22.	Національний університет біоресурсів і природокористування України	1,74	1,74	1,53	1,74	1,74	1,32	1,74	1,53	1,53
23.	Київський національний університет будівництва і архітектури	1,74	1,74	1,53	1,74	1,74	1,32	1,74	1,53	1,53
24.	Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського	2,06	2,06	1,85	2,06	2,06	1,64	2,06	1,85	1,85
25.	Державний університет інфраструктури та технологій	3,00	3,00	2,79	3,00	3,00	2,58	3,00	2,79	2,79
26.	Державний університет телекомунікацій	3,00	3,00	2,79	3,00	3,00	2,58	3,00	2,79	2,79
27.	Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	3,00	3,00	2,79	3,00	3,00	2,58	3,00	2,79	2,79
28.	Черкаський національний університет ім. Хмельницького	2,06	2,06	1,64	2,06	1,85	1,85	2,06	2,06	1,64
29.	Черкаський державний технологічний університет	2,36	2,36	1,94	2,36	2,15	2,15	2,36	2,36	1,94
30.	Центральноукраїнський національний технічний університет	2,36	2,36	2,15	2,36	2,15	2,36	2,36	2,36	2,15
31.	Сумський державний університет	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06
32.	Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського	1,42	1,42	1,21	1,42	1,00	1,42	1,42	1,42	1,21
33.	Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»	1,74	1,74	1,74	1,74	1,53	1,74	1,74	1,74	1,74

Продовження таблиці 4.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
34.	Харківський національний автомобільно-дорожній університет	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42
35.	Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74
36.	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42
37.	Харківський національний університет радіоелектроніки	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06	2,06
38.	Державний біотехнологічний університет	2,68	2,68	2,68	2,68	2,68	2,68	2,68	2,68	2,68
39.	Український державний університет залізничного транспорту	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21
40.	Українська інженерно-педагогічна академія	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
41.	Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42
42.	Харківський національний університет Повітряних Сил ім. Кожедуба	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
43.	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	1,64	2,06	2,06	2,06	1,85	2,06	2,06	2,06	2,06
44.	Український державний університет науки і технологій	1,47	1,89	1,89	1,89	1,68	1,89	1,89	1,89	1,89
45.	Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»	1,00	1,42	1,42	1,42	1,21	1,42	1,42	1,42	1,42
46.	Придніпровська державна академія будівництва та архітектури	1,47	1,89	1,89	1,89	1,68	1,89	1,89	1,89	1,89
47.	Український державний хіміко-технологічний університет	1,32	1,74	1,74	1,74	1,53	1,74	1,74	1,74	1,74
48.	Дніпровський державний технічний університет	2,26	2,68	2,68	2,68	2,47	2,68	2,68	2,68	2,68
49.	Криворізький національний університет	1,42	1,42	1,42	1,42	1,21	1,42	1,42	1,42	1,42
50.	Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського	3,00	3,00	3,00	3,00	2,79	3,00	3,00	3,00	3,00

Закінчення таблиці 4.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
51.	Національний університет «Запорізька політехніка»	1,32	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74
52.	Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного	2,32	2,53	2,53	2,53	2,53	2,53	2,53	2,53	2,53
53.	Національний університет кораблебудування ім. Макарова	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21
54.	Чорноморський національний університет імені Петра Могили	2,53	2,53	2,53	2,53	2,53	2,53	2,53	2,53	2,53
55.	Національний університет «Одеська політехніка»	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42	1,42
56.	Одеська державна академія будівництва та архітектури	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
57.	Одеський національний морський університет	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
58.	Національний університет «Одеська морська академія»	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
59.	Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
60.	Херсонський національний технічний університет	2,36	2,36	2,36	2,36	2,36	2,36	2,36	2,36	2,36
61.	Приазовський державний технічний університет	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21
62.	Донецький національний технічний університет	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,74	1,32	1,74	1,74
63.	Донбаська національна академія будівництва і архітектури	2,68	2,68	2,68	2,68	2,68	2,68	2,26	2,68	2,68
64.	Донбаська державна машинобудівна академія	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	2,21	1,79	2,21	2,21

Джерело: розраховано автором за даними табл. 4.3.

Табл. 4.6 містить результати кластеризації закладів вищої освіти за рівнем привабливості для партнерства в сфері дуальної освіти з підприємствами автомобільної індустрії України, де:

– до кластеру «Заклади вищої освіти, більш привабливі для партнерства в сфері дуальної освіти» віднесено університети, академії та інститути, які за результатами інтегрального оцінювання отримали значення I_{π} у межах 1-1,52;

– до кластеру «Заклади вищої освіти, привабливі для партнерства в сфері дуальної освіти» віднесено університети, академії та інститути, які за результатами інтегрального оцінювання отримали значення I_{π} у межах 1,53-2,20;

– до кластеру «Заклади вищої освіти, менш привабливі для партнерства в сфері дуальної освіти» віднесено університети, академії та інститути, які за результатами інтегрального оцінювання отримали значення I_{π} у межах 2,21-3.

Таблиця 4.6

Кластеризація закладів вищої освіти за рівнем привабливості
для партнерства в сфері дуальної освіти з підприємствами
автомобілебудівної індустрії України

Підприємства автомобільної індустрії	Заклади вищої освіти		
	Кластер I	Кластер II	Кластер III
1	2	3	4
ПрАТ «Промавтоінвест»	4, 8, 9, 15, 32, 34, 36, 41, 44, 45, 46, 47, 49, 51, 55	2, 3, 7, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 31, 33, 35, 37, 43, 46, 62	1, 5, 6, 12, 13, 14, 16, 25, 26, 27, 29, 30, 38, 39, 40, 42, 48, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64
корпорація «Богдан» (м. Луцьк)	4, 7, 8, 9, 15, 32, 34, 36, 41, 45, 49, 55	2, 3, 5, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 31, 33, 35, 37, 43, 44, 46, 47, 51, 62	1, 6, 12, 13, 14, 16, 25, 26, 27, 29, 30, 38, 39, 40, 42, 48, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64
корпорація «Богдан» (м. Черкаси)	4, 8, 9, 15, 32, 34, 36, 41, 45, 49, 55	2, 3, 7, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 37, 43, 44, 46, 47, 51, 62	1, 5, 6, 12, 13, 14, 16, 25, 26, 27, 38, 39, 40, 42, 48, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64

Закінчення таблиці 4.6

1	2	3	4
ПрАТ «Єврокар»	4, 8, 9, 15, 32, 34, 36, 41, 45, 49, 55	2, 3, 7, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 31, 33, 35, 37, 43, 44, 46, 47, 51, 62	1, 5, 6, 12, 13, 14, 16, 25, 26, 27, 29, 30, 38, 39, 40, 42, 48, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64
ПрАТ «АвтоКрАЗ»	4, 8, 9, 15, 32, 34, 36, 41, 45, 49, 55	2, 3, 7, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 37, 43, 44, 46, 47, 51, 62	1, 5, 6, 12, 13, 14, 16, 25, 26, 27, 38, 39, 40, 42, 48, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64
ПрАТ «Бориспільський автозавод»	4, 8, 9, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 32, 34, 36, 41, 45, 49, 55	2, 3, 7, 10, 11, 21, 24, 28, 29, 31, 33, 35, 37, 43, 44, 46, 47, 51, 62	1, 5, 6, 12, 13, 14, 16, 25, 26, 27, 30, 38, 39, 40, 42, 48, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64
ПрАТ «Часівоярські автобуси»	4, 8, 9, 15, 32, 34, 36, 41, 45, 49, 55, 62	2, 3, 7, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 31, 33, 35, 37, 43, 44, 46, 47, 51, 64	1, 5, 6, 12, 13, 14, 16, 25, 26, 27, 29, 30, 38, 39, 40, 42, 48, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63
ПрАТ «Чернігівський автозавод»	4, 8, 9, 15, 32, 34, 36, 41, 45, 49, 55	2, 3, 7, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 31, 33, 35, 37, 43, 44, 46, 47, 51, 62	1, 5, 6, 12, 13, 14, 16, 25, 26, 27, 29, 30, 38, 39, 40, 42, 48, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64
ПАТ «Черкаський автобус»	4, 8, 9, 15, 32, 34, 36, 41, 45, 49, 55	2, 3, 7, 10, 11, 17, 18, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 37, 43, 44, 46, 47, 51, 62	1, 5, 6, 12, 13, 14, 16, 38, 39, 40, 42, 48, 50, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64

Джерело: розроблено автором за даними табл. 4.5.

Примітка: нумерація закладів вищої освіти згідно табл. 4.3, табл. 4.5.

Відповідно результатам здійсненої кластеризації закладів вищої освіти за рівнем привабливості для партнерства в сфері дуальної освіти з підприємствами автомобільної індустрії України, найбільш привабливими для здійснення освітнього процесу спільно з підприємствами автомобільної індустрії є наступні заклади вищої освіти України: Національний університет «Львівська політехніка», Луцький національний технічний університет, Національний університет водного господарства та природокористування, Тернопільський національний технічний університет ім. Пулюя, Вінницький

національний технічний університет, Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського», Національний транспортний університет, Національний авіаційний університет, Київський національний університет технологій та дизайну, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київський національний університет будівництва і архітектури, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Український державний університет науки і технологій, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, Український державний хіміко-технологічний університет, Криворізький національний університет, Національний університет «Запорізька політехніка», Національний університет «Одеська політехніка», Донецький національний технічний університет.

Наукові результати, представлені у даному підрозділі монографії, відображені автором у публікаціях [303-308].

4.3 Молоді науковці – майбутнє вищої школи України

Згідно статті 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» вчений – це «...фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні (прикладні) результати», а молодий вчений – це «...вчений віком до 35 років включно, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або вчений віком до 40 років включно, який має науковий ступінь доктора наук» [309]. Саме молоді вчені є найпотужнішими генераторами новітніх, унікальних і креативних ідей, а їх кваліфікація значною мірою визначає вектор освітнього та науково-технічного розвитку держави.

Відповідно даних Доповідної записки «Про інституційний розвиток рад молодих учених й механізми стимулювання молоді до наукової діяльності», представленої Радою молодих учених при Міністерстві освіти і науки України, у закладах вищої освіти та Національній академії наук України працюють 31581 молодих учених, з них: 0,48% – доктори наук; 30,35% – кандидати наук; 39,26% – аспіранти; 1,2% – докторанти; 28,71% – не мають наукового ступеня та не навчаються в аспірантурі. Втім чисельність молодих вчених в Україні зменшується, що певною мірою свідчить про відсутність у молоді вагомих стимулів до здійснення наукової діяльності [310].

Відповідно до результатів опитування молодих вчених, проведеного Радою молодих учених при Міністерстві освіти і науки України, 59,5% кандидатів наук і 13,6% докторів наук вважають науку малоперспективним заняттям, а 37,5% респондентів наголосили на тому, що «українська наука знаходиться у стані стагнації». Переважно негативно оцінюють молоді вчені й державну політику в сфері вищої освіти та науки в Україні (рис. 4.3).

Рис. 4.3. Результати опитування молодих вчених України, %
Джерело: побудовано автором за даними [310].

Таке критичне ставлення та низька оцінка молодими вченими України державної політики в сфері вищої освіти та науки свідчать про недостатню реалізації їх мотиваційних пріоритетів при здійсненні наукової діяльності. При цьому найбільш вагомими мотиваційними пріоритетами молодих вчених в Україні є: 1 – «постійне підвищення професійного рівня»; 2 – «захист дисертаційного дослідження»; 3 – «сприятливий соціально-психологічний клімат»; 4 – «можливість втілення в життя наукових розробок»; 5 – «розмір заробітної плати»; 6 – «ефективна взаємодія з науковим керівником»; 7 – «гідні побутові умови»; 8 – «справедливий розподіл праці»; 9 – «можливість стажування за кордоном» (рис. 4.4).

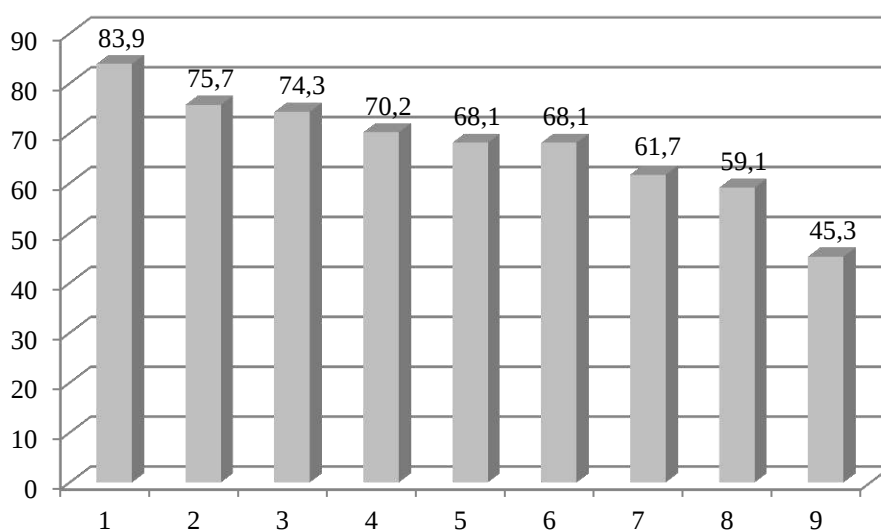

Рис. 4.4. Мотиваційні пріоритети молодих вчених України
за результатами опитування, %

Джерело: побудовано автором за даними [310].

Повномасштабне вторгнення на деякий час «поставило на паузу» діяльність молодих вчених, зокрема у напрямку підвищення професійного рівня та захисту дисертаційних досліджень. Ефективність аспірантури в Україні і в мирний час зазвичай не була вищою за 30%, тобто лише три з десяти аспірантів захищали дисертаційні роботи до завершення навчання в аспірантурі. Проте у 2022 році цей індикатор склав лише 9,5% (рис. 4.5).

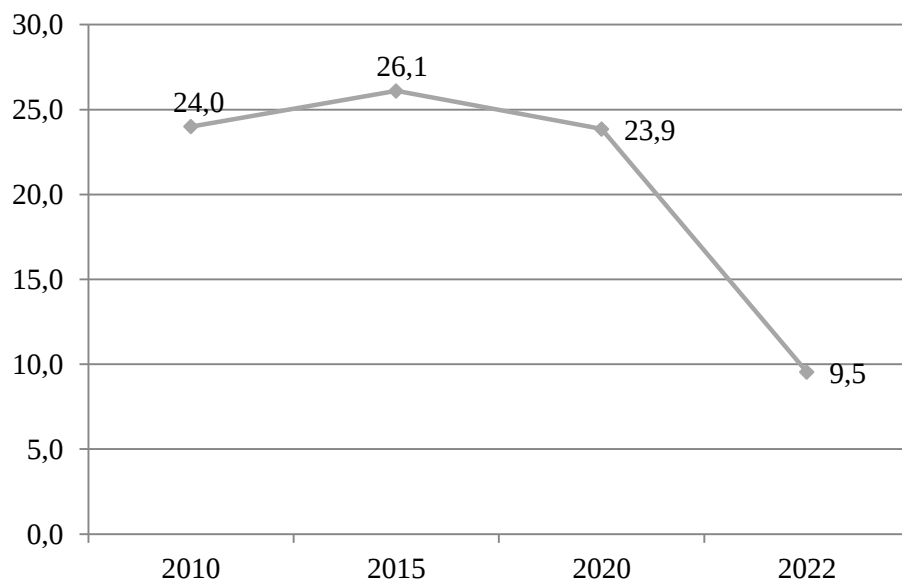

Рис. 4.5. Ефективність аспірантури в Україні, %

Джерело: побудовано автором за даними [203].

Низьким залишається рівень практичного впровадження розробок молодих вчених, що є закономірним наслідком зниження рівня інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання, який наразі становить лише 8,5% [311]. Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) в Україні складає лише 1,1% загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств [312], що, на жаль, призводить до ситуації, коли розробки молодих вчених не затребувані реальним сектором економіки.

Глобальний деструктивний вплив на мотивацію молоді до здійснення наукової діяльності здійснює рівень оплати праці молодих вчених, розмір середньої заробітної плати яких є суттєво нижчим за розмір середньої заробітної плати більш досвідчених науково-педагогічних працівників.

Як свідчать результати опитування молодих вчених Національної академії наук України, лише 7,7% молодих вчених наразі не відчуває дефіциту коштів, тоді як решті 92,3% молодих вчених не вистачає коштів на придбання меблів і побутових приладів, одягу та взуття, оплату житла та комунальних послуг і подекуди – навіть на харчування (рис. 4.6).

Яке з цих тверджень найбільше відповідає фінансовому стану Вашої сім'ї?

Рис. 4.6. Результати опитування молодих вчених України, %

Джерело: [313].

Вагомою статтею витрат молодих вчених є оплата оренди житла або проживання у гуртожитку: як свідчать результати дослідження, лише 23,2% молодих вчених в Україні мають власне житло; ще 25,8% молодих науковців проживають разом із батьками. Відповідно 26,2% українських молодих дослідників орендують житло; ще 24,8% – проживають у гуртожитках. Також молоді вчені у переважній більшості оплачують публікацію результатів своїх досліджень у періодичних наукових виданнях категорій «А» і «Б»; подекуди вимушені за власний кошт доукомплектовувати своє робоче місце. Згідно результатів опитування молодих вчених Національної академії наук України, лише 12,1% респондентів зазначили, що їх робоче місце обладнане усім необхідним. Натомість, переважна більшість опитаних наголошувала на відсутності необхідного устаткування (приладів, матеріалів, реактивів), комп'ютера, наукової літератури, принтера, доступу до Інтернету тощо [314].

З огляду на дефіцит коштів, отримуваних за основним місцем роботи, на придбання необхідних благ, молоді вчені вимушені шукати підробітку, працюючи додатково (рис. 4.7).

Рис. 4.7. Результати опитування молодих вчених України, %
Джерело: [314].

Необхідність працювати на декількох роботах задля мінімального матеріального забезпечення змушує молодих науковців задумуватися про міграцію до інших країн у пошуку як вищої оплати праці, так і ширших можливостей для реалізації інтелектуального потенціалу (рис. 4.8).

Рис. 4.8. Результати опитування молодих вчених України, %
Джерело: [313].

При цьому основними факторами, що спонукають науковців виїздити за кордон (у т.ч. на постійне місце проживання), українські молоді вчені вважають такі: 1 – «недостатній рівень заробітної плати»; 2 – «недостатній рівень фінансування науки в цілому»; 3 – «відсутність перспектив зростання»; 4 – «несприятливі умови праці»; 5 – «складність проведення експериментальної частини досліджень»; 6 – «можливість комерціалізувати наукові доробки за кордоном»; 7 – «відсутність свободи наукової творчості»; 8 – «невизнання наукових результатів»; 9 – «обмежений доступ до традиційних та електронних джерел інформації»; 10 – «сімейні обставини» (рис. 4.9).

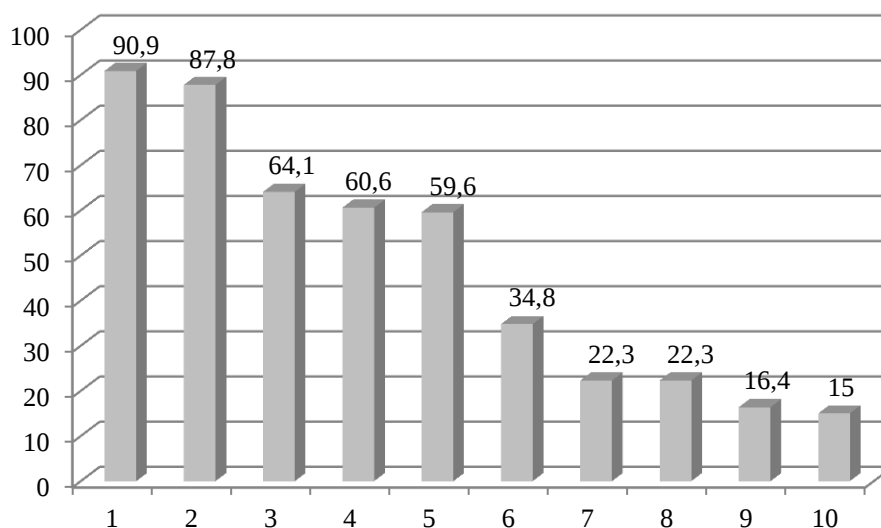

Рис. 4.9. Мотиви молодих вчених України до переїзду за кордон, %
Джерело: [313].

Дані рис. 4.9 наглядно ілюструють превалювання фінансових причин еміграції молодих вчених України. Відповідно і протидією цьому деструктивному явищу має стати створення гідних умов оплати праці та фінансування досліджень молодих вчених. В останні роки все більшу популярність отримує грантове (в т.ч. іноземне) фінансування досліджень (проектів) молодих вчених, хоча і в Україні має місце грантова підтримка ініціатив молодих науковців (табл. 4.7).

Гранти Президента України для молодих вчених

Гранти	Умови отримання гранту
1	2
Грант Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених. Щорічна кількість: для докторів наук – 7; для докторантів – 20; для кандидатів наук – 50. Розмір: для докторів наук – 90 тис. грн.; для докторантів – 75 тис. грн.; для кандидатів наук – 60 тис. грн.	Гранти можуть одержати молоді вчені віком (на момент подачі заявки): доктори наук – до 35 років, докторанти – до 33 років, кандидати наук – до 30 років. Гранти можуть бути надані як на проведення запланованих наукових досліджень, так і тих, що вже проводяться (в тому числі й тих, на які гранти вже надавалися). Для одержання гранту претендент подає до Міністерства освіти і науки України складені за встановленою цим Міністерством формою заявку, що включає план наукових досліджень із зазначенням їх мети, способу здійснення та очікуваних результатів, прогноз їх використання, інформаційну довідку про головних виконавців наукових досліджень та кошторис, а також гарантійний лист підприємства (установи, організації), яке зобов'язується забезпечити проведення наукових досліджень. Розгляд заявок на одержання грантів здійснюється Державним фондом фундаментальних досліджень у порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України. Міністерство освіти і науки України подає пропозиції щодо надання грантів на розгляд Кабінету Міністрів України. Призначення грантів молодим ученим здійснює Президент України за поданням Кабінету Міністрів України. Інформація про призначення грантів оприлюднюється через ЗМІ. Після призначення гранту між Міністерством освіти і науки України, одержувачем гранту та підприємством (установою, організацією), яке зобов'язується забезпечити проведення наукових досліджень, укладається відповідний договір. Надані одержувачу гранту кошти перераховуються поетапно частинами, визначеними в договорі, на рахунок підприємства (установи, організації), яке забезпечує проведення наукових досліджень. Одержувач гранту та підприємство (установа, організація), яке забезпечує проведення наукових досліджень, у визначені договором строки подають до Міністерства освіти і науки України звіт про використання виділених коштів за формою, встановленою цим Міністерством. У разі використання коштів не за цільовим призначенням одержувач гранту та зазначене в договорі підприємство (установа, організація) несуть відповідальність, передбачену законом та договором. Міністерство освіти і науки України щороку інформує Адміністрацію Президента України та Кабінет Міністрів України про проведення наукових досліджень, на які було виділено грант [315].

1	2
Грант Президента України докторам наук для здійснення наукових досліджень Щорічна кількість: 20. Розмір: 150 тис. грн.	Гранти можуть бути призначені докторам наук віком (на момент подання заявки) до 45 років. Пропозиції щодо призначення грантів формуються за результатами конкурсу наукових проектів для здійснення наукових досліджень, який включає наукову, науково-технічну експертизу таких проектів, поданих претендентами на одержання гранту. Проведення конкурсу наукових проектів забезпечує Державний фонд фундаментальних досліджень. Для участі в конкурсі наукових проектів претенденти подають до Міністерства освіти і науки України заявку за встановленою зазначеним Міністерством формою, до якої додається опис наукового проекту, який включає план наукового дослідження із зазначенням мети, способу здійснення наукового дослідження, очікувані наукові результати та прогноз їх використання, а також інформаційну довідку про головних виконавців наукового проекту, проект кошторису витрат на реалізацію проекту та гарантійний лист підприємства (установи, організації), яке зобов'язується забезпечити виконання наукового дослідження, передбаченого науковим проектом. За результатами конкурсу наукових проектів Міністерством освіти і науки України формуються пропозиції щодо призначення грантів, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України. Призначення грантів здійснюється Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України. Інформація про призначення грантів оприлюднюється через ЗМІ. Після призначення гранту між Міністерством освіти і науки України, одержувачем гранту та підприємством (установою, організацією), яке зобов'язалося забезпечити виконання наукового дослідження, передбаченого науковим проектом, укладається відповідний договір. Надані одержувачу гранту кошти перераховуються поетапно частинами, визначеними в договорі, на рахунок підприємства (установи, організації), яке забезпечує виконання наукового дослідження. Одержувач гранту та підприємство (установа, організація), яке забезпечує виконання наукового дослідження, у визначені договором строки подають до Міністерства освіти і науки України за формою, встановленою зазначеним Міністерством, звітну документацію про використання коштів, отриманих як грант. Міністерство освіти і науки України щороку інформує Секретаріат Президента України та Кабінет Міністрів України про виконання наукового дослідження, для здійснення якого було призначено грант [316].

1	2
Грант Президента України для обдарованої молоді Щорічна кількість: 30. Розмір: 75 тис. грн.	Для одержання гранту претендент подає до Міністерства молоді та спорту України заявку, до якої додаються такі документи: реєстраційна картка проекту; опис проекту; кошторис витрат; довідка-об'єктивка; два рекомендаційних листи. Заявка та необхідні документи подаються до Міністерства через структурний підрозділ, який відповідає за реалізацію державної молодіжної політики за місцем реєстрації місця проживання чи перебування претендента. До реєстраційної картки проекту, яка заповнюється безпосередньо під час подання заявки, вносяться основні відомості про проект. Опис проекту містить інформацію про його актуальність, мету, етапи реалізації, необхідні ресурси, виконавців і партнерів, очікувані результати, прогноз щодо подальшої реалізації проекту. У кошторисі витрат зазначаються загальна сума та перелік видатків, пов'язаних із реалізацією проекту. Довідка-об'єктивка містить відомості про автора проекту. Рекомендаційні листи надаються загальновизнаними фахівцями у відповідній галузі і оформляються в установленому порядку. Розгляд та експертизу заявок і поданих документів, конкурсний відбір і висунення претендентів на отримання гранту здійснює Експертна рада, яка утворюється при Міністерстві у кількості 18 осіб. Міністерство щороку подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо претендентів на одержання гранту разом з висновками Експертної ради. Пропозиції щодо призначення грантів і встановлення їх розмірів подаються Кабінетом Міністрів України Президентові України. Інформація про призначення грантів обдарованій молоді оприлюднюється через ЗМІ. Проекти, автори яких не одержали гранту, повторно не розглядаються. Одна і та ж особа не може одержувати грант двічі. Одержувач гранту укладає договір з Міністерством та відповідним структурним підрозділом за місцем реєстрації місця проживання чи перебування одержувача гранту. Надані у вигляді гранту кошти перераховуються в установленому Міністерством порядку через структурні підрозділи на спеціально відкриті одержувачами грантів рахунки. Одержувач гранту подає до відповідного структурного підрозділу звіт про використання виділених коштів у порядку, встановленому Міністерством та зазначеному в договорі. Міністерство щороку інформує Президента України та Кабінет Міністрів України про проведену роботу з реалізації проектів, на які були виділені кошти [317].

Джерело: сформовано автором.

Зазначені у табл. 4.7 грантові програми є більш доступними для вітчизняних молодих дослідників, а ніж міжнародні (іноземні) пропозиції, з огляду на причини, зазначені молодими дослідниками під час опитування та наглядно представлені на рис. 4.10.

Які причини заважають Вам подавати запити на отримання міжнародних (іноземних) грантів?

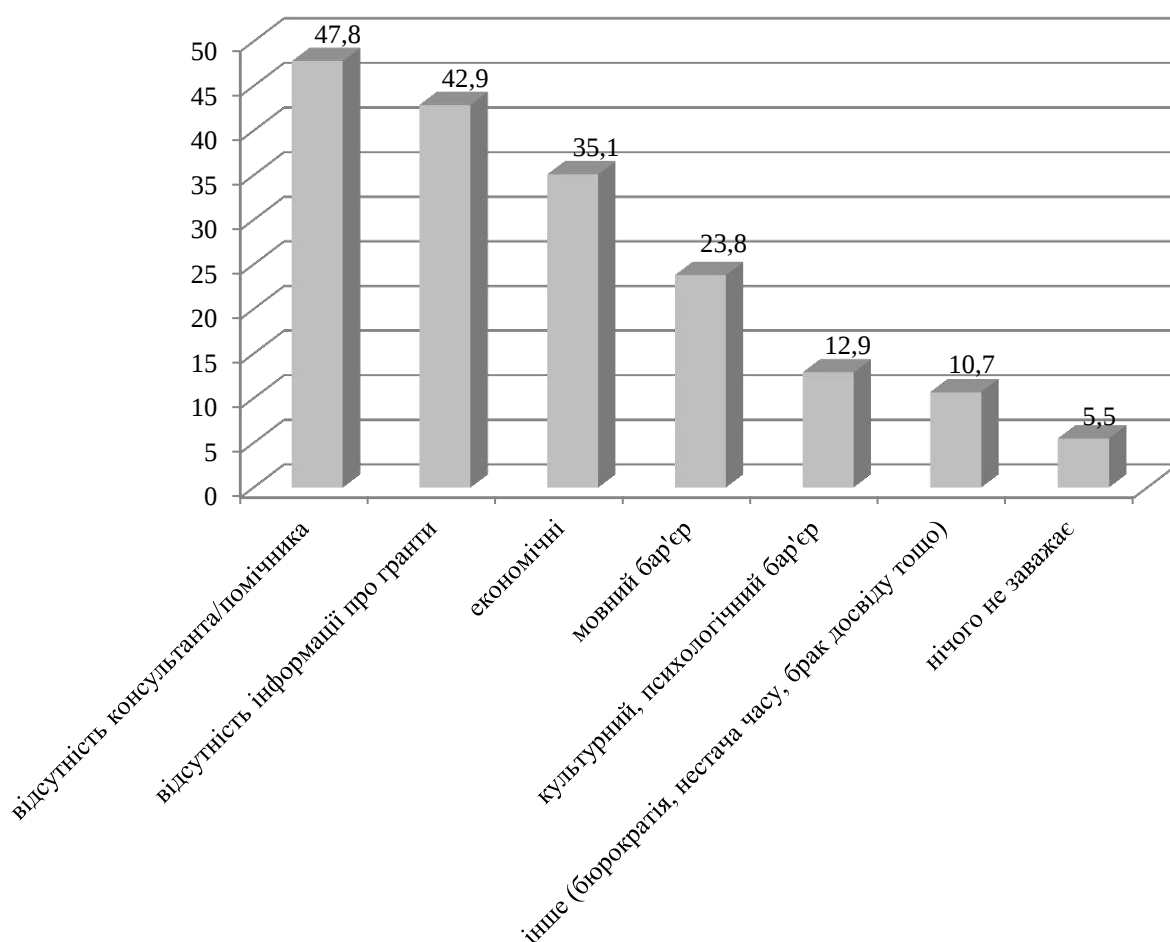

Рис. 4.10. Причини, що заважають молодим вченим України подавати запити на отримання міжнародних (іноземних) грантів, %

Джерело: побудовано автором за даними [314].

Поруч з грантами Президента України не менш важливою фінансовою підтримкою молодих вчених і їх досліджень виступають державні (Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України) премії та стипендії (табл. 4.8; 4.10).

Державні премії для молодих вчених України

Премії	Умови отримання премії
1	2
Премія Верховної Ради України молодим ученим Щорічна кількість: 50. Розмір: шістдесят прожиткових мінімумів для працездатних осіб станом на 1 січня року, наступного за роком подання робіт на отримання Премії.	Премія присуджується молодим ученим-громадянам України віком до 35 років включно, якщо вчений має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або до 40 років включно, якщо вчений має науковий ступінь доктора наук за отримані вагомі наукові здобутки під час проведення фундаментальних та/або прикладних наукових досліджень. Висунення робіт на присудження премії проводиться вченими радами наукових установ або організацій, закладів вищої освіти, підприємств України, у яких усі або хоча б перший вчений із колективу претендентів працює і в яких була здійснена основна частина дослідження. Інструкція з оформлення і подання документів, порядку їх розгляду затверджується комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання науки та науково-технічної діяльності. Колектив претендентів на присудження однієї премії не може перевищувати 4-х осіб. У разі присудження премії колективу авторів її грошова частина ділиться між ними порівну. Наукові установи або організації, заклади вищої освіти, підприємства подають два паперових примірники роботи для присудження премії, оформлені відповідно до Інструкції, та один примірник, крім книг, на електронному носії до Міністерства освіти і науки України або за підпорядкуванням до Національної академії наук України, відповідних національних галузевих академій наук України, центральних органів виконавчої влади. Для широкого ознайомлення громадськості з претендентами та їхніми працями (крім робіт, які містять відомості, що становлять державну таємницю) відповідна інформація публікується в ЗМІ. Комітет вносить до Верховної Ради України подання про присудження премії з проектом відповідної постанови. Верховна Рада України приймає постанову про присудження премії. Особам, яким присуджено премію, присвоюється звання лауреата Премії Верховної Ради України молодим ученим та в урочистій обстановці у приміщенні Верховної Ради України вручаються диплом і нагрудний знак установленого зразка Головою Верховної Ради України або за його дорученням Першим заступником чи заступником Голови Верховної Ради України, Головою Комітету. Виплата лауреатам премії її грошової частини здійснюється за рахунок коштів, передбачених кошторисом Верховної Ради України [318].

1	2
Премія Президента України для молодих вчених Щорічна кількість: 40. Розмір: 40 тис. грн.	Присуджується громадянам України за видатні досягнення в галузі природничих, технічних та гуманітарних наук, які сприяють дальшому розвитку науки, суспільному прогресу і утверджують високий авторитет вітчизняної науки у світі (у тому числі дослідження теми Голодомору 1932-1933 років в Україні). На здобуття премії можуть висуватися наукові роботи, опубліковані у закінченій формі не менше ніж за рік до їх висунення. Висування робіт для участі у конкурсі на здобуття премії провадиться науковою установою, вищим навчальним закладом, юридичною особою, що має відповідні наукові підрозділи, за рішенням її вченої (наукової, науково-технічної, технічної) ради, керівними органами громадських наукових організацій, а також колегіями міністерств, інших центральних органів виконавчої влади. Колектив претендентів, робота якого висувається на здобуття премії, не може перевищувати чотирьох осіб. Роботи, висунуті на здобуття премії, приймаються Комітетом з Державних премій України в галузі науки і техніки. Порядок висунення робіт та оформлення документів визначається президією Комітету. Роботи, висунуті на здобуття премії, попередньо розглядаються спеціалізованою секцією Комітету і шляхом таємного голосування відбираються для участі у відповідному конкурсі. Для широкого ознайомлення громадськості з роботами, допущеними до участі в конкурсі, їх список із зазначенням претендентів публікується у газеті «Урядовий кур'єр» та оприлюднюється на офіційному веб-сайті Комітету. Роботи, опубліковані для ознайомлення, обговорюються на нарадах, наукових конференціях, засіданнях вчених (наукових, науково-технічних, технічних) рад, зборах трудових колективів, у громадських наукових та науково-технічних організаціях з висвітленням результатів обговорення у ЗМІ. Матеріали обговорення робіт, зауваження та пропозиції до них надсилаються Комітету і беруться ним до уваги під час прийняття рішення про присудження премії. Рішення щодо кандидатур на присудження премії за поданням спеціалізованої секції Комітету приймається президією Комітету таємним голосуванням. Президент України призначає премію за поданням Комітету. Особам, удостоєним премії, присвоюється звання лауреата премії Президента України для молодих вчених, в урочистій обстановці вручаються свідоцтво і почесний знак установленого зразка [319].

Джерело: сформовано автором.

Табл. 4.9 ілюструє результативність участі молодих вчених України у конкурсі на здобуття Премії Президента України для молодих вчених.

Таблиця 4.9

Результативність участі молодих вчених України у конкурсі на здобуття
Премії Президента України для молодих вчених

Роки	Кількість робіт молодих вчених			Чисельність лауреатів Премії Президента України для молодих вчених, осіб			
	подано	допущено	нагороджено	всього, з них:	докторів наук	кандидатів наук	без наукового ступеня
2001	22	10	10	26	0	20	6
2002	26	14	10	22	1	15	6
2003	38	33	25	49	3	30	16
2004	47	38	25	48	2	34	12
2005	61	41	25	37	1	28	8
2006	56	44	25	43	2	30	11
2007	66	44	25	51	1	32	18
2008	90	51	25	40	4	29	7
2009	108	66	40	77	3	51	23
2010	84	53	40	79	5	50	24
2011	96	56	40	84	6	54	24
2012	125	75	39	79	7	60	12
2013	105	62	40	86	2	75	9
2014	108	67	38	87	5	72	10
2015	93	69	40	89	3	74	12
2016	86	63	40	94	5	76	13
2017	81	61	40	89	11	68	10
2018	73	53	40	87	13	59	15
2019	59	47	40	88	15	63	10
2020	52	46	40	86	15	57	14
2021	73	56	40	88	15	64	9
2022	51	41	32	78	16	56	6

Джерело: складено автором за даними [320-327].

За відомчою приналежністю молодих вчених-лауреатів Премії Президента України лідирують Національна академія наук України (263 нагороджені роботи та 610 лауреатів) та Міністерство освіти і науки України (249 нагороджених робіт і 530 лауреатів) [325].

Топ-3 заклади вищої освіти з найбільшою кількістю лауреатів Премії Президента України для молодих вчених складають:

- Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
- Науково-технологічний комплекс «Інститут монокристалів» Національної академії наук України [325].

Таблиця 4.10

Державні стипендії для молодих вчених України

Стипендії	Умови отримання стипендії
1	2
Іменна стипендія Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук (початок) Щорічна кількість: 50. Розмір: п'ять прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на 1 січня року отримання стипендії.	Вік науковців на весь період отримання стипендії не може бути більшим 40 років включно. Конкурсна робота повинна мати високий ступінь готовності й оцінюватися як потенційно видатне наукове досягнення, яке може бути завершене протягом року отримання стипендії і вирішуватиме конкретні завдання, що відповідають інтересам і очікуванням громадян, територіальних громад, українського суспільства, Верховної Ради України, а також сприяють розвитку науки й суспільному прогресу, формуванню високого рівня національної безпеки і оборони України. Висунення претендента та його конкурсної роботи на здобуття стипендії здійснює вчена рада наукової установи чи організації, закладу вищої освіти, підприємства України, де він працює, за письмовими рекомендаціями щодо актуальності та важливості конкурсної роботи не менш як двох докторів наук, особисто обізнаних з науковими досягненнями та здібностями кандидата на стипендію. Наукова установа або організація, заклад вищої освіти, підприємство на підставі рішення вченої ради готує клопотання про висунення претендента та його конкурсної роботи на здобуття стипендії та подає у двох примірниках його разом з матеріалами претендента до Міністерства освіти і науки України або за підпорядкуванням до Національної академії наук України, національних галузевих академій наук України, відповідних центральних органів виконавчої влади. Міністерство освіти і науки України, Національна академія наук України, національні галузеві академії наук України, відповідні центральні органи виконавчої влади розглядають матеріали претендентів на здобуття стипендії, приймають рішення про їх технічну й змістовну відповідність вимогам і рекомендацію претендентів та їх наукових (науково-технічних) робіт на отримання стипендії.

1	2
Іменна стипендія Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук (закінчення) Щорічна кількість: 50. Розмір: п'ять прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на 1 січня року отримання стипендії.	Таке рішення подається до Комітету з супровідним листом, до якого додаються по одному паперовому та електронному примірнику матеріалів на отримання стипендії. Для широкого ознайомлення громадськості з роботами на призначення стипендії, крім тих, які містять відомості, що становлять державну таємницю, відповідна інформація публікується в установленому порядку в газеті Верховної Ради України «Голос України» та розміщується на офіційному веб-сайті Комітету. Критичні рецензії та зауваження щодо подань претендентів на присудження стипендії, які надходять до Комітету, враховуються під час прийняття рішення Конкурсної комісії про визначення переможців конкурсу. Комітет вносить до Верховної Ради України подання на призначення стипендії з відповідним проектом постанови Верховної Ради України. Верховна Рада України приймає постанову про призначення у відповідному році стипендії та її виплату з 1 січня року, наступного за роком проведення конкурсного відбору. Відповідно до прийнятої постанови Голова Верховної Ради України за поданням Комітету видає розпорядження про виплату стипендії за відповідний рік [328].
Стипендія Президента України для молодих вчених Щорічна кількість: 300. Розмір: три прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на 1 січня року отримання стипендії.	На здобуття стипендій можуть висуватися аспіранти, наукові працівники науково-дослідних інститутів та інших наукових установ, організацій, підприємств (обсерваторій, ботанічних садів, дендропарків, заповідників, бібліотек, музеїв), що перебувають у віданні Національної академії наук України. Стипендії призначаються строком на два роки. Вік осіб, які висуваються на здобуття стипендій, не може перевищувати вік, визначений для молодих вчених Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», на час їх висування для участі у конкурсі на здобуття стипендій. Висунення осіб на здобуття стипендій здійснює вчена рада організації за місцем основної роботи (навчання) зазначених осіб у разі наявності письмових рекомендацій не менше двох докторів наук, особисто обізнаних з науковими досягненнями та здібностями молодого вченого. Президія Національної академії наук двічі на рік передає Комітетові з Державних премій України в галузі науки і техніки рекомендації щодо призначення стипендій на існуючі вакансії. Остаточне рішення про присудження стипендій приймає президія Комітету. Рада організації Національної академії наук, де працює (навчається) стипендіат, двічі на рік здійснює атестацію його наукової роботи і надсилає короткий звіт про досягнуті ним результати до Президії [329].

1	2
Стипендія Кабінету Міністрів України для молодих вчених Щорічна кількість: 320. Розмір: два прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на 1 січня року отримання стипендії.	Стипендії призначаються з метою підтримки вчених, які успішно проводять наукові дослідження, здійснюють актуальні науково-технічні розробки і вже досягли визнаних результатів. Розподіл стипендій між науковими установами, організаціями та закладами вищої освіти формує та затверджує Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки на підставі подання рейтингових списків центральними органами виконавчої влади, національними галузевими академіями наук та відповідно до кількості молодих вчених підпорядкованих закладів та установ. Вік осіб, які висувуються на здобуття стипендій, не може перевищувати вік, визначений для молодих вчених Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», на час їх висування для участі у конкурсі на здобуття стипендій. На здобуття стипендій можуть висуватися наукові працівники, науково-педагогічні працівники, аспіранти, ад'юнкти, докторанти, інші молоді вчені наукових установ, організацій, закладів вищої освіти. Висунення осіб на здобуття стипендій здійснюють за місцем основної роботи (навчання) вчені ради наукових установ, організацій, закладів вищої освіти та національних галузевих академій наук за наявності письмових рекомендацій не менше двох докторів наук, особисто обізнаних з науковими досягненнями та здібностями молодого вченого. Проведення конкурсів на здобуття стипендій та прийняття рекомендацій про їх призначення покладається на колегії центральних органів виконавчої влади і президії національних галузевих академій наук, яким виділена відповідна кількість стипендій. Колегії центральних органів виконавчої влади та президії національних галузевих академій наук, яким виділені стипендії, двічі на рік передають Комітетові свої рекомендації щодо призначення стипендій на існуючі вакансії. Остаточне рішення про присудження стипендій приймається після затвердження їх президією Комітету. Рада двічі на рік здійснює атестацію наукової роботи стипендіата і надсилає анований звіт про досягнуті ним результати до відповідного центрального органу виконавчої влади або президії відповідної національної галузевої академії наук [330].

Джерело: сформовано автором.

Дані табл. 4.7-4.8, 4.10 свідчать про широкі можливості молодих вчених України до здобуття державного фінансування.

Виплата грантів Президента України, премій Верховної Ради України та Президента України, іменних стипендій Верховної Ради України, стипендій Президента та Кабінету Міністрів України здійснюється додатково до посадового окладу, іменної або ординарної (звичайної) академічної стипендії аспіранта, ад'юнкта, докторанта, різних доплат і надбавок, що є вагомою фінансовою підтримкою молодих науковців і їх досліджень.

У той же час відповідно даних табл. 4.7-4.8, 4.10 максимальна річна чисельність молодих вчених, які можуть отримати додаткове державне фінансування у вигляді гранту, премії чи стипендії, складає 1157 осіб, тобто лише 3,66% молодих вчених України. Тому залишається актуальною подальша розробка дієвих механізмів забезпечення гідної оплати праці молодих вчених як майбутнього вищої школи України.

Наукові результати, представлені у даному підрозділі монографії, відображені автором у публікаціях [331-335].

Висновки до розділу 4

У четвертому розділі монографії представлено рекомендації та пропозиції щодо забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України.

Охарактеризовано чинну систему підготовки фахівців і професіоналів закладами вищої освіти в Україні як централізовану систему «держава – населення – підприємство» та розроблено модель трансформації даної системи у децентралізовану систему «підприємство – держава – населення». Для належного функціонування системи «підприємство – держава – населення» у якості інформаційного підґрунтя запропоновано Звіт з праці (форма 1–ПВ (квартальна)) з удосконаленням Розділом І. Окрім удосконалення форми 1–ПВ (квартальної) Звіту з праці, важливими умовами функціонування системи «підприємство – держава – населення» є:

доповнення Угоди про взаємний обмін інформаційними ресурсами між Державною службою статистики України та Міністерством освіти і науки України в частині надання Державною службою статистики України до Міністерства освіти і науки України інформації відносно кількісно-якісних характеристик індикаторів «Фактичні вакантні місця», «Перспективні вакантні місця», «Фактичне вивільнення працівників», «Перспективне вивільнення працівників» за регіонами України; здійснення внутрішньої регіональної погалузевої прив'язки закладів вищої освіти до провідних видів економічної діяльності.

Обґрунтовано перспективність впровадження дуальної форми навчання у вітчизняних закладах вищої освіти. Запропоновано методичний інструментарій відбору закладів вищої освіти для партнерства в сфері підготовки фахівців і професіоналів за дуальною формою навчання, що передбачає оцінювання та подальшу кластеризацію закладів вищої освіти за значеннями інтегральних індексів привабливості закладів вищої освіти для партнерства в сфері дуальної освіти як сукупності (скоригованої на вагу) критеріїв «відстань», «комплексність підготовки» та «успішність діяльності». Апробовано розроблений методичний інструментарій відбору закладів вищої освіти для партнерства в сфері підготовки фахівців і професіоналів за дуальною формою навчання на прикладі підприємств автомобільної індустрії України: виявлено, що найбільш привабливими для здійснення освітнього процесу спільно з підприємствами автомобільної індустрії є наступні заклади вищої освіти України: Національний університет «Львівська політехніка», Луцький національний технічний університет, Національний університет водного господарства та природокористування, Тернопільський національний технічний університет ім. Пулюя, Вінницький національний технічний університет, Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського», Національний транспортний університет, Національний авіаційний університет, Київський національний університет технологій та дизайну, Національний університет біоресурсів і

природокористування України, Київський національний університет будівництва і архітектури, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Український державний університет науки і технологій, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, Український державний хіміко-технологічний університет, Криворізький національний університет, Національний університет «Запорізька політехніка», Національний університет «Одеська політехніка», Донецький національний технічний університет.

Досліджено умови та тенденції розвитку наукового потенціалу молодих вчених як майбутнього вищої школи України. Констатовано низький рівень мотивації молодих вчених до здійснення наукової діяльності, зокрема з огляду на переважне розчарування в державній політиці в сфері вищої освіти та науки, а також низький рівень оплати праці. Наразі в Україні лише 7,7% молодих вчених не відчуває дефіциту коштів, тоді як решті 92,3% молодих вчених не вистачає коштів на придбання меблів і побутових приладів, одягу та взуття, оплату житла та комунальних послуг і подекуди – навіть на харчування. У таких умовах особливу важливість отримує державна фінансова підтримка, яка має вигляд грантів Президента України, премій Верховної Ради України та Президента України, іменних стипендій Верховної Ради України, стипендій Президента та Кабінету Міністрів України, виплата яких здійснюється додатково до посадового окладу, іменної або ординарної (звичайної) академічної стипендії аспіранта, ад'юнкта, докторанта, різних доплат і надбавок. У той же час максимальна річна чисельність молодих вчених, які можуть отримати додаткове державне фінансування у вигляді гранту, премії чи стипендії, складає 1157 осіб, тобто лише 3,66% молодих вчених України.

ПІСЛЯМОВА

У монографії надано подальшого розвитку теоретичним, методичним і прикладним аспектам, ідентифіковано проблеми та перспективи забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України, зокрема отримано наступні результати:

- запропоновано дефініцію категорії «конкурентоспроможність закладу вищої освіти» як «здатність закладу вищої освіти у даний момент часу та у майбутньому здобувати переваги у конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг завдяки ефективним управлінню внутрішніми ресурсами і резервами навчально-методичної та наукової діяльності, адаптації до зовнішніх чинників, найбільш повному задоволенню попиту здобувачів вищої освіти інноваційними освітніми послугами з метою досягнення стратегічних цілей»;

- досліджено міжнародне та національне нормативно-правове підґрунтя конкурентоспроможності закладів вищої освіти України, зокрема міжнародні конвенції та угоди, декларації, заяви, договори та меморандуми про співпрацю, закони України, Укази Президента України, Постанови та Розпорядження Кабінету Міністрів України, Накази Міністерства освіти і науки України;

- розглянуто міжнародні (зокрема, Times Higher Education World University Rankings і QS World University Rankings) та національні («Топ-200 Україна») рейтингові метрики конкурентоспроможності закладів вищої освіти й місце вітчизняних закладів вищої освіти у світовому освітньо-науковому просторі;

- кластеризовано заклади вищої освіти України за рівнем їх міжнародного іміджу (визнання): високий рівень міжнародного іміджу – 16 закладів вищої освіти; середній рівень міжнародного іміджу – 29 закладів вищої освіти; низький рівень міжнародного іміджу – 81 заклад вищої освіти; дуже низький рівень міжнародного іміджу – 42 заклади вищої освіти;

– ідентифіковано тенденції розвитку закладів вищої освіти України, зокрема діагностовано регіональну диференціацію вітчизняної системи вищої освіти як значну за значеннями коефіцієнтів варіації індикаторів «кількість закладів вищої освіти» та «чисельність здобувачів вищої освіти»;

– виявлено особливості конкуренції закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні, зокрема окреслено прояви монополії й олігополії закладів вищої освіти у галузях знань 04 «Богослов'я» та 21 «Ветеринарна медицина»;

– розроблено коефіцієнт гармонійності регіональної системи «вища освіта – економіка» (відношення відсотка закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців за галузями знань, які відповідають певному виду економічної діяльності, від загальної кількості закладів вищої освіти в регіоні до відсотка зайнятого населення регіону в певному виді економічної діяльності) та визначено його значення за видами економічної діяльності та у регіональному розрізі;

– досліджено варіацію думок експертів-викладачів і експертів-практиків щодо вагомості фахових компетентностей («hard skills») і особистісних якостей («soft skills») фахівців (на прикладі спеціальностей галузі знань 27 «Транспорт»): виявлено низький рівень узгодженості думок респондентів – 26,86% щодо фахових компетентностей і 21,18% щодо особистісних якостей;

– надано дефініцію категорії «інтернаціоналізація вищої освіти» як трансформації систем вищої освіти на національному та інституціональному рівнях, що має місце під час двохстороннього або багатостороннього міжнародного співробітництва з метою адаптації змісту та якості освітніх послуг і процесів, які забезпечують провадження освітньої діяльності, до єдиних (міжнародних) стандартів;

– запропоновано рівні інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти та визначено за даним критерієм кластери галузей знань і кластери регіонів України;

– побудовано картограми інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти за галузями знань – виявлено: середній рівень інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти за галуззю знань 21 «Ветеринарна медицина»; помірний рівень інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти за галузями знань 03 «Гуманітарні науки», 06 «Журналістика», 08 «Право», 11 «Математика та статистика», 12 «Інформаційні технології», 13 «Механічна інженерія», 14 «Електрична інженерія», 16 «Хімічна та біоінженерія», 17 «Електроніка та телекомунікації», 19 «Архітектура та будівництво», 22 «Охорона здоров'я», 27 «Транспорт»; низький рівень інтернаціоналізації ринку освітніх послуг закладів вищої освіти за галузями знань 01 «Освіта/Педагогіка», 02 «Культура і мистецтво», 04 «Богослов'я», 05 «Соціальні та поведінкові науки», 07 «Управління та адміністрування», 09 «Біологія», 10 «Природничі науки», 15 «Автоматизація та приладобудування», 18 «Виробництво та технології», 20 «Аграрні науки та продовольство», 23 «Соціальна робота», 24 «Сфера обслуговування»;

– досліджено тенденції розвитку кадрового потенціалу вищої школи України та приділено увагу питанню оплати праці науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти в Україні;

– розроблено модель трансформації централізованої системи підготовки фахівців і професіоналів закладами вищої освіти в Україні «держава – населення – підприємство» в децентралізовану систему «підприємство – держава – населення» та інформаційне підґрунтя такої трансформації у вигляді вдосконаленого Розділу I Звіту з праці (форма №1-ПВ квартальна);

– здійснено внутрішню регіональну погалузеву прив'язку закладів вищої освіти до провідних видів економічної діяльності («Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство», «Промисловість», «Будівництво», «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів», «Транспорт, складське господарство, поштова та

кур'єрська діяльність», «Тимчасове розміщення й організація харчування», «Інформація та телекомунікації», «Фінансова та страхова діяльність», «Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування», «Освіта», «Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги», «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок») на прикладі Харківської області;

– запропоновано й апробовано на прикладі підприємств автомобільної індустрії України методичний інструментарій (на засадах інтегрально-кластерного підходу) відбору закладів вищої освіти для партнерства в сфері підготовки фахівців і професіоналів за дуальною формою навчання;

– охарактеризовано мотиваційні проблеми молодих вчених України до здійснення наукової діяльності й актуальні заходи з державної фінансової підтримки молодих вчених та їх наукових досліджень.

Монографія становить інтерес для науковців і фахівців-практиків у сфері забезпечення конкурентоспроможності закладів вищої освіти України.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Драган О.І. Удосконалення управління вищим навчальним закладом в умовах зростання конкуренції на ринку освітніх послуг. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2017. Т. 23, № 3. С. 58-64.
2. Барвінок М.В. CRM-рішення як ключовий фактор підвищення конкурентоспроможності закладів вищої освіти. *Економічні горизонти*. 2018. № 1. С. 107-112.
3. Сорока О.В., Кривцова М.С. Бренд закладу вищої освіти – основа конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19(3). С. 65-70.
4. Чекаловська Г.З. Бенчмаркінг як метод підвищення конкурентоспроможності закладів вищої освіти. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 35(2). С. 76-79.
5. Колодяжна М., Польова В. Безперервний моніторинг якості університетської освіти як фактор забезпечення конкурентоспроможності вищого навчального закладу на ринку освітніх послуг. *Новий Колегіум*. 2018. № 3. С. 48-51.
6. Штефан Л.В. Інноваційне середовище сучасного закладу вищої освіти як об'єкт конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2019. № 62. С. 15-23.
7. Карпенко О., Гатченко В. Удосконалення системи мотивації праці у закладах вищої освіти з метою підвищення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. Серія: Економіка і управління*. 2019. Вип. 43-44. С. 79-86.
8. Лищишин О.І. Довідник економіста-підприємця (терміни ринкової економіки). Львів: «Б.В.», 1992. 176 с.

9. Мазаракі А.А., Лігоненко Л.О., Ушакова Н.М. Економіка торговельного підприємства: підручник. К.: Хрещатик, 1999. 800 с.
10. Оберемчук В.Ф. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства: стратегічні аспекти: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Київ. нац. екон. ун-т. К., 1999. 18 с.
11. Бондаренко Г.С. Управління конкурентоспроможністю автотранспортного підприємства: автореферат дис. ... канд. екон. наук. Х.: ХДЕУ, 2001. 20 с.
12. Воронкова А.Е. Стратегічне управління конкурентоспроможним потенціалом промислових підприємств: автореф. дис. ... д-ра екон. наук; НАН України, Інститут економіки промисловості. Донецьк, 2001. 32 с.
13. Гаврилюк С.П. Конкурентоспроможність підприємств на ринку туристичних послуг: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. К., 2001. 19 с.
14. Дяченко Т.О. Визначення конкурентоспроможності автотранспортних підприємств та стратегії її підвищення: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Нац. авіац. ун-т. К., 2002. 20 с.
15. Кривенко Г.В. Управління конкурентоспроможністю підприємств в умовах маркетингової орієнтації: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Донец. держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. Донецьк, 2003. 18 с.
16. Шегинська Н.З. Макроекономічний аналіз внутрішньої конкурентоспроможності підприємств в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2003. 20 с.
17. Грицишин М. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2004. Вип. 33. С. 431-436.

18. Савчук-Поліщук Т.О. Конкурентноспроможність машинобудівної продукції на зовнішніх ринках: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2004. 20 с.
19. Шершньова З.Є., Оборська С.В. Антикризове управління підприємством: навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2004. 196 с.
20. Кузьмін О.Є., Горбаль Н.І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: підручник. Львів: Компакт-ЛВ, 2005. 304 с.
21. Нужна О.А. Економічні механізми забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. Економіки» УААН. К., 2005. 20 с.
22. Економіка підприємства: підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доп. К.: КНЕУ, 2005. 323 с.
23. Титаренко В.Є. Оцінювання та розвиток конкурентоспроможності промислових підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2005. 20 с.
24. Балабанова Л.В., Холод В.В. Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: навч. посіб. К.: ВД «Професіонал», 2006. 448 с.
25. Білецька І.І. Механізм підвищення конкурентоспроможності промислового підприємства на олігополістичному ринку (на прикладі феросплавних заводів України): автореф. дис. ... канд. екон. наук; Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ, 2006. 19 с.
26. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
27. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства: монографія / За заг. ред. Ю.Б. Іванова, О.М. Тищенко. Х.: ВД «Інжек», 2006. 384 с.
28. Камишніков Р.В. Конкурентоспроможність підприємства в системі маркетингу: автореф. дис. ... канд. екон. наук. К., 2006. 21 с.

29. Малихіна Т.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Гуманіт. ун-т «Запоріж. ін-т держ. та муніцип. упр.». Запоріжжя, 2006. 20 с.

30. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення: монографія. Дніпропетровськ: Видавництво ДУЕП, 2006. 276 с.

31. Язвінська Н.В. Конкурентоспроможність українських підприємств на ринках програмного забезпечення: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. К., 2006. 19 с.

32. Кирчата І.М. Оцінка конкурентного потенціалу в системі управління конкурентоспроможністю підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Приазов. держ. техн. ун-т. Маріуполь, 2007. 20 с.

33. Мицюк С.В. Конкурентоспроможність вітчизняної продукції: проблеми та перспективи: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2007. 20 с.

34. Ткаченко О.М. Організаційно-економічні основи підвищення конкурентоспроможності підприємств кондитерської промисловості України: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Нац. ун-т харч. технологій. К., 2007. 19 с.

35. Аблязова С.А. Підвищення ефективності управління конкурентоспроможністю підприємств виноградарсько-виноробної галузі Криму: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Львів. нац. аграр. ун-т. Львів, 2008. 20 с.

36. Булах І.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства електрозв'язку: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Одес. нац. акад. зв'язку ім. О.С. Попова. Одеса, 2008. 20 с.

37. Гринів Л.В. Оцінка підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Нац. ун-т харч. технологій. К., 2008. 17 с.

38. Драган О.І. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств м'ясної промисловості України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук; Нац. ун-т харч. технологій. К., 2008. 34 с.

39. Лупак Р.Л. Конкурентоспроможність торговельного підприємства та механізм її забезпечення: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Укоопспілка. Львів. комерц. акад. Львів, 2008. 21 с.

40. Місевич М.А. Забезпечення конкурентоспроможності високотоварних сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир, 2008. 20 с.

41. Суха І.В. Вибір стратегій для забезпечення конкурентоспроможності підприємств молочної промисловості: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Нац. ун-т харч. технологій. К., 2008. 20 с.

42. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 570 с.

43. Антонюк Г.Я. Механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємств молокопереробної галузі в умовах євроінтеграції: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Львів. нац. аграр. ун-т. Львів, 2009. 20 с.

44. Весперіс С.З. Формування організаційно-методичного забезпечення досліджень конкурентоспроможності підприємств машинобудування: автореф. дис. ... канд. екон. наук; ПВНЗ Європ. ун-т. К., 2009. 20 с.

45. Дибач І.Л. Економічна інтеграція як засіб посилення конкурентоспроможності невеликих підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Хмельниц. нац. ун-т. Хмельницький, 2009. 20 с.

46. Капітанець Ю.О. Визначення та забезпечення конкурентоспроможності підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Терноп. нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2009. 20 с.

47. Котлик А.В. Управління конкурентоспроможністю підприємства на основі процесного підходу: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04; Харк. нац. екон. ун-т. Х., 2009. 20 с.

48. Михайлова Н.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємств ресторанного господарства: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. Х., 2009. 18 с.

49. Пуцентейло П.Р. Сутнісні аспекти конкурентоспроможності на різних рівнях управління економікою. *Вісник THEU*. 2009. № 4. С. 32-42.

50. Селезньова О.В. Конкурентоспроможність підприємств сільсько-господарського машинобудування: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2009. 20 с.

51. Слободянюк В.О. Оцінка конкурентоспроможності підприємств цукрової промисловості: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Одес. держ. екон. ун-т. Одеса, 2009. 21 с.

52. Фатхутдінов Р.А., Осовська Г.В. Управління конкурентоздатністю організації: підручник. К.: «Кондор», 2009. 470 с.

53. Ємельянова І.Ф. Удосконалення організаційно-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Луган. нац. аграр. ун-т. Луганськ, 2010. 20 с.

54. Мерчанський В.В., Ключко В.М., Ключко І.М. Конкурентоспроможність підприємства та управління стратегією його розвитку: монографія. Х., 2010. 156 с.

55. Радько В.М. Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності підприємства (за матеріалами гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу): автореф. дис. ... канд. екон. наук; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. К., 2010. 21 с.

56. Самойлик Ю.В. Стратегія управління конкурентоспроможністю підприємств м'ясопродуктового підкомплексу: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир, 2010. 20 с.

57. Тягунова Н.М., Боїн В.О. Конкурентоспроможність торговельних підприємств: монографія; ВНЗ Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі». Полтава: РВВ ПУЕТ, 2010. 154 с.

58. Черевко Д.Г. Підвищення конкурентоспроможності молокопереробних підприємств в умовах членства України в СОТ: автореф. дис. ... канд. екон. наук; Львів. нац. аграр. ун-т. Львів, 2010. 20 с.
59. Мельник С.І. Проблеми формування конкурентних переваг підприємств агропромислового комплексу в ринкових умовах: автореф. дис. ... д-ра екон. наук; Луган. нац. аграр. ун-т. Луганськ, 2011. 32 с.
60. Петрович Й.М., Кривешко О.В., Ступак І.О. Стратегічне управління конкурентоспроможністю промислового підприємства: монографія; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки Й.М. Петровича. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 228 с.
61. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія / За заг. ред. О.Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2013. 470 с.
62. Йохна М.А. Інституційне і ресурсне забезпечення міжнародної конкурентоспроможності промислових підприємств: дис. ... канд. екон. наук. Хмельницький: Хмельницький національний університет, 2014. 506 с.
63. Минко Л.М. Сутність і складові поняття конкурентоспроможності підприємства. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2015. Т. 21. № 1. С. 86-92.
64. Єлець О.П. Сутність конкуренції та конкурентоспроможності підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 1. С. 58-64.
65. Данько Ю.І. Теоретико-методологічне обґрунтування підходів до моделювання рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Інноваційна економіка*. 2016. № 5-6. С. 76-80.
66. Кліменко І.М. Генезис сутності та трактування поняття конкурентоспроможності підприємства. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 31(1). С. 143-150.

67. Крупіна С., Яблонська Н. Система управління конкурентоспроможністю підприємства. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2016. № 4. С. 133-143.

68. Охота В.І., Сагайдак Т.Я. Чинники підвищення конкурентоспроможності підприємства сфери послуг. *Бізнес Інформ*. 2016. № 2. С. 193-197.

69. Халімон Т.М. Формування та оцінка потенціалу конкурентоспроможності підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 5(2). С. 35-39.

70. Діденко Є.О., Жураківський П.І. Модель управління конкурентоспроможністю підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5590>

71. Новікова К.В. Конкурентоспроможність підприємства: сутність та зміст. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 34. С. 201-207.

72. Безродна С.М. Сутність та атрибути поняття конкуренції та конкурентоспроможності підприємства. *Інтелект XXI*. 2018. № 6. С. 44-48.

73. Вараксіна О.В. Конкурентоспроможність підприємства: сутність, виміри та чинники. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 4. С. 12-16.

74. Шевченко І.Ю. Історична еволюція та сучасна інтерпретація дефініції сутності категорії «конкурентоспроможність підприємства автомобілебудування». *Бізнес Інформ*. 2018. № 1. С. 20-27.

75. Макух О.І. Дослідження сутності та трактування поняття конкурентоспроможності підприємства. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2019. № 4(2). С. 139-146.

76. Чернявська Є.І., Касаткіна М.В. Поняття і сутність конкурентоспроможності підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2019. № 4(2). С. 114-118.

77. Шпильова В.О., Таран В.В. Економічна сутність та складові конкурентоспроможності підприємства. *Економіка і управління*. 2021. № 2. С. 29-34.

78. Про вищу освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

79. Shevchenko I. Unification of approaches to theoretical researches of enterprises competitiveness. *Adaptation of science, education and business to world innovative megatrends: International collective monograph*. USA, St. Louis, Missouri: Publishing House Science and Innovation Center, Ltd., 2018. P. 47-56.

80. Шевченко І.Ю., Цема В.Є. Конкурентоспроможність закладу вищої освіти: есенціальна характеристика. *Економіка. Фінанси. Право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал*. К.: «Аналітик», 2021. № 2/1. С. 17-20.

81. Конвенція про визнання навчання, дипломів і ступенів у вищій освіті в державах, що належать до Європейського регіону. Ратифікація від 11.01.1982. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_261

82. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні. Ратифікація від 03.12.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_308

83. Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 1, ст. 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>

84. Про вдосконалення вищої освіти в Україні: Указ Президента України. 3 червня 2020 року № 210/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/210/2020>

85. Про забезпечення дальшого розвитку вищої освіти в Україні: Указ Президента України. 25 вересня 2008 року № 857/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/857/2008>

86. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-п>

87. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п>

88. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері вищої освіти та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою якості освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 982. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/982-2018-п>

89. Про затвердження Положення про особливості утворення, реорганізації та ліквідації територіально відокремлених структурних підрозділів закладів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 р. № 304. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/304-2021-п>

90. Питання здобуття вищої освіти деякими категоріями осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2018 р. № 729. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/729-2018-п>

91. Про реалізацію експериментального проекту щодо організації набору до закладів вищої освіти і навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства з використанням Єдиної міжвідомчої інформаційної системи щодо набору іноземних вступників до закладів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 червня 2021 р. № 686. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/686-2021-п>

92. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-п>

93. Про затвердження Порядку скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2021 р. № 897. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2021-п>

94. Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету, передбачених Фонду розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 травня 2021 р. № 475. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2021-п>

95. Про затвердження Порядку та умов надання закладам вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки, компенсації витрат на підготовку фахівців, які навчаються за рахунок коштів фізичних осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2022 р. № 1138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138-2022-п>

96. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки пріоритетних напрямів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у закладах вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 639. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-2019-п>

97. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах): Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-п>

98. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-п>

99. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-р>

100. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми відновлення та розбудови мережі гуртожитків для проживання здобувачів освіти закладів вищої освіти на 2022-2026 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2021 р. № 992-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2021-p>

101. Про затвердження плану заходів щодо популяризації можливостей здобуття вищої освіти в Україні для іноземних студентів до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 350-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-2021-p>

102. Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України. 11.07.2019 р. № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19>

103. Про затвердження Критеріїв конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку бакалаврів на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста у закладах вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України: Наказ Міністерства освіти і науки України. 06.05.2019 р. № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0559-19>

104. Про затвердження Критеріїв конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку магістрів у закладах вищої освіти, що належать до сфери управління МОН: Наказ Міністерства освіти і науки України. 03.05.2018 р. № 445. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0625-18>

105. Критерії та порядок відбору вищих навчальних закладів і закладів післядипломної освіти для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції: Наказ Міністерства освіти і науки України. 24.03.2005 р. № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0385-05>

106. Про затвердження Вимог до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямками і спеціальностями: Наказ Міністерства освіти і науки України. 30.10.2013 р. № 1518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1857-13>

107. Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році: Наказ Міністерства освіти і науки України. 15.03.2023 р. № 276. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0519-23>

108. Деякі питання організації набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства: Наказ Міністерства освіти і науки України. 01.11.2013 р. № 1541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2004-13>

109. Про затвердження Положення про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України. 15.07.1996 р. № 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-96>

110. Про затвердження Порядку визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України. 08.02.2022 р. № 130. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-22>

111. Про затвердження Положення про проведення конкурсного відбору проєктів наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, виконавцями яких є заклади вищої освіти та наукові установи, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України: Наказ Міністерства освіти і науки України. 04.10.2022 р. № 885. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1238-22>

112. Про затвердження Порядку забезпечення доступу закладів вищої освіти і наукових установ до електронних баз даних наукової інформації:

Наказ Міністерства освіти і науки України. 27.02.2019 р. № 269. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0463-19>

113. Про затвердження Положення про особливості користування гуртожитками закладів фахової передвищої та вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України. 21.11.2019 р. № 1452. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0114-20>

114. Про затвердження Порядку проведення експертною комісією виїзної ліцензійної експертизи на рівнях фахової передвищої та вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України. 22.01.2021 р. № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-21>

115. Деякі питання здійснення державного нагляду (контролю) у сфері дошкільної, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України. 22.11.2022 р. № 1050. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0245-23>

116. Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності: Наказ Міністерства освіти і науки України. 12.03.2019 р. № 338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0688-19>

117. Угода про науково-технічне співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Австрія. Ратифікація від 18.02.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/040_020

118. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Аргентинської Республіки про науково-технічне співробітництво. Ратифікація від 21.12.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/032_055

119. Угода між Міністерством України у справах науки і технологій та Міністерством освіти і науки Республіки Болгарія в галузі науково-технічного співробітництва. Підписання від 24.03.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_097

120. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Бразилія про наукове і технологічне співробітництво. Ратифікація від 15.04.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/076_018

121. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Вірменія про науково-технічне співробітництво. Набрання чинності від 02.03.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/051_003

122. Угода між Урядом України і Урядом Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії про співробітництво в галузях освіти, науки і культури. Набрання чинності від 10.02.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_003

123. Угода між Урядом України та Урядом Соціалістичної Республіки В'єтнам про науково-технологічне співробітництво. Підписання від 08.04.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_018

124. Угода про співробітництво в сфері біомедичних досліджень між Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації України та Міністерством науки і технологій Соціалістичної Республіки В'єтнам. Підписання від 16.11.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704_038

125. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Гамбія про співробітництво у галузях економіки, освіти, науки і техніки. Ратифікація від 27.03.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270_004

126. Угода між Урядом України та Урядом Гвінейської Республіки про торговельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво. Ратифікація від 09.02.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324_001

127. Угода між Урядом України і Урядом Грецької Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво. Підписання від 25.07.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300_004

128. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Грузія про науково-технічне співробітництво. Підписання від 13.04.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_029

129. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Естонської Республіки про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво. Ратифікація від 03.09.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233_032

130. Угода між Урядом України та Урядом Арабської Республіки Єгипет про економічне та науково-технічне співробітництво. Набрання чинності від 12.11.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/818_002

131. Меморандум про взаєморозуміння про науково-технічне співробітництво між Міністерством освіти та науки України та Міністерством наукових досліджень Арабської Республіки Єгипет. Прийняття від 26.03.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/818_014

132. Угода між Урядом України та Урядом Держави Ізраїль про співробітництво в галузі науки і технологій. Набрання чинності від 20.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_003

133. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Індія про науково-технологічне співробітництво. Ратифікація від 05.11.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356_025

134. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Ірак про торговельне, економічне, наукове та технічне співробітництво. Ратифікація від 15.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/368_002

135. Угода між Урядом України та Урядом Ісламської Республіки Іран про співробітництво в галузі культури, освіти та науки. Підписання від 07.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/364_037

136. Меморандум про взаєморозуміння зі співробітництва в галузі вищої освіти, наукових досліджень і технологій між Міністерством освіти і науки України та Міністерством науки, досліджень і технологій Ісламської Республіки Іран. Прийняття від 09.03.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/364_023

137. Меморандум про взаєморозуміння стосовно співробітництва в галузі освіти і науки між Міністерством освіти і науки України та

Міністерством освіти й науки Ірландії. Підписання від 08.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372_008

138. Угода про науково-технічне співробітництво між Україною та Іспанією. Ратифікація від 28.11.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724_013

139. Угода між Урядом України та Урядом Італійської Республіки про співробітництво в галузі освіти, культури та науки від 11.11.1997 р. Договірною-правова база між Україною та Італією. URL: <https://italy.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/176-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-italijeju>

140. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і Урядом Держави Катар про співробітництво в галузі освіти і наукових досліджень. Затвердження від 08.09.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634_007

141. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво в сфері науки і технологій. Підписання від 21.09.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398_060

142. Угода між Урядом України та Урядом Киргизької Республіки про співробітництво в сфері науки та технологій. Підписання від 19.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417_057

143. Угода між Урядом України та Урядом Китайської Народної Республіки про науково-технічне співробітництво. Набрання чинності від 27.04.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_007

144. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Кіпр про економічне, наукове, технічне та промислове співробітництво. Ратифікація від 09.12.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196_013

145. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Корея про науково-технічне співробітництво. Підписання від 01.07.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410_016

146. Угода про співробітництво в галузі освіти і науки між Міністерством освіти і науки України та Міністерством вищої освіти Республіки Куба. Підписання від 23.09.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192_017

147. Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво в галузі освіти, науки та культури. Підписання від 21.11.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_026

148. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Латвійської Республіки про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво. Ратифікація від 02.11.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428_027

149. Угода між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про співробітництво в галузі освіти, науки та культури. Прийняття від 04.08.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_049

150. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Литовської Республіки про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво. Ратифікація від 04.06.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_061

151. Угода про співробітництво в галузі освіти і науки між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти і науки Литовської Республіки. Підписання від 19.03.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_028

152. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Ліванської Республіки про співробітництво у сфері науки і технологій. Ратифікація від 03.03.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422_004

153. Угода між Урядом України і Урядом Великого герцогства Люксембург про співробітництво в галузі культури, науки, освіти і туризму. Набрання чинності від 30.09.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442_001

154. Угода між Урядом України та Урядом Мексиканських Сполучених Штатів про співробітництво в галузі науки, техніки та технологій. Підписання від 25.09.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/484_013

155. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво в галузі освіти, науки та культури. Набрання чинності від 09.02.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_008

156. Угода між Урядом України і Урядом Монголії про співробітництво в галузі науки і технологій. Підписання від 05.11.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496_007

157. Спільна декларація про основи відносин між Україною і Федеративною Республікою Німеччина. Підписання від 09.06.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276_012

158. Спільна Заява Державного Комітету України з питань науки і технологій та Федерального Міністерства наукових досліджень і технологій Федеративної Республіки Німеччина про науково-технічні відносини. Підписання від 10.06.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276_055

159. Меморандум між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України та Міністерством вищої освіти і наукових досліджень Об'єднаних Арабських Еміратів про співробітництво в галузі вищої освіти і наукових досліджень. Підписання від 26.11.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784_011

160. Договір між Урядом України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері науки і технологій. Підписання від 12.01.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_187

161. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти. Підписання від 20.05.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_058

162. Угода про співробітництво в галузі культури, науки і освіти між Урядом України та Урядом Румунії. Підписання від 03.09.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_027

163. Договір між Урядом України та Урядом Румунії про співробітництво в сфері науки та технологій. Ратифікація від 02.03.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_014

164. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про економічне, промислове, наукове та технічне співробітництво. Ратифікація від 18.02.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_052

165. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про науково-технологічне співробітництво. Ратифікація від 18.02.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_020

166. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Словенія про співробітництво в галузях культури, освіти та науки від 12.05.1997 р. Договірно-правова база між Україною та Словенією. URL: <https://slovenia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/213-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-slovakija>

167. Угода між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про співробітництво у сфері науки та технологій. Ратифікація від 15.04.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_141

168. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Таджикистан про науково-технічне співробітництво. Ратифікація від 26.09.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762_009

169. Угода про науково-технічне співробітництво між Урядом України і Урядом Туніської Республіки. Набрання чинності від 07.12.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/788_004

170. Угода між Міністерством України у справах науки і технологій і Радою з наукових та технічних досліджень Турецької Республіки про співробітництво у галузі наукових та технологічних досліджень. Підписання від 26.02.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_068

171. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в сфері науки і технологій. Ратифікація від 15.03.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_057

172. Меморандум про взаєморозуміння стосовно співробітництва між Міністерством освіти України та Міністерством освіти Фінляндії у сферах освіти, навчання та наукових досліджень. Підписання від 31.03.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246_028

173. Угода про культурне, науково-технічне співробітництво між Урядом України та Урядом Французької Республіки. Підписання від 19.10.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250_056

174. Угода між Урядом України та Урядом Угорської Республіки про співробітництво у сфері науки і технології. Підписання від 19.05.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_015

175. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про науково-технологічне співробітництво. Ратифікація від 17.05.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_000-11

176. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чорногорії про співробітництво в галузі освіти і науки. Ратифікація від 07.06.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892_014-11

177. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. Підписання від 09.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002

178. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_194

179. Шевченко І.Ю., Цема В.Є. Огляд нормативно-правового підґрунтя функціонування закладів вищої освіти в Україні. *Креативний простір: електрон. наук. журн.* № 13. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2023. С. 39-48.

180. Дмитрієв І.А., Шевченко І.Ю. Аналіз чинного нормативно-правового підґрунтя провадження освітньої діяльності в Україні. *Освітні тенденції розвитку сучасної вищої школи: проблеми методології навчання: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції* (18 травня 2016 року). Х.: ХНАДУ. С. 17-18.

181. Освіта в Україні: виклики та перспективи: інформаційно-аналітичний збірник. К.: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2020. 293 с.
182. Estimated number of universities worldwide as of January 2020, by country. URL: <https://www.statista.com/statistics/918403/number-of-universities-worldwide-by-country>
183. List of countries and dependencies by population. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_and_dependencies_by_population
184. QS World University Rankings. Methodology. URL: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings/methodology>
185. Academic Ranking of World Universities. Methodology. URL: <http://www.shanghairanking.com/ARWU-Methodology-2017.html>
186. World University Rankings. Methodology. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/methodology-world-university-rankings-2018>
187. World Universities Search Engine. URL: <https://www.4icu.org>
188. Рейтинг вищих навчальних закладів Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=60&id=2020>
189. Рейтинг вищих навчальних закладів «Топ-200 Україна». URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=5647>
190. Рейтинг вищих навчальних закладів України «Компас». URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=2632>
191. Рейтинг вищих навчальних закладів України за оцінками роботодавців. URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=5271>
192. Ranking Web of Universities. URL: <http://www.webometrics.info>
193. World University Rankings 2023. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023/world-ranking>
194. 10 українських вишів включено до світового рейтингу The Times. URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/87567>

195. 11 українських ЗВО увійшли до рейтингу QS World University Rankings 2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/11-ukrayinskih-zvo-uvijshli-do-rejtingu-qs-world-university-rankings-2023>

196. QS World University Rankings 2023: Top global universities. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2023>

197. Рейтинг університетів України «Топ-200 Україна 2023». URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=7923>

198. Шевченко І.Ю. Рейтингування як метод оцінювання закладів вищої освіти. *Materiály XIV Mezinárodní vědecko-praktická konference «Aplikované vědecké novinky-2018»*. Volume 4. Praha: Publishing House «Education and Science». P. 60-64.

199. Шевченко І.Ю. Міжнародний імідж закладів вищої освіти як передумова їх конкурентоспроможності в реаліях VUCA-світу. *Економіка. Фінанси. Право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал*. К.: «Аналітик», 2018. № 7/2. С. 4-12.

200. Шевченко І.Ю. Заклади вищої освіти України в міжнародному освітньому просторі. *Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (22–23 січня 2021 р., м. Одеса)*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2021. Ч. 2. С. 121-126.

201. Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2022 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/vfpo_Ukr_2022.xls

202. Стали відомі найпопулярніші серед абітурієнтів спеціальності у 2022 році. URL: https://tvoemisto.tv/news/staly_vidomi_naupopulyarnishi_sered_abituriientiv_spetsialnosti_u_2022_rotsi_138865.html

203. Аспірантура в Україні у 2022 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/osv/aspirantura/aspirantura_2022.xls

204. Сателітний рахунок освіти в Україні у 2020 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/osv/sat_rah_osv/sat_rah_osv_20_u.xlsx

205. Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. № 476. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2009-п>

206. Шевченко І.Ю. Тенденції розвитку ВНЗ в Україні. *Проблеми і шляхи забезпечення якості вищої освіти щодо підготовки фахівців з економіки і підприємництва в умовах Євроінтеграції: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції* (06 листопада 2015 р.). Х.: ХНАДУ, 2015. С. 14-15.

207. Шевченко І.Ю. Регіональні особливості розвитку освітнього потенціалу України. *Освітні тенденції розвитку сучасної вищої школи: проблеми методології навчання: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції* (18 травня 2016 року). Х.: ХНАДУ. С. 38-40.

208. Шевченко І.Ю. Аналіз контингенту студентів вітчизняних закладів вищої освіти. *Освітні тенденції розвитку сучасної вищої школи: проблеми методології навчання: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції* (18 травня 2016 року). Х.: ХНАДУ. С. 112-114.

209. Шевченко І.Ю. Огляд проблем розвитку вищих навчальних закладів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал*. К.: «Аналітик», 2017. № 11/2. С. 48-49.

210. Шевченко І.Ю. Заклади вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Матеріали за XIV міжнародна научна практична конференція «Динаміката на съвременната наука – 2018»*, 15-22 юли 2018 г. Педагогически науки. Филологическите науки. Психология и социология. София: «Бял ГРАД-БГ». С. 17-21.

211. Шевченко І.Ю. Аспірантура та докторантура як системи підготовки фахівців вищої кваліфікації в Україні: проблеми функціонування. *Методологічні засади розвитку сучасних систем вищої освіти: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції* (м. Харків, 26 квітня 2019 року). Х.: ХНАДУ, 2019. С. 181-183.
212. Довідник ВНЗ. URL: <https://osvita.ua/vnz/guide>
213. ВНЗ України. Інститути, університети, академії (444 закладів). URL: <https://www.education.ua/ua/universities>
214. Enrich your stories with charts, maps, and tables. URL: <https://www.datawrapper.de/>
215. Шевченко І.Ю., Цема В.С. Конкуренція закладів вищої освіти на регіональних ринках освітніх послуг в Україні. *Економіка. Фінанси. Право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал*. К.: «Аналітик», 2021. № 1/1. С. 22-31.
216. Шевченко І.Ю. «Галузеві прогалини» в системі підготовки фахівців закладами вищої освіти в Україні. *Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти (частина II): матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Львів, 16-17 січня 2021 року. Львів: Львівський науковий форум, 2021. С. 51-53.
217. Шевченко І.Ю. Конкуренція ЗВО як умова забезпечення якості вищої освіти. *Тенденції забезпечення якості освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (Дніпро, 22 січня 2021 р). Дніпро: Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2021. С. 165-168.
218. Безробітне населення (за методологією МОП) за причинами незайнятості. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/rp/ean/ean_u/arh_brnpr_rik_u.htm
219. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010). URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html

220. Зайняте населення за видами економічної діяльності. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/rp/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2020_ue.xls

221. Звіт з моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти. *Міністерство освіти і науки України*. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/02/03/01/Zvit.z.monitorynhu.pra_tsevashtuvannya-2022-02-03.pdf

222. Освітньо-професійна програма другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 272 «Авіаційний транспорт». URL: https://nau.edu.ua/download/Quality%20Assurance_ukr/EKTS/2019_new/OPP_2019_New/AKI/272_tehnologii_robit_ta_tehnologichne_oblad_aeroportiv/1_opp_272_mag.pdf

223. Освітньо-професійна програма другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 274 «Автомобільний транспорт». URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u284/274_avtomobilniy_transport.pdf

224. Освітньо-професійна програма другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 273 «Залізничний транспорт». URL: <http://duit.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/opp-273-zaliznychnyj-transport-lokomotyvy-ta-lokomoty-vne-hospodarstvo-mahistr.pdf>

225. Освітньо-професійна програма другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 271 «Річковий та морський транспорт». URL: http://www.ksma.ks.ua/ua/images/academy/norm_doc/osvitnya_programa_mahistr_sv.pdf

226. Освітньо-професійна програма другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 275 «Транспортні технології». URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/12111/1/%D0%9E%D0%9F%D0%9F%20%D0%A2%D0%A2%D0%90%D0%A2%202018%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%20%281%29.pdf>

227. Столяренко О.Б. Психологія особистості (курс лекцій та практикум): навч. посіб. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. 220 с.

228. Шевченко І.Ю., Власенко В.В. Працевлаштування випускників – основний критерій ефективності ВНЗ. *Розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті: сучасний погляд: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції* (9 червня 2017 року). Х.: ХНАДУ. С. 98-100.

229. Шевченко І.Ю., Цема В.Є. Цільова підготовка фахівців закладами вищої освіти як можливість збереження трудового потенціалу України. *Science and education: problems, prospects and innovations. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2020. P. 712-718.

230. Шевченко І.Ю., Цема В.Є. Діагностика гармонійності регіональних систем підготовки фахівців закладами вищої освіти в Україні. *The I International Science Conference on Multidisciplinary Research*, January 19 – 21, 2021, Berlin, Germany. P. 764-767.

231. Шевченко І.Ю., Сідякіна Є.О. Компетентності фахівців транспортної сфери: погляди теоретиків і практиків. *Взаємозв'язок освіти, науки та виробництва – основа ефективного навчального процесу: матеріали Всеукр. наук.-метод. Інтернет-конф.*, м. Харків, 17 квітня 2020 р. ХНАДУ. Харків, 2020. С. 94-99.

232. Шевченко І.Ю. Перспективи вдосконалення освітньо-професійних програм підготовки фахівців для автомобільної промисловості на засадах дуальної форми навчання. *Економіка. Фінанси. Право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал*. К.: «Аналітик», 2019. № 8. С. 26-31.

233. Красовська О.Ю. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Економіка*. 2011. № 2. С. 102-109.

234. Нітенко О.В. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 2. С. 205-216.
235. Федорчук І.В. Особливості організації вищої педагогічної освіти в умовах інтернаціоналізації освітнього простору в Азербайджані, Вірменії та Грузії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 131. С. 158-162.
236. Сбруєва А., Козлов Д. Інтернаціоналізація як драйвер розвитку інноваційної системи університету. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 6. С. 71-87.
237. Дудікова Л.В., Марлова А.С. Інтернаціоналізація як стратегічний напрямок розвитку вищої освіти. *Сучасні методичні технології керування навчальним процесом у вищих медичних навчальних закладах*, 15 лютого 2018 р. Вінниця. 2018. С. 45-46.
238. Гудзь М.В., Плинокос Д.Д., Цавалюк К.А. Підходи до формування стратегії інтернаціоналізації закладу вищої освіти. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 4. С. 38-42.
239. Клімова Г.П. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобальних викликів. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2021. № 1. С. 185-205.
240. Ярмола Т.І., Кострікова Ю.А., Ткаченко Л.А., Борисенко Н.В. Англomовне навчання як показник конкурентоспроможності ВУЗу в системі інтернаціоналізації вищої освіти. *Світ медицини та біології*. 2013. № 2(37). С. 205-207.
241. Коргуник Ю.В. Значення іншомовної освіти в процесі інтернаціоналізації освітньої сфери та її роль у формуванні конкурентоспроможних фахівців у глобалізованому суспільстві. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 141. С. 90-93.

242. Лабунець Ю.О. Тенденції та особливості глобалізації та інтернаціоналізації іншомовної вищої освіти у вимірі третього тисячоліття: досвід іспаномовних країн. *Молодий вчений*. 2018. № 10(2). С. 599-603.

243. Кравець Р. Роль іноземної мови в процесі інтернаціоналізації закладів вищої освіти. *Молодь і ринок*. 2019. № 7. С. 17-22.

244. Study in Ukraine. URL: <https://studyinukraine.gov.ua>

245. Шевченко І.Ю., Цема В.Є. Кластерно-картографічний аналіз ринку освітніх послуг ЗВО України за критерієм інтернаціоналізації. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*. 2022. № 29. С. 106-122.

246. Шевченко І.Ю., Цема В.Є. Аналітичний огляд можливостей здобуття вищої освіти англійською мовою іноземними громадянами в Україні. *Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу та шляхи їх вирішення в умовах сучасних викликів: Збірник наукових праць за матеріалами наукової інтернет-конференції з проблем вищої освіти і науки* (18 листопада 2022 р.). Харків, ХНАДУ, 2022. С. 225-228.

247. Шевченко І.Ю., Цема В.Є. Інтернаціоналізація вищої освіти як категорія та явище. “*Yeni dövrə təhsil və tədqiqat fəaliyyəti: reallıqlar və çağırışlar*” mövzusunda Beynəlxalq elmi konfransın materialları (2 cildə), I cild. Mingəçevir Dövlət Universiteti, 2022. S. 150-152.

248. Shevchenko I. Testing the hypothesis regarding the internationalization of educational services as a sign of fair competition of higher education institutions. *Scientific Collection «InterConf», (158): with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Science and Education in Progress»* (June 16-18, 2023). Dublin, Ireland. P. 76-78.

249. Stukalo N., Simakhova A. COVID-19 Impact on Ukrainian Higher Education. *Universal Journal of Educational Research*. 2020, 8(8). P. 3673-3678.

250. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

251. Зарплата працівникам вищої освіти 2023. URL: <https://oblikbudget.com.ua/article/447-zarplata-vikladachv-zakladv-vishcho-osvti-2022>

252. Мінімальна зарплата в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>

253. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності за місяць у 2022 році. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/gdn/Zarp/Zarp_ek_m2022_ue.xlsx

254. Розподіл кількості штатних працівників за розмірами нарахованої їм заробітної плати, за видами економічної діяльності у грудні 2021 року. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/rkpzp/rksp_ved_1221_ue.xlsx

255. Шевченко І.Ю. Кадрове забезпечення системи вищої освіти в Україні: криза чи еволюція? *Scientific Collection «InterConf», (38): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Science, Education, Innovation: Topical Issues and Modern Aspects»* (December 16-18, 2020). Tallinn, Estonia: Uhingu Teadus juhatus, 2020. P. 455-457.

256. Шевченко І.Ю. Проблеми та перспективи провадження навчального процесу в закладах вищої освіти України в умовах пандемії COVID-19 і карантинних обмежень. *Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration: Conference Proceedings*, October 23, 2020. Leipzig: Baltija Publishing. P. 100-102.

257. Шевченко І.Ю. Рівень оплати праці освітян: конструктивний чи деструктивний фактор трансформації системи вищої освіти в Україні? *International scientific and practical conference «Pedagogy, psychology and teaching methods: international experience» : conference proceedings*, July 16-17, 2021. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. P. 280-283.

258. Дуганець В.І. Удосконалення навчально-виробничої підготовки фахівців аграрно-інженерних спеціальностей. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2010. № 26-27. С. 58-64.

259. Сицька А.В., Рідей Н.М., Кліх Л.В. Підготовка майбутніх фахівців у вищих аграрних навчальних закладах до експертно-контрольної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 30. С. 587-594.

260. Лукач В.С., Толочко С.В. Особливості й проблеми професійної підготовки фахівців в аграрних вищих навчальних закладах. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2013. Вип. 192(1). С. 321-331.

261. Лазарєв О.В. Професійна підготовка майбутніх фахівців аграрного профілю на засадах компетентнісного підходу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 1. С. 209-218.

262. Збаравська Л.Ю., Чайковська О.В., Слободян С.Б. Професійно спрямоване навчання як запорука формування фахової компетентності майбутніх фахівців аграрно-технічної галузі. *Фізико-математична освіта*. 2020. Вип. 1. С. 42-47.

263. Кожушко С.П. Підготовка майбутніх фахівців з комерційної діяльності до професійної взаємодії. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2014. Вип. 1. С. 50-56.

264. Герганов Л.Д. Тренажерно-практична підготовка студентів та фахівців плавскладу в морських навчальних закладах України як інструмент безпеки судноплавства. *Водний транспорт*. 2013. Вип. 1. С. 114-118.

265. Плачинда Т. Професійна підготовка майбутніх авіаційних фахівців із застосуванням інтегративного підходу. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 131. С. 160-164.

266. Власюк А., Грицюк П. Підготовка фахівців з інформаційних технологій у контексті сучасних вимог. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 1.1. С. 109.

267. Горбатюк Р.М. Професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі комп'ютерних технологій. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2014. Вип. 1. С. 74-77.

268. Отрошко Т.В. Підготовка компетентних фахівців в області інформаційних технологій – соціальне замовлення, обумовлене інформатизацією сучасного суспільства. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_7_43

269. Григор'єва С.М. Підготовка фахівців з державного управління на основі компетентнісного підходу як необхідна умова професіоналізму державних службовців. *Економіка та держава*. 2010. № 2. С. 100-102.

270. Телелим В.М., Приходько Ю.І. Підготовка військових фахівців у контексті сучасних форм і видів збройної боротьби. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. Вип. 42. С. 198-210.

271. Зацарний В.В. Підготовка фахівців у галузі охорони праці в Україні. *Вісник Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*. 2012. Вип. 59. С. 33-37.

272. Міхеєнко О.І. Професійна підготовка майбутніх фахівців зі здоров'я людини до застосування здоров'я зміцнювальних технологій у контексті компетентнісного підходу. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2014. Вип. 42. С. 85-97.

273. Тараненко Р.К. Підготовка та працевлаштування фахівців з фізичної реабілітації: проблеми й перспективи. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2013. № 10. С. 304-312.

274. Звіт з праці (форма №1-ПВ квартальна). URL: <http://blank.dtki.ua/blank/61>

275. Перелік чинних угод щодо взаємообміну інформаційними ресурсами між Держстатом та іншими державними органами, установами та організаціями. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/menu/ugoda/perelik_1.htm

276. Шевченко І.Ю. Звіт з трудового потенціалу: призначення, структура, переваги. *Економічні науки: Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства*. Х.: ХНТУСГ. 2013. Вип. 137. С. 278-285.

277. Шевченко І.Ю. Створення внутрішньорегіональної системи підготовки практикоорієнтованих кадрів як основа забезпечення якості освітніх послуг. *Матеріали XIV Міжнар. наук.-метод. конф. «Управління якістю підготовки фахівців»*, 17-18 квітня 2014 р. Одеса: Одеська державна академія будівництва та архітектури, 2014. С. 117.

278. Дмитрієв І.А., Шевченко І.Ю. Регіональні аспекти державного регулювання розвитку трудового потенціалу: монографія. Х.: ХНАДУ, 2015. 272 с.

279. Шевченко І.Ю. Прогнозування потреби національної економіки в фахівцях як основа ефективного функціонування системи вищої освіти в Україні. *Матеріали ювілейної XX Міжнар. наук.-метод. конф. «Управління якістю підготовки фахівців»*, 23-24 квітня 2015 р. Одеса: Одеська державна академія будівництва та архітектури, 2015. Ч. 1. С. 156-157.

280. Шевченко І.Ю. Обґрунтування необхідності регіоналізації державної політики в сфері освіти, науки та техніки. *Матеріали ювілейної XX Міжнар. наук.-метод. конф. «Управління якістю підготовки фахівців»*, 23-24 квітня 2015 р. Одеса: Одеська державна академія будівництва та архітектури, 2015. Ч. 1. С. 158-159.

281. Шевченко І.Ю. Теоретична модель підготовки практикоорієнтованих фахівців в умовах регіоналізації. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. Дніпропетровськ: ПДАБА. 2016. № 110. С. 82-94.

282. Шевченко І.Ю. Концептуальна модель підготовки практикоорієнтованих фахівців. *Освітні тенденції розвитку сучасної вищої школи:*

проблеми методології навчання: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції (18 травня 2016 року). Х.: ХНАДУ. С. 233-234.

283. Шевченко І.Ю. Теоретична модель підготовки фахівців для ВЕД «Промисловість» у Харківській області. *Освітні тенденції розвитку сучасної вищої школи: проблеми методології навчання: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції (18 травня 2016 року). Х.: ХНАДУ. С. 234-236.*

284. Шевченко І.Ю., Власенко В.В. Прикладні аспекти формування системи цільової практико-орієнтованої підготовки фахівців в Україні. *Розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті: сучасний погляд: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції (9 червня 2017 року). Х.: ХНАДУ. С. 94-96.*

285. Шевченко І.Ю. Рекомендації з удосконалення секторальної політики в галузі науки та інновацій в Україні (за матеріалами незалежного європейського аудиту). *Розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті: сучасний погляд: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції (9 червня 2017 року). Х.: ХНАДУ. С. 237-239.*

286. Шевченко І.Ю., Копилова А.О. Теоретична модель підготовки фахівців для ВЕД «Транспорт і зв'язок». *Розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті: сучасний погляд: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції (9 червня 2017 року). Х.: ХНАДУ. С. 96-98.*

287. Шевченко І.Ю. Організаційні аспекти формування ефективної системи підготовки практико-орієнтованих фахівців на основі співробітництва ЗВО та бізнес-структур. *Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration: Conference Proceedings, October 26, 2018. Leipzig: Baltija Publishing. P. 146-150.*

288. Про проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Професійна підготовка кваліфікованих робітників з використанням елементів дуальної системи навчання» на базі закладів професійно-технічної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 березня 2015 року № 298. URL: <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-04-17/3825/nmo-298-1.pdf>

289. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 року № 660-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-p>

290. Методологічні підходи і організаційні особливості підготовки кваліфікованих робітників в умовах дуальної системи професійної освіти: досвід країн Євросоюзу та перші реалізації в Україні: презентація НЦ МАН України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/dualna/7-savchenko-170217.pdf>

291. What is Germany's dual education system – and why do other countries want it? URL: <https://www.dw.com/en/what-is-germanys-dual-education-system-and-why-do-other-countries-want-it/a-42902504>

292. New Federal Government strategy for international cooperation in vocational education and training. URL: <https://www.bibb.de/govet/en/98907.php>

293. Реалізація експерименту всеукраїнського рівня «Професійна підготовка кваліфікованих робітників з використанням елементів дуальної системи» на базі ДНЗ «Львівське вище професійне художнє училище» та Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Львівській області: презентація. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/dualna/sistema-2017-3.pdf>

294. Дуальна система навчання ВПУ № 33 міста Києва за спеціальностями «Кухар», «Кухар, кондитер»: презентація. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/dualna/sistema-ministerstvo-111.pdf>

295. Вем'ян В.Г., Тер-Ованес'ян В.Г. Дуальна форма професійної освіти як умова ефективного рішення завдань модернізації освіти. *Психологія: реальність і перспективи*. 2015. Вип. 5. С. 29-34.

296. Дрель В.Ф., Сєногонова Л.І., Володавчик В.С. Дуальна освіта як інтеграція науково-теоретичної та професійно-практичної підготовки фахівців у закладі вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2018. № 1(2). С. 66-73.

297. Мокін Б.І., Косарук О.М. Освоєння студентами вищих технічних навчальних закладів робітничих професій як один із варіантів реалізації ідеології дуальної освіти. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2017. № 2. С. 103-109.

298. Лук'янихін В., Тесленко І. Формування ефективних комунікацій у системі «університет – студент – роботодавець» через призму дуальної освіти. *Маркетинг в Україні*. 2018. № 2. С. 69-71.

299. Dmitriiev I., Shevchenko I. Problems and prospects of development of the automotive industry in Ukraine. *Periodyk naukowy Akademii Polonijnej*. Częstochowa: Akademia Polonijna w Częstochowie, 2017, 20 (2017), nr 1. S. 11-23.

300. Шевченко І.Ю. Інтегральна оцінка конкурентоспроможності автомобілебудівних підприємств України. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*. 2018. № 2(21). С. 211-233.

301. Della. Розрахунок відстані між містами. URL: <https://della.com.ua/distance>

302. Таблиці функцій та критичних точок розподілів. Розділи: Теорія ймовірностей. Математична статистика. Математичні методи в психології / Укладач: М.М. Горонескуль. Х.: УЦЗУ, 2009. 90 с.

303. Шевченко І.Ю. Дуальна освіта як основа кадрового забезпечення підвищення конкурентоспроможності підприємств автомобілебудування України. *Бізнес Інформ*. 2019. № 2. С. 171-185.

304. Шевченко І.Ю. Обґрунтування критеріїв відбору підприємствами ЗВО для співробітництва в сфері дуальної освіти. *II International scientific conference «Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities»*: Conference proceedings, February 22th, 2019. Kaunas: Izdevnieciba «Baltija Publishing». P. 575-578.

305. Шевченко І.Ю. Вітчизняний досвід впровадження дуальної форми підготовки фахівців. *Методологічні засади розвитку сучасних систем вищої освіти: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції* (м. Харків, 26 квітня 2019 року). Х.: ХНАДУ, 2019. С. 142-144.

306. Шевченко І.Ю. Проблеми практичного впровадження дуальної форми підготовки фахівців в Україні. *Методологічні засади розвитку сучасних систем вищої освіти: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції* (м. Харків, 26 квітня 2019 року). Х.: ХНАДУ, 2019. С. 144-146.

307. Шевченко І.Ю. Німецький досвід провадження освітньої діяльності на дуальних засадах і можливості його використання в Україні. *Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration: Conference Proceedings*, October 25, 2019. Leipzig: Baltija Publishing. P. 26-29.

308. Шевченко І.Ю., Хорова М.О. Організаційно-інформаційне забезпечення формування партнерства ЗВО і бізнес-структур в дуальній системі підготовки фахівців. *Взаємозв'язок освіти, науки та виробництва – основа ефективного навчального процесу: матеріали Всеукр. наук.-метод. Інтернет-конф.*, м. Харків, 17 квітня 2020 р. ХНАДУ. Харків, 2020. С. 339-343.

309. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

310. Про інституційний розвиток рад молодих учених й механізми стимулювання молоді до наукової діяльності: доповідна записка / Кращенко Ю.П., Дегтярьова І.О., Толстанова А.М., Пелехатий А.О., Попов С.В., Коваль К.О. К., 2017. 11 с.

311. Кількість інноваційно активних підприємств за видами економічної діяльності. *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ni/rik/kiap_ved_20_ue.xlsx

312. Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності. *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ni/rik/orip_ved_20_ue.xlsx

313. Жабін С.О., Ісакова Н.Б., Скороход О.М. Проблеми молодих вчених України та рекомендації щодо їхнього вирішення: аналітичний матеріал. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Problemy-molodyh-vchenyh-Ukrayiny-ta-rekomendatsiyi-shhodo-yihnogo-vyrishennya.pdf?fbclid=IwAR0OPqjUJ3hqGT-1PFN8jExnoKtCGs8JdxguMsovjzKlR0uUzCHs_8pj3Pw

314. Жабін С., Казьміна О. Молоді науковці: соціальний стан та умови праці в Національній академії наук України. URL: <https://commons.com.ua/uk/molodi-naukovci-ukrayini/>

315. Про Положення про порядок надання грантів Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених: Указ Президента України від 4 грудня 2002 року № 1210/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210/2002>

316. Про Положення про щорічні гранти Президента України докторам наук для здійснення наукових досліджень: Указ Президента України від

17 червня 2009 року № 446/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446/2009>

317. Про гранти Президента України для обдарованої молоді: Указ Президента України від 2 серпня 2000 року № 945/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/945/2000>

318. Про Премію Верховної Ради України молодим ученим: Постанова Верховної Ради України від 5 лютого 2019 року № 2675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2675-19>

319. Про Положення про премію Президента України для молодих вчених: Указ Президента України від 12 червня 2000 року № 779/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779/2000>

320. Здобутки молодих вчених (огляд 2015). URL: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/uk/content/zdobutki-molodih-vchenih-oglyad-2015-0>

321. Здобутки молодих вчених (огляд 2016). URL: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/uk/content/zdobutki-molodih-vchenih-oglyad-2016-0>

322. Огляд премійованих робіт молодих вчених у 2017 році. URL: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/uk/content/oglyad-premiyovanih-robit-molodih-vchenih-u-2017-roci-0>

323. «Майбутнє науки за молоддю» (огляд 2018). URL: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/uk/content/maybutnie-nauki-za-moloddyu-oglyad-2018>

324. Творчі здобутки молодих вчених (огляд 2019). URL: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/uk/content/tvorchi-zdobutki-molodih-vchenih-oglyad-2019>

325. Премії Президента України для молодих вчених 2020. URL: http://www.kdpu-nt.gov.ua/sites/default/files/oglyad-prezentaciya_molod_30.12.2020.pdf

326. Премії Президента України для молодих вчених 2021. URL: http://www.kdpu-nt.gov.ua/sites/default/files/premiya_molod_prezentaciya_2021.pdf

327. Премії Президента України для молодих вчених 2022. URL: http://www.kdpu-nt.gov.ua/sites/default/files/prezentaciya_molod_2022.pdf

328. Про іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених – докторів наук: Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 8, ст.46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2676-19>

329. Про стипендії Президента України для молодих вчених: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 1994 р. № 582. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582-94-п>

330. Про стипендії Кабінету Міністрів України для молодих вчених: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1994 р. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-94-п>

331. Шевченко І.Ю. Молоді вчені – майбутнє вищої школи України: огляд інструментів державного стимулювання розвитку наукового потенціалу молодих дослідників. *Економіка. Фінанси. Право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал*. К.: «Аналітик», 2017. № 10. С. 4-7.

332. Шевченко І.Ю. Молоді вчені – майбутнє України: огляд здобутків молодих науковців. *Розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті: сучасний погляд: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції* (9 червня 2017 року). Х.: ХНАДУ. С. 225-227.

333. Шевченко І.Ю. Мотиваційні пріоритети молодих вчених України (за матеріалами Ради молодих учених при МОНУ). *Розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті: сучасний погляд: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції* (9 червня 2017 року). Х.: ХНАДУ. С. 231-232.

334. Шевченко І.Ю. Галузевість як ознака диференціального розвитку «молодої науки» України. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути: тези доповідей II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, 17-18 серпня 2020 р. Дніпро, 2020. С. 529-531.

335. Шевченко І., Потапенко С. Проблеми та перепони активізації інноваційної діяльності в Україні. *Trends in scientific thought in economics and management: collective monograph*. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2021. Р. 358-365.

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

ШЕВЧЕНКО ІННА ЮРІЇВНА

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Монографія

Видавець та виготовлювач
Teadmus OÜ
Tallinn, Estonia
teadmus.org